

ISSN 2708-1834 (PRINT)
ISSN 2708-1842 (ONLINE)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

**ВІСНИК ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ**

Економічні науки

Випуск 1 (02) / 2020

Видавничий дім
«Гельветика»
2020

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Коваленко Олена Валеріївна – доктор економічних наук, професор кафедри економіки підприємства, директор Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України.

Члени редакційної колегії:

Бондарчук Марія Костянтинівна – доктор економічних наук, професор кафедри фінансів Національного університету «Львівська політехніка».

Гонтарева Ірина Вячеславівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Гринько Тетяна Валеріївна – доктор економічних наук, професор, декан факультету економіки Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара.

Дробишева Олена Олегівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства Інженерного інституту Запорізького національного університету.

Макаренко Андрій Петрович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту Запорізької державної інженерної академії.

Маслак Ольга Іванівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.

Меджибовська Наталія Семенівна – доктор економічних наук, професор кафедри економічної кібернетики Одеського національного економічного університету.

Меліхова Тетяна Олегівна – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту Запорізького національного університету.

Метеленко Наталя Георгіївна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Інженерного інституту Запорізького національного університету.

Перезовова Ірина Володимирівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва та маркетингу Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Храпкіна Валентина Валентинівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів Національного університету «Кієво-Могилянська академія».

Elena Horska – Professor of International Marketing and Consumer Studies, Slovak University of Agriculture in Nitra (Slovakia).

Свідоцтво про Державну реєстрацію

друкованого засобу масової інформації серія КВ № 24136-13976 ПР,
видане Міністерством юстиції України 31.07.2019 р.

Затверджено відповідно до рішення вченої ради
Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз
(від 21.02.2020 року протокол № 2)

Журнал включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз:

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського,
CrossRef, Index Copernicus.

Електронна сторінка видання: www.e-visnyk.dniprondise.in.ua

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Дробишева О.О., Соколова А.С. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ТОРГІВЛЕЮ ДЕРЕВИНОЮ.....	5
--	---

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Бобко Н.А. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ.....	12
Гринько Т.В., Гвініашвілі Т.З. МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ.....	19
Коваленко О.В., Сотченко Ю.К., Дерев'янка А.А. МЕТОДИ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	29
Стоєв В.Л. ABC-МЕТОД ЯК КОРИСНИЙ ВАЖІЛЬ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА.....	37
Стоєв В.Л., Коваленко Є.С. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА»: ІННОВАЦІЙНО ОРІЄНТОВАНИЙ КОНТЕКСТ.....	43

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ
І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Коваленко О.В., Єременко Т.В. ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ.....	51
Шмиголь Н.М., Коваленко О.В., Антонюк А.А. ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ СТВОРЕННЯ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ.....	59

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Коваленко О.В., Лихойванова А.О. ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПРЕС-АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА.....	65
Метеленко Н.Г., Сіліна І.В., Яришко О.В. СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА ПОСЛІДОВНІСТЬ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ ЗАВДАННЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА-БАНКРУТА.....	72

CONTENTS

ECONOMY AND NATIONAL ECONOMY MANAGEMENT

Drobysheva Olena, Sokolova Anna WAYS TO IMPROVE ECONOMIC EFFICIENCY OF WOOD-TRADING ENTERPRISES.....	5
---	---

ECONOMY AND MANAGEMENT OF ENTERPRISES

Bobko Nataliia ORGANIZATION AND RATIONALIZATION OF THE PRODUCTION SYSTEMS.....	12
Grynko Tetiana, Gviniashvili Tetiana THE MECHANISM OF FUNCTIONING OF BUSINESS ENTITIES IN THE CONTEXT OF THE COUNTRY'S ECONOMICAL SECURITY.....	19
Kovalenko Olena, Sotchenko Julia, Derevianko Anton METHODS OF ANALYSIS OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC ACTIVITIES OF THE ENTERPRISE.....	29
Stoiev Volodymyr ABC-METHOD AS A USEFUL LEVERAGE OF ENTERPRISE COSTS MANAGEMENT.....	37
Stoiev Volodymyr, Kovalenko Yevgen COMPONENT ANALYSIS OF THE ENTERPRISE DEVELOPMENT: INNOVATIVE ORIENTED CONTEXT.....	43

PRODUCTIVE POWER DEVELOPMENT AND REGIONAL ECONOMY

Kovalenko Olena, Yeremenko Tetiana RESEARCH OF CURRENT TRENDS OF SMALL AND MEDIUM – SIZED BUSINESS IN ZAPOROZHYE REGION.....	51
Shmyhol Nadiia, Kovalenko Olena, Antoniuk Anatolii JUSTIFICATION OF THE NEED TO ESTABLISH TRANSPORT AND LOGISTICS CENTRES IN UKRAINE.....	59

MONEY, FINANCES AND CREDIT

Kovalenko Olena, Lykhoivanova Anna CHARACTERISTICS OF RAPID ANALYSIS OF THE FINANCIAL SITUATION OF THE ENTERPRISE.....	65
Metelenko Natalya, Silina Iryna, Yaryshko Olena STRUCTURAL-LOGICAL CONSISTENCY AND INFORMATION-ANALYTICAL TASKS OF THE EXPERT RESEARCH OF THE BANKRUPT ENTERPRISE	72

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.131.5:339:691.11

DOI: <https://doi.org/10.46644/2708-1834/2020-02.1>

Дробишева О.О.

кандидат економічних наук, доцент,

Інженерний інститут

Запорізького національного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3319-9338>

Соколова А.С.

магістрант,

Інженерний інститут

Запорізького національного університету

Drobysheva Olena, Sokolova Anna

Engineering Institute of Zaporizhzhia National University

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ТОРГІВЛЕЮ ДЕРЕВИНОЮ

WAYS TO IMPROVE ECONOMIC EFFICIENCY OF WOOD-TRADING ENTERPRISES

Стаття присвячена дослідженню впливу клієнтського сервісу на економічну ефективність підприємства. Досліджено рівень клієнтського сервісу підприємства на момент проведення дослідження. Виявлено, що не всі атрибути клієнтського сервісу викликають задоволеність клієнтів. З погляду традиційного маркетингу для підвищення показника економічної ефективності необхідно: зменшити транспортні витрати; налагодити систему збуту; підвищити продуктивність праці; підвищити конкурентоспроможності власної продукції за рахунок зменшення частки пасивних фондів у загальній вартості основних фондів та зменшення адміністративно-управлінських витрат тощо. У статті запропоновано спосіб підвищення економічної ефективності підприємства за рахунок покращення клієнтського сервісу та надано відповідні рекомендації.

Ключові слова: клієнтський сервіс, економічна ефективність, емоційний маркетинг, клієнт, торгівельна діяльність.

Статья посвящена исследованию влияния клиентского сервиса на экономическую эффективность предприятия. Исследован уровень клиентского сервиса предприятия на момент проведения исследования. Выявлено, что не все атрибуты клиентского сервиса вызывают удовлетворенность клиентов. С точки зрения традиционного маркетинга для повышения показателя экономической эффективности необходимо: уменьшить транспортные расходы; наладить систему сбыта; повысить производительность труда; повысить конкурентоспособность продукции за счет уменьшения доли пассивных фондов в общей стоимости основных фондов и уменьшения административно-управленческих расходов, но это можно сделать также и за счет улучшения клиентского сервиса. В статье предложен способ повышения экономической эффективности предприятия и даны соответствующие рекомендации по улучшению клиентского сервиса.

Ключевые слова: клиентский сервис, экономическая эффективность, эмоциональный маркетинг, клиент, торговая деятельность.

The article is devoted to the study of the customer service in the field of wood trade and its impact on the economic efficiency of the company. The terminology used to denote the customer service improvements in the enterprise in the field of wood trade is researched – emotional marketing, Customer Satisfaction Index (CSI), service, customer, quality, personalized service, NPS loyalty index (Net Promoter Score), traditional marketing, loyalty, etc. It is revealed that the customer service in Ukrainian companies (business-to-business and business-to-consumer companies, large and smaller businesses in primary, manufacturing, service sectors of the economy) differs from that which is commonly used in the foreign companies (American, European, Japanese, Taiwanese, South Korean companies and others). The expediency of using the customer service improvements concept to denote the economic efficiency of the wood-trading company has been substantiated. The correlation and special features of the economic efficiency and customer service concepts are investigated. The advantages and risks of investing in the customer service improvements for all stakeholders: the enterprise owners, region, country economy as a whole are revealed. Specific trends in the customer service improvements and development programs of these trends are identified. The dependence the economic efficiency of the wood-trading enterprise on the budget customer service improvements has been revealed. The notion of the economic efficiency and development of the customer's service is defined. The process of providing the quality of customer service is reviewed from the basic quality customer experience and emotional marketing point of view. Focusing on the fundamental characteristics of the customer's service quality, the main parameters of the improving economic efficiency are defined. The principles of customer service management in the field of wood trading are researched. Customer service improvement program has been developed. Economic efficiency of the customer service improvement program has been confirmed.

Key words: customer service, economic efficiency, emotional marketing, client, trading activity.

Постановка проблеми. Важлива роль у підвищенні економічної ефективності підприємства, яке задіяне у сфері торгівлі деревиною, належить прибутку, збільшення якого прямо пропорційно кількості замовлень. Враховуючи, що сучасні клієнти вже звикли до більшості маркетингових засобів, які спрямовані на стимулювання попиту, єдине, що може призвести до збільшення їх лояльності до торговельної компанії є клієнтський сервіс. Тільки завдяки йому можливо у теперішніх бізнес-умовах утримати конкурентоспроможність. У свою чергу підвищення економічної ефективності підприємницької діяльності створює фінансову основу для подальшого розвитку підприємства: стимулює працівників, дозволяє своєчасно та в повному розмірі виконувати зобов'язання перед контрагентами, сплачувати податки та кредити, впроваджувати інноваційні технології, інвестувати, поліпшувати фінансову стійкість та ділову активність підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, що вивчали проблеми впливу клієнтського сервісу на економічну

ефективність підприємств, слід відмітити: Леонардо Інгільєрі, Міку Соломон, Філіпа Грейвза, Гаррі Беквіта. Теоретичні та практичні аспекти аналізу фінансових результатів підприємства, а також питання щодо способів підвищення клієнтського сервісу на торговельних підприємствах розглядаються в роботах Тоні Шея, Олександра Реп'єва, Карла Сьюеллі, Пола Брауна, Фреда Райхельда, Роба Марки, Джозефа Мічелла, Рика Баррера, Джона Шоула, Рея Сісодія, Джага Шета, Девіда Вольфа. Ними зроблено значний внесок у розробку теоретико-методичних основ визначення сутності клієнтського сервісу, способів його покращення та методики визначення. Але на сьогоднішній день недостатньо повно розкрито питання підвищення економічної ефективності підприємницької діяльності шляхом покращення клієнтського сервісу.

Вітчизняні та зарубіжні роботи в області менеджменту, маркетингу, математичного моделювання, які вивчають проблему аналізу клієнтського сервісу організації, зокрема індекс NPS, одноголосно свідчать про те, що в поточних ринкових умовах під-

вищення рівня клієнтського сервісу є основою зростання фінансової ефективності компанії.

Постановка завдання. Головною метою статті є дослідження підвищення економічної ефективності вітчизняних підприємств, які задіяні у торгівлі деревиною, шляхом покращення клієнтського сервісу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для України ліс – один із найважливіших сировинних ресурсів, а лісозаготівельна сфера є комплексуютьовуютьовальною [1]. Лісозаготівельна сфера забезпечує розвиток таких провідних галузей економіки країни, як: деревообробна, меблева, паперова, енергетична, будівельна, хімічна. Україна володіє лісовим ресурсом у розмірі 10,6 млн. га. Це одна шоста території держави. Щорічно в Україні на 1 га приріст деревини становить 4 кубічні метри, всього — 40 млн. кубічних метрів. Тобто українські підприємства можуть заготовляти на продаж удвічі більше деревини [2]. При цьому більшість підприємств, задіяних у цій сфері, сьогодні не мають потреби заготовляти стільки товару, бо клієнтська активність залишається низькою. Звичайно причинами такої ситуації є і складність економічної та політичної ситуації в країні, і необхідність проведення реформ на рівні держави, але найважливішою причиною є – низький рівень клієнтського сервісу, який призводить до задоволеності замовників та відсутності у них бажання придбати деревину в конкретному підприємстві. І з цією перешкодою на шляху до підвищення економічної ефективності можливо впоратися на рівні керівників середньої та вищої ланки.

Згідно П. Самуельсона і В. Нордхауса, економічна ефективність – це отримання максимуму можливих благ від наявних ресурсів, постійно співвідносячи вигоди (блага) і витрати. Виробник і споживач прагнуть до найвищої ефективності, максимізуючи при цьому свої вигоди і мінімізуючи витрати [3, с. 305–317].

Таким чином, економічна ефективність – це результат, який можна отримати,

порівнюючи показники прибутковості виробництва по відношенню до загальних витрат і використаних ресурсів. Якщо перший показник вище в порівнянні з другою складовою, значить, цілей досягнуто, всі потреби задоволені. Якщо ситуація складається навпаки, то це означає, що економічного ефекту не спостерігається і підприємство зазнає збитків.

З метою визначення економічної ефективності підприємства застосовується формула П. Самуельсона і В. Нордхауса та дані Фінансового звіту суб'єкта малого підприємства за 2016-2018 роки.

Розрахунок економічної ефективності підприємства проводиться за формулою:

$$E = \frac{\text{ЕКОНОМІЧНИЙ ЕФЕКТ (ЧИСТИЙ ПРИБУТОК)}}{\text{ВИТРАТИ НА ДОСЯГНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЕФЕКТУ}}$$

Узагальнююча характеристика фінансових результатів діяльності торговельного підприємства за 2016-2018 рр. та розрахунок економічної ефективності представлено в таблиці 1.

Як видно з таблиці, економічна ефективність підприємства за минулі три роки є низькою. Показник чистого прибутку менше в порівнянні з витратами на його досягнення, тому високого економічного ефекту не спостерігається. виправити ситуацію на підприємстві можливо шляхом удосконалення клієнтського сервісу. Для початку треба визначити його актуальний стан.

Для аналізу клієнтського сервісу підприємства були проведені глибинні інтерв'ю із клієнтами, які протягом останніх трьох місяців здійснювали замовлення деревини. Після вивчення їх результатів були виявлені атрибути, які слугували базою для формалізованого опитування клієнтів, що мали досвід взаємодії з компанією протягом останніх трьох місяців. Мета опитування – зібрати дані для визначення рівня клієнтського сервісу на підприємстві.

Перший етап дослідження полягав у проведенні 14 глибинних інтерв'ю з клієнтами компанії, які в останні три місяці здійснили замовлення деревини. Метою проведення інтерв'ю було виявлення важливих з точки

Аналіз економічної ефективності діяльності підприємства за 2016-2018 рр., тис. грн.

	Код рядка	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Абс. відх. 2016р./2017р. (+/-)	Абс. відх. 2017р./2018 р. (+/-)	Відн. відх. 2016р./2017 р., %	Відн. відх. 2017р./2018 р., %
Чистий дохід від реалізації продукції	2000	10535,80	10829,50	10037,50	293,70	-792,00	102,788	92,687
Разом доходи	2280	10535,80	10829,50	10037,50	293,70	-792,00	102,788	92,687
Собівартість реалізованої продукції	2050	7241,30	8439,20	9825,20	1197,90	1386,00	116,543	116,423
Інші операційні витрати	2180	517,00	2213,20	2526,70	1696,20	313,50	428,085	114,165
Разом витрати (2050 + 2180 + 2270)	2285	10342,20	10652,40	9768,00	310,20	-884,40	102,999	91,698
Фінансовий результат до оподаткування	2290	193,60	177,10	269,50	-16,50	92,40	91,477	152,174
Податок на прибуток	2300	35,20	31,90	48,40	-3,30	16,50	90,625	151,724
Чистий прибуток	2350	158,40	145,20	221,10	-13,20	75,90	91,667	152,273
Економічний ефект	x	0,015	0,014	0,023	-0,002	0,009	88,997	166,060

зору клієнта характеристик взаємодії з компанією на різних стадіях – до здійснення замовлення, під час оформлення документів і після здійснення доставки деревини. Керуючись поставленою метою, було сформовано гайд-інтерв'ю з 13 питань, структурованих відповідно до основних стадій споживчого досвіду. В ході інтерв'ю респонденти ділилися досвідом останньої взаємодії з компанією, позитивними і негативними враженнями від процесу здійснення покупки, а також розповідали, на що вони звертають увагу, обираючи постачальника. За результатами інтерв'ю був проведений якісний контент-аналіз отриманого матеріалу, результатом якого став список характеристик взаємодії клієнта з компанією.

До списку найбільш популярних атрибутів увійшли наступні: відомість компанії, наявність веб-ресурсу, необхідна інформація на сайті, зручне розташування офісу, широкий асортимент, прийнятні ціни, ввічливі менеджери, наявність потрібної деревини, наявність вигідних акцій, відсутність черги до менеджера, якість деревини, швидкість відгрузки, наявність онлайн-чату на сайті, швидкість доставки, швидкість під-

готовки податкових накладних, кваліфіковані співробітники, приємний і стильний зовнішній вигляд співробітників, наявність демонстраційної зали, співвідношення ціна-якість, персональний менеджер, індивідуальні умови розрахунку, вигідні пропозиції в розсилках, не нав'язливі розсилки, вигідні програми лояльності.

Для вибору характеристики для формалізованого опитування проведено кількісний контент-аналіз, в ході якого підрахована кількість згадок кожної характеристики споживчого досвіду у всіх інтерв'ю. Було припущено, що найбільш згадуються саме ті атрибути, які є найважливішими для клієнтів. У таблиці 2 наведені атрибути, згадані більш ніж третьою респондентів.

У підсумку було отримано характеристики взаємодії клієнта та компанії, які увійшли в анкету для формалізованого онлайн-опитування клієнтів, що зробили замовлення у компанії в останні три місяці. Для опитування була розроблена анкета, що складається з 5 розділів. У першому розділі містилися кілька запитань, що стосуються частоти замовлень в останні три місяці. Якщо респондент відповідає у анкеті, що в

Атрибути, які найчастіше виділяють в інтерв'ю

Атрибути клієнтського сервісу	Частота виділення у інтерв'ю
Широкий асортимент	43%
Наявність сайту	43%
Прийнятні ціни	43%
Персональний менеджер	43%
Наявність необхідних товарних позицій у достатній кількості на складі	36%
Наявність вигідних акційних пропозицій	36%
Швидка відвантаження	36%
Швидка доставка	36%
Наявність демонстраційної зали	36%
Якість	36%
Відомість компанії	50%
Наявність онлайн-чату на сайті	36%

останні три місяці замовлення не було зроблене, то опитування буде завершено.

Наступні два розділи анкети є основними. Саме в цих розділах респондентам пропонується оцінити свій досвід взаємодії з компанією за переліком атрибутів. Перший блок питань складено на основі попереднього якісного етапу. До нього увійшли характеристики клієнтського сервісу компанії виявлені в результаті проведених інтерв'ю. Фінальний список атрибутів, який увійшов в анкету, виглядає наступним чином: відомість компанії, широкий асортимент, інформативність сайту, прийнятні ціни, персональний менеджер, наявність необхідних товарних позицій у достатній кількості на складі, наявність вигідних акційних пропозицій, швидке відвантаження, швидка доставка, наявність демонстраційної зали, якість, наявність онлайн-чату на сайті, зручність розташування офісу, ввічливість персоналу, професіоналізм персоналу, швидкість обслуговування, спеціальні пропозиції для постійних покупців, присутність в соціальних мережах.

Складена анкета лягла в основу онлайн-опитування – за допомогою електронної пошти клієнтам компанії були надіслані листи з анкетною та проханням пройти опитування. В результаті набралось 138 валідних анкет. В них треба було навпроти кожного пункту поставити оцінку задоволеності

кожним з запропонованих пунктів від 1 до 10. Результати опитування були оброблені та за кожним пунктом підрахована середня арифметична величина за алгоритмом Єліссєєвої І.І. та Юзбашевої М.М. [4]. Результати дослідження представлені у таблиці 3.

Таким чином, можна зробити висновок, що актуальний рівень клієнтського сервісу на підприємстві є дуже високим. Респонденти надали оцінку більше 7 балів 11 атрибутам клієнтського сервісу, зокрема якості продукції, швидкості обслуговування, програмі лояльності, професіоналізму та ввічливості персоналу. Також були виявлені атрибути, які викликають незадоволеність клієнтів. Вони отримали низьку оцінку і саме з ними треба працювати. Це: інформативність сайту, персональний менеджер, швидке відвантаження і доставка, наявність демонстраційної зали, наявність онлайн-чату на сайті та присутність в соціальних мережах.

На думку багатьох науковців для підвищення показника економічної ефективності необхідно: зменшити транспортні витрати; налагодити систему збуту; підвищити продуктивність праці; підвищити конкурентоспроможність власної продукції за рахунок зменшення частки пасивних фондів у загальній вартості основних фондів та зменшення адміністративно-управлінських витрат тощо [5], але це можна

Рівень задоволеності атрибутами клієнтського сервісу

Атрибути клієнтського сервісу	Рівень задоволеності у балах
Відомість компанії	9.7
Широкий асортимент	9.5
Інформативність сайту	5.6
Прийнятні ціни	9.8
Персональний менеджер	2.2
Наявність необхідних товарних позицій у достатній кількості на складі	9.6
Наявність вигідних акційних пропозицій	9.4
Швидке відвантаження	1.2
Швидка доставка	3.2
Наявність демонстраційної зали	2.3
Якість	9.9
Наявність онлайн-чату на сайті	2.4
Зручність розташування офісу	7.5
Ввічливість персоналу	9.3
Професіоналізм персоналу	9.7
Швидкість обслуговування	9.1
Спеціальні пропозиції для постійних покупців	8.9
Присутність в соціальних мережах	6.5

зробити також за рахунок покращення клієнтського сервісу.

На досліджуваному підприємстві клієнтський сервіс має досить високий рівень, але його можливо удосконалити ще більше, зокрема, треба працювати з тими аспектами, які отримали низьку оцінку від респондентів (інформативність сайту, наявність персонального менеджера у кожного клієнта, швидке відвантаження і доставка, наявність демонстраційної зали, наявність онлайн-чату на сайті та присутність в соціальних мережах).

У першу чергу треба переробити сайт до більш сучасного та інформативного варіанту. Найкращий вибір – лендінг. Це сайт з однієї сторінки, на якому коротко і ёмко представлена інформація про товар, зокрема, рекомендуємо вказати контактні дані, розмістити каталог деревини, коротко розповісти про компанію, переваги, систему доставки. Обов'язково потрібен онлайн-чат для оперативного зв'язку з менеджером. Також можна зробити форму для того, щоб клієнт міг зразу залишити замовлення, вказавши лише номер свого телефону, та адресу електронної пошти.

За кожним клієнтом повинен бути закріплений персональний менеджер, який ознайомлений зі специфікою його діяльності та історією замовлень. Відвантаження товару повинна здійснюватися не пізніше, ніж через 24 години після з'ясування усіх деталей з клієнтом. Наявність демонстраційної зали дозволить клієнтам впевнитися у якості пропонованої деревини.

У сегменті продажу деревини для покупця є важливим обізнаність продавця у питаннях оцінки якості продукції, а такої порядності щодо її походження (вирубка тільки у законному порядку). Якщо постачальнику довіряють, то і частіше роблять замовлення. Приклад впевненості та обізнаності повинен показувати керівник, бо компанії, у яких топ-менеджер не має особистого бренду, поступаються за популярністю тим підприємствам, які уособлюють конкретну людину.

Потрібно забезпечити просту та безпечну доставку деревини. Можна придбати вантажний автотранспорт з різною вантажопідйомністю, щоб здійснювати оперативно доставку по м. Запоріжжя, Запорізькій області и регіонам. Доставка власним автотранспортом є

більш дешевою та дає гарантію збереження вантажу від пошкоджень. Компанії слід встановити безкоштовну доставку деревини, щоб покупцеві не потрібно було вираховувати самостійно, на скільки подорожчає його замовлення за урахуванням вартості доставки. Також треба запровадити надійне пакування для деревини, яке захистить від пошкоджень в дорозі.

Підприємству рекомендовано використовувати всі онлайн-можливості – потрібно будувати стратегію цифрової присутності в Інтернеті, щоб клієнти могли за допомогою будь-якого гаджету налагодити комунікацію з підприємством (питання, покупка, консультація, оплата) та не чекати відповіді дуже довго.

Перебудовуватися на нову парадигму, яка полягає в тому, що клієнт є найвищою цінністю компанії. Менеджери компанії повинні спілкуватися з покупцями доброзичливо і давати компетентні роз'яснення з усіх питань, замість того, щоб спілкуватися зверхньо, використовувати психологічні прийоми для продажу товару, грубіянити йому. Наприклад, коли клієнту потрібні

додаткова інформація щодо деревини, то треба надати її у той кількості, яка буде потрібна (з усіх можливих ракурсів, при світлі сонця та у тіні).

Висновки з проведеного дослідження. Незважаючи на всі складнощі, з якими сьогодні стикаються підприємства, що займаються торгівлею деревиною, існує нагальна необхідність вдосконалення клієнтського сервісу. Це сприятиме зростанню економічної ефективності підприємств лісозаготівельної галузі. Для того, щоб підприємства стабільно працювали з високою економічною ефективністю, можна запропонувати такі заходи поліпшення клієнтського сервісу: покращення інформативності сайту, впровадження персонального менеджера для клієнтів, пришвидшення відвантаження і доставки, створення демонстраційної зали, запровадження онлайн-чату на сайті та збільшення присутності в соціальних мережах. Впровадження цих рекомендацій у бізнес сприятиме підвищенню його конкурентоспроможності та, як наслідок, призведе до покращення економічної ефективності підприємницької діяльності.

Список літератури:

1. Кулініч О.О. Статистичне дослідження експорту деревини в Україні. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. № 4. С. 103.
2. Лісова промисловість: сировинний придаток чи золота жила. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/376988/lisova-promyslovist-syrovynnyj-prydatok-chy-zolota-zhyla> (дата звернення: 15.09.2019).
3. Самуельсон П.А., Нордхаус В.Д. Экономика. Москва : «Бином. Лаборатория знаний», 1997. 800 с.
4. Елисеєва И.И., Юзбашев М.М. Общая теория статистики : учебник. Москва : Финансы и статистика, 2004. 656 с.
5. Мелень О.В., Холондач Ю.Ю. Актуальні питання прибутковості підприємства та шляхи її збільшення. *Вісник Національного технічного університету ХПІ*. Харків, 2015. № 25 (1134). С. 123–126.

References:

1. Kulinich O.O. (2018). Statystychne doslidzhennya eksportu derevyny v Ukrayini [Statistical survey of timber exports in Ukraine]. *Ekonomichnyy chasopys Shkhidnoyevropeyskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, no. 4, 103 p. (in Ukrainian)
2. Lisova promyslovist: syrovynnyy prydatok chy zolota zhyla [Forestry: raw appendage or gold vein]. Retrieved from: <https://news.finance.ua/ua/news/-/376988/lisova-promyslovist-syrovynnyj-prydatok-chy-zolota-zhyla> (2019, September, 15). (in Ukrainian)
3. Samuélson P.A., Nordkhaus V.D. (1997). *Ekonomyka* [Economy]. Moskva: «Bynom. Laboratoryya znanyu», 800 p. (in Russian)
4. Elyseeva Y.Y., Yuzbashev M.M. (2004). *Obshchaya teoryya statystyky* [General theory of statistics]. Moskva: Fynansy y statystyka, 656 p. (in Russian)
5. Melen O.V., Kholondach Y.Y. (2015). Aktualni pytannya prybutkovosti pidpryemstva ta shlyakhy yiyi zbilshennya [Topical issues of enterprise profitability and ways to increase it]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu KhPI* [Bulletin of the NTU KhPI], no. 25, pp. 123–126. (in Ukrainian)

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 658.5+006.015.2

DOI: <https://doi.org/10.46644/2708-1834/2020-02.2>

Бобко Н.А.
старший викладач,
*Інженерний інститут
Запорізького національного університету*

Bobko Nataliia
Engineering Institute of Zaporizhzhia National University

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ

ORGANIZATION AND RATIONALIZATION OF THE PRODUCTION SYSTEMS

У зв'язку зі зростанням рівня конкуренції, переорієнтацією ринків збуту та посиленням євроінтеграційних процесів питання вдосконалення організації виробництва за умов інноваційного розвитку залишаються маловивченими та потребують подальшого дослідження. У статті проведено дослідження чинної системи організації виробництва, функцій та закономірностей виробничих процесів, а також розглянуто напрями вдосконалення організації виробництва за умов інноваційного розвитку.

Ключові слова: організація, виробництво, система, основні засоби, конкурентоспроможність, ефективність, інновації, розвиток.

В связи с ростом уровня конкуренции, переориентацией рынков сбыта и усилением интеграционных процессов вопросы совершенствования организации производства в условиях инновационного развития остаются малоизученными и требуют дальнейшего исследования. В статье проведено исследование действующей системы организации производства, функций и закономерностей производственных процессов, а также рассмотрены направления совершенствования организации производства в условиях инновационного развития.

Ключевые слова: организация, производство, система, основные средства, конкурентоспособность, эффективность, инновации, развитие.

The effectiveness of the organization of production processes of the enterprise is one of the sources of competitiveness and efficiency of the industrial enterprise. The purpose of this scientific article is the study of the existing system of production organization and determination of innovative directions of its improvement. The technical development of the enterprise largely depends on the marketing and production strategy that determines the planned measures as to the equipments and technologies which are necessary for the output of a particular product. Control by organization of industrial processes in the conditions of innovative development will allow to provide integration of the economic activity every producer of products in a concrete region with every consumers of this product as a production resource and thus combine the activities of all producers within the confines of a single integration association. The improvement of the organization of production, its orientation and the intensity of organizational changes depends on a number of factors that affecting it: the development of the product market, which foresee shortening of the life cycle of manufactured products and ensuring of the market with necessary goods; automation of production processes and use of innovative technologies, financial image of production. The management system should correspond modern market conditions: to have high flexibility of production, which allows quickly change the range of products; to be adequate to the complex production technology, which requires an entirely new type

of control, organization and division of labor; take into account serious competition in the market of goods and services, which radically changed the requirements for products' quality, to the organization of after-sales service and additional branded services; to take into account requirements to the level of quality of service for consumers and the time of execution of transactions; take into account the change in the structure of production costs; take into account the need to record the uncertainty of the environment. The model of innovative development of the organization of production is based on the suggestion that the main criteria for the success of business entities are: survival in a competitive environment; high flexibility and adaptation of production to environmental changes; effectiveness and efficiency of activities; positive dynamics of productivity as a relative efficiency; practical realization of administrative decisions. The program of improving the organization of production in the conditions of innovation development will allow to provide the correspondence of the organization of production enterprises to its goals and prospects plans, the relationship between forms and methods of organizing production of its material and technical basis, to the concrete production and technical conditions and economic requirements of complexity of production.

Key words: organization, production, system, fixed assets, competitiveness, efficiency, innovations, development.

Постановка проблеми. Ефективність організації виробничих процесів підприємства є одним з джерел конкурентоспроможності та дієвості промислового підприємства. Вплив процесів розвитку виробництва на прийняття організаційних рішень поступово розширюється, і якщо спочатку вони спирались лише на трудові процеси, то сьогодні вони включають і виробничі процеси підприємства.

Організація виробництва взаємодіє з іншими елементами управління виробництвом, тому запровадження будь-яких нововведень має супроводжуватись змінами в самій системі управління підприємством. Організація виробничих процесів підприємства ведеться відокремлено від інших функціональних галузей його діяльності, що призводить до прийняття неузгоджених рішень та відсутності загальної стратегії організаційного розвитку. Визначені недоліки свідчать про потребу вдосконалення організації виробничих процесів за умов інноваційного розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми організації виробництва розглядаються в роботах багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених та фахівців, таких як, зокрема, Ф. Гілберт, Г. Емерсон, Ф. Тейлор, Г. Форд, О. Амоша, Б. Андрушків, Д. Богиня, І. Бондар, М. Долішній, Б. Ігумнов, М. Кім, А. Кутиркін, С. Мочерний, В. Плаксов,

С. Покропивний, М. Прокопенко, П. Харів, М. Хопчан, М. Чумаченко.

Проблемам інноваційного розвитку присвячено наукові праці Л. Антонюка, О. Лапка, М. Портера, А. Поручника, Й. Шумпетера, К. Фрімена, Б. Твісса, Р. Фостера, П. Санта, Д. Черваньова та інших вчених-економістів. Їхні дослідження спрямовані на визначення принципів побудови економічної стратегії розвитку підприємств та факторів, що забезпечують ефективність її застосування.

Однак у зв'язку зі зростанням рівня конкуренції, переорієнтацією ринків збуту та посиленням євроінтеграційних процесів питання вдосконалення організації виробництва за умов інноваційного розвитку залишаються маловивченими та потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження наявної системи організації виробництва та визначення інноваційних напрямів її вдосконалення. Для досягнення поставленої мети вирішено такі основні завдання: розглянуто сутність системи організації виробництва, проведено дослідження її складових елементів, визначено напрями вдосконалення з огляду на інноваційний розвиток.

Виклад основних результатів. Підприємство як виробнича система зі своїми підсистемами та службами є найскладнішою системою. Якщо для конструювання нової

продукції та здійснення техніко-технологічних нововведень розробляються цільові проекти спеціалізованими підрозділами технічної підготовки виробництва, то проблема адаптації виробництва до виникаючих змін, його реорганізації залишається невирішеною або вирішується в процесі освоєння продукції, що значно затримує строки її виходу на ринок, збільшує витрати, погіршує конкурентну позицію [1, с. 475].

Розуміння того, що кожне підприємство є складною соціально-економічною системою, потребує під час розгляду будь-якої виробничої ситуації враховувати таке.

1) Системний підхід – це методологія дослідження об'єктів як системи.

2) Стан виробничої системи залежить від:

– зовнішнього оточення, яке включає вхід і вихід системи, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем та зворотний зв'язок;

– внутрішньої структури виробничої системи, тобто сукупності взаємопов'язаних компонентів, що забезпечують процес виробництва через перероблення входу системи в її вихід і досягнення цілей системи.

3) Ситуаційний підхід передбачає врахування конкретної ситуації під час прийняття організаційних рішень, тобто пов'язує конкретні організаційні прийоми під час вирішення проблем із загальною ситуацією, що склалась у зовнішньому середовищі та на підприємстві.

4) Внутрішні перемінні характеризують саму систему. До внутрішніх перемінних виробничої системи належать цілі, ресурси, технологія, структура, культура та знання людей, завдання, які вони розв'язують, тощо. Внутрішні перемінні повинні забезпечувати процес створення продукції (виробів, товарів чи послуг). Ці перемінні контролювані та керовані, бо є результатом управлінських рішень відповідно до місії підприємства, цілей і завдань його виробництва та підрозділів.

Під час створення виробничої системи, а також у процесі її функціонування необхідне чітке дотримання вимог до продукції, послуг:

– відповідність технологічного процесу властивостям сировини, матеріалу, продукції;

– відповідність виробничих потужностей усіх складових елементів системи, що забезпечує результативність загалом.

5) Вибір типу технології залежить від сфери, у якій організація здійснює свою діяльність. Існують суттєві відмінності між виробничими технологіями та технологіями обслуговування. Виробничі технології є фондоємними, включають складні технічні системи спеціального призначення, а в основі технологій обслуговування лежать різноманітні засоби комунікації, які є універсальними та переважно не вимагають спеціального технічного оснащення. Отже, саме техніко-технологічна база виробничих підприємств потребує постійної уваги для підтримання її в належному стані та своєчасного оновлення [3].

Оцінювання технічного рівня підприємства має спиратися на аналіз та узагальнення певної системи показників, які відображають ступінь технічної оснащеності персоналу, рівень прогресивності технології, технічний рівень виробничого устаткування, рівень механізації та автоматизації основного й допоміжного виробництва тощо. Об'єктивність може бути забезпечена за умови не лише методично правильного обчислення відповідних показників, але й порівняння їх динаміки для конкретного підприємства за певний період. Для поглибленого аналітичного оцінювання стану технічного розвитку підприємства, необхідність у якому виникає під час розроблення спеціальної перспективної програми, можна використовувати й інші показники, зокрема ті, що відображають галузеву специфіку виробництва. До них відносять механоозброєність праці, коефіцієнт фізичного спрацювання устаткування, коефіцієнт технологічної оснащеності виробництва, ступінь утилізації відходів виробництва [5].

Системний аналіз рівня організації виробництва здійснюється з позиції повноти реалізації її основних принципів як під час формування структури, так і в процесі функціонування цього підрозділу. Отже, оцінка системи організації виробництва (СОВ) загалом на підприємстві формується на під-

ставі оцінок на рівні виробничих підрозділів, а саме дільниць, цехів (рис. 1). Такий підхід застосовується для новостворених виробничих систем.

На кожному ієрархічному рівні СОВ оцінюється в трьох взаємопов'язаних напрямках, а саме функціональному, елементному та організаційному. Під час діагностування діючих підприємств (виробничих систем) спершу аналізу підлягає організаційна побудова підрозділів, а потім аналізуються функціональна та елементна побудови. Це пояснюється тим, що діюча виробнича структура, її організація вможливають підвищення якості функціонування виробничої системи за рахунок раціоналізації функціонального змісту та зміни елементного складу відповідно до необхідних ресурсів.

Як видно з рис. 1, оцінка рівня СОВ на підприємстві складається з трьох рівнів показників, а саме узагальнюючих (верх-

ній), результуючих (середній) та окремих (нижній). До узагальнюючих належать показники рівня СОВ на дільницях і в цехах, до результуючих – показники рівня організаційної, функціональної та елементної побудов. На нижньому рівні розраховуються показники відносно до організаційної, функціональної та елементної побудов підрозділу та відображають:

- в організаційному розрізі ступінь ефективності побудови структури підрозділу;
- у функціональному розрізі ступінь повноти виконання його функцій;
- в елементному розрізі рівень використання елементів, що входять до системи.

Розрахунок показників здійснюється знизу догори з рівня дільниці, де конкретний прояв має форма спеціалізації та раціональної побудови виробничого процесу.

Технічний розвиток підприємства великою мірою залежить від маркетингової та виробничої стратегій, які визначають пла-

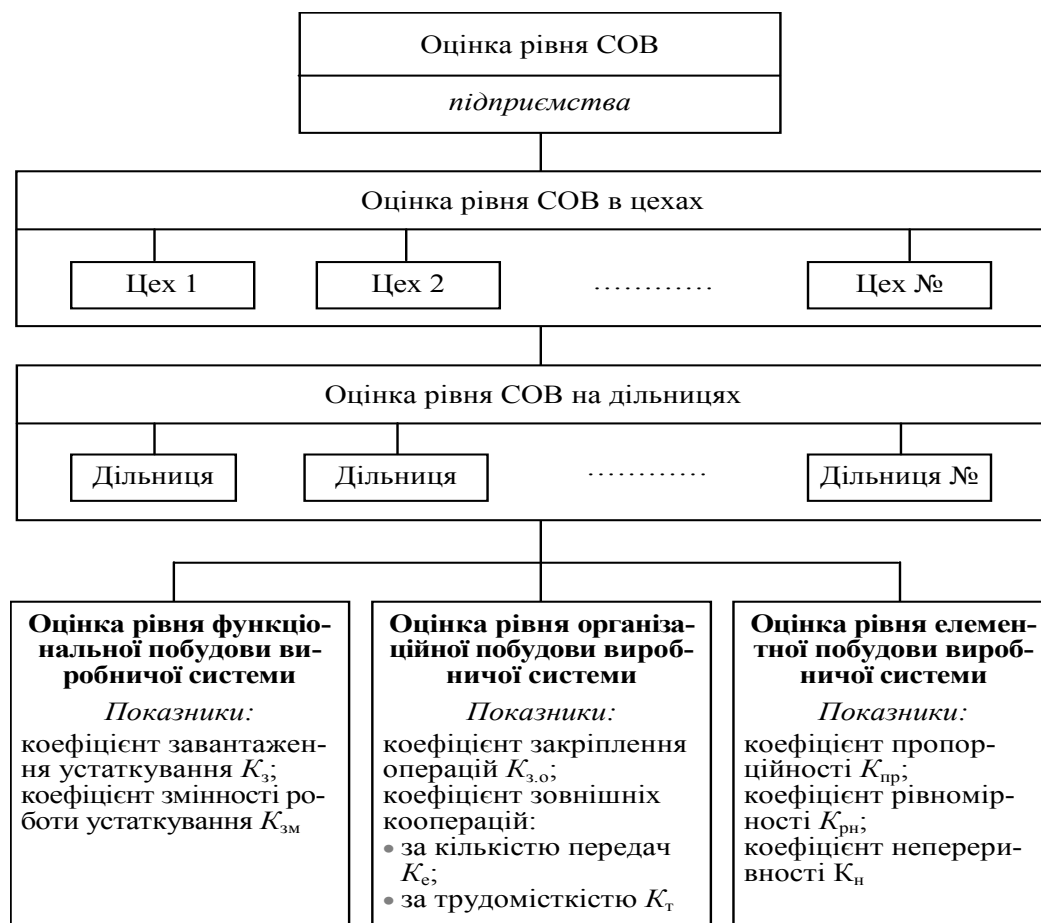

Рис. 1. Схема оцінки рівня системи організації виробництва [1, с. 487]

нові заходи щодо устаткування та технології, необхідні для випуску певного продукту. Наприклад, за умов концентрованого зростання важливо забезпечити збільшення виробничої потужності шляхом придбання нових одиниць обладнання або підвищення продуктивності наявного обладнання через капітальний ремонт чи модернізацію. Тоді виробнича стратегія орієнтується на мінімізацію витрат і технологію масового чи серійного виробництва. Якщо ж передбачається реалізація стратегії диверсифікації, то склад технологічного обладнання, що встановлюється для випуску нової продукції, може радикально відрізнятись від наявного, оскільки впроваджуються нові технологічні процеси [6, с. 210].

Нині економічний стан в країні залишається досить складним, що пов'язане з низьким рівнем конкурентоспроможності промислової продукції та технологічною відсталістю виробництв. Процес глобальної зміни ситуації на промислових підприємствах, що забезпечував би найближчим часом їх стійкий підйом, є можливим лише із запровадженням об'єднаних основ, таких як інноваційна, економічна та організаційна, які базуються на промисловому типі відтворення. Для цього необхідно розробити інноваційну програму розвитку організації виробничих процесів, яка дасть змогу мобілізувати всі внутрішні джерела розвитку на підприємствах, перш за все наявного на підприємствах інтелектуального потенціалу, що трансформується в технологічний розвиток [7, с. 49].

Управління організацією виробничих процесів за умов інноваційного розвитку дасть змогу забезпечити інтеграцію економічної діяльності кожного виробника продукції в конкретному регіоні з кожним споживачем цього продукту як виробничого ресурсу, а отже, об'єднати діяльність всіх виробників в рамках єдиного інтеграційного об'єднання.

Сьогодні найбільш поширеною є така система розвитку організації виробництва, яка поєднує ознаки підвищення спроможності виробництва адаптуватися до змін,

поєднання виробничої діяльності та управління матеріальною складовою виробництва, підвищення продуктивності праці з орієнтацією на споживача продукції.

Вдосконалення організації виробництва, її спрямованість та інтенсивність організаційних змін залежать від низки таких факторів, що впливають на неї:

- розвиток ринку продукції, який передбачає скорочення життєвого циклу виробленої продукції та забезпеченість ринку необхідними товарами;

- автоматизація виробничих процесів та використання інноваційних технологій, фінансовий імідж виробництва [4].

Різні галузі виробництва та окремі підприємства значно відрізняються один від одного характером створюваної продукції, використовуваних засобів виробництва і застосовуваних технологічних процесів. Ці відмінності породжують виключне різноманіття виробничих процесів на підприємствах, а отже, впливають на стратегію розвитку організації виробничих процесів.

Структура підприємства – це склад і співвідношення його внутрішніх ланок (підсистем та їх елементів), що становлять системне утворення. Виділяють загальну, виробничу та організаційну структури підприємства. Структура підприємства повинна забезпечувати найбільш правильне поєднання у часі та просторі всіх ланок виробничого процесу. Основними вимогами до структури підприємства є її раціональність, економічність, гнучкість і функціональність [2, с. 122].

Традиційне уявлення про виробничу систему як безліч елементів, пов'язаних для реалізації цілей виготовлення продукції, має бути наповнене новим змістом. Саме тому виробничу систему необхідно розглядати як сукупність взаємоузгоджених і взаємозалежних механізмів (елементів і підсистем), що відповідають за процеси саморозвитку, організації, виготовлення (виробництва), що функціонують відповідно до загальних законів бізнесу на основі об'єднання спеціалізованих знань в окремих галузях в єдине цілісне знання, що забезпечує можливість інноваційного розвитку.

Економічна стабільність організації, ефективність її діяльності за умов ринкових відносин пов'язані з безперервним її вдосконаленням і розвитком. При цьому вдосконалення організації має здійснюватися за принципом адаптації до зовнішнього середовища.

Система управління повинна відповідати сучасним ринковим умовам:

- володіти високою гнучкістю виробництва, що дає змогу швидко змінювати асортимент продукції;
- бути адекватною складній технології виробництва, що вимагає абсолютно нового виду контролю, організації та поділу праці;
- враховувати серйозну конкуренцію на ринку товарів і послуг, що докорінно змінила вимоги до якості продукції, до організації післяпродажного обслуговування та додаткових фірмових послуг;
- враховувати вимоги до рівня якості обслуговування споживачів і часу виконання угод;
- враховувати зміну структури витрат виробництва;
- брати до уваги необхідність обліку невизначеності зовнішнього середовища.

Викладені положення дають змогу говорити про нову модель організації виробництва, що характеризує механізм вирішення організаційних проблем господарюючих суб'єктів за умов інноваційного розвитку.

Модель інноваційного розвитку організації виробництва базується на пропозиції про те, що основними критеріями успішності господарюючих суб'єктів є такі:

- виживання в конкурентному середовищі;

- висока гнучкість і адаптація виробництва до змін середовища;

- результативність та ефективність діяльності;

- позитивна динаміка продуктивності як відносної ефективності;

- практична реалізація управлінських рішень.

Такий підхід дає змогу вважати, що ефективна організація та управління виробництвом можливі за наявності дієвого механізму адаптації та інноваційного розвитку виробничої системи [7, с. 50].

Процес формування інноваційної моделі розвитку економіки України проходить надто складно, супроводжується накопиченням багатьох проблем, вирішення яких потребує подальших досліджень причин несприйняття вітчизняною економікою інноваційної моделі.

Висновки. Сучасні підприємства повинні не тільки володіти високим технічним оснащенням і кваліфікованими кадрами, але й містити прогресивні форми організації виробництва, раціонально використовуючи всі потужності, з урахуванням наявної ринкової ситуації та можливістю оперативного реагування на всі зміни. Програма вдосконалення організації виробництва за умов інноваційного розвитку дасть змогу забезпечити відповідність організації виробництва підприємства його цілям та перспективним планам, співвідношення форм і методів організації виробництва його матеріально-технічному базису, конкретним виробничо-технічним умовам та економічним вимогам комплексності виробництва.

Список літератури:

1. Васильков В. Організація виробництва : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2008. 524 с.
2. Виробничий менеджмент: підручник / за заг. ред. М. Бутка, С. Задорожної, Н. Іванової та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 424 с.
3. Гевко І., Оксентюк А., Галушак М. Організація виробництва: теорія і практика : підручник. URL: <http://dn.khnu.km.ua>
4. Гриньова В., Салун М. Організація виробництва: підручник. URL: http://pidruchniki.com/10561127/ekonomika/virobnichi_sistemi#80
5. Болтянська Л., Андрєєва Л., Лисак О. Економіка підприємства : навчальний посібник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 668 с. URL: http://m.pidruchniki.com/.../ekonomika_pidpriyemstva_boltyan
6. Захарченко В., Корсікова Н., Меркулов М. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 448 с.
7. Кірдіна О. Організація виробничих систем в умовах формування інноваційної моделі економіки України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 37. С. 48–50.

References:

1. Vasylov V. Orhanizatsiia vyrobnytstva: navch. posib. Kyiv: KNEU, 2008. 524 s.
2. Vyrobnychiy menedzhment: pidruchnyk / za zah. red. M. Butka, S. Zadorozhnoi, N. Ivanovoi ta in. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2015. 424 s.
3. Hevko I., Oksentiuk A., Halushchak M. Orhanizatsiia vyrobnytstva: teoriia i praktyka: pidruchnyk. URL: <http://dn.khnu.km.ua>
4. Hrynova V., Salun M. Orhanizatsiia vyrobnytstva: pidruchnyk. URL: http://pidruchniki.com/10561127/ekonomika/virobnichi_sistemi#80
5. Boltianska L., Andriieva L., Lysak O. Ekonomika pidpriemstva: navchalnyi posibnyk. Kherson: OLDI-PLIUS, 2015. 668 s. URL: http://m.pidruchniki.com/.../ekonomika_pidpriemstva_boltyan
6. Zakharchenko V., Korsikova N., Merkulov M. Innovatsiinyi menedzhment: teoriia i praktyka v umovakh transformatsii ekonomiky: navch. posib. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2012. 448 s.
7. Kirdina O. Orhanizatsiia vyrobnychkh system v umovakh formuvannia innovatsiinoi modeli ekonomiky Ukrainy. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*. 2012. № 37. S. 48–50.

УДК 330.117:658

DOI: <https://doi.org/10.46644/2708-1834/2020-02.3>**Гринько Т.В.**доктор економічних наук, професор,
*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара***Гвініашвілі Т.З.**кандидат економічних наук
*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара***Gryngo Tetiana, Gviniashvili Tetiana**
Oles Honchar Dnipro National University

МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

THE MECHANISM OF FUNCTIONING OF BUSINESS ENTITIES IN THE CONTEXT OF THE COUNTRY'S ECONOMICAL SECURITY

У статті розглянуто основні проблеми та фундаментальні специфічні особливості функціонування суб'єктів підприємництва. Доведено, що сучасні тенденції єдиного економічного простору обумовлюють необхідність удосконалення парадигми економічної безпеки країни, яка поєднує у собі можливості самостійного розвитку суб'єктів підприємництва. Обґрунтовано, що ефективність функціонування суб'єктів підприємництва забезпечується за рахунок цілеспрямованого управління ними. Запропоновано механізм управління суб'єктами підприємництва, який містить у собі комплекс попереджувальних управлінських рішень і конкретних дій щодо здійснення змін і використання нових можливостей в умовах постійних економічних зрушень макро-, мезо- і мікросередовища.

Ключові слова: суб'єкт підприємництва, економічна безпека, механізм управління, механізм функціонування, розвиток, ефективність.

В статье рассмотрены основные проблемы и фундаментальные специфические особенности функционирования субъектов предпринимательства. Доказано, что современные тенденции единого экономического пространства обуславливают необходимость совершенствования парадигмы экономической безопасности страны, которая сочетает в себе возможности самостоятельного развития субъектов предпринимательства. Обосновано, что эффективность функционирования субъектов предпринимательства обеспечивается за счет целенаправленного управления ими. Предложен механизм управления субъектами предпринимательства, который включает в себя комплекс предупредительных управленческих решений и конкретных действий по осуществлению изменений и использования новых возможностей в условиях постоянных экономических сдвигов макро-, мезо- и микросреды.

Ключевые слова: субъект предпринимательства, экономическая безопасность, механизм управления, механизм функционирования, развитие, эффективность.

The article considers the main problems and fundamental specific features of the functioning of business entities. It is proved that entrepreneurship is an internal mechanism of socio-economic development of a society that can become a key factor in the formation of a competitive environment and an effective structure of the national economy, growth in the production of goods and services, ensuring rational employment of the population and solving important social problems, which ultimately raises the level of economic security of the country as a whole. Current trends in the single economic space necessitate the improvement of the paradigm of economic security of the country, which combines the possibility of independent development of business entities with their simultaneous cooperation in priority areas with rational state regulation of the business sector. Proceeding from this, the article developed a mechanism for the functioning of business entities in the context

of the country's economic security, which takes into account the orientation, tension and flexibility of the impact of the management system to achieve the best possible qualitative and quantitative results of the functioning of business entities. In addition, the article substantiates that the efficiency of the functioning of business entities is ensured by their efficient management, as a result of which a management mechanism for business entities in the context of economic security is proposed, which includes a set of preventive management decisions and specific actions to implement changes and use new opportunities in conditions of constant economic shifts of macro, meso and microenvironments. Based on a systematic approach, the management of a business entity is presented as a combination of two interacting subsystems: the subject (control subsystem) and the object (managed subsystem) of management, which are constantly exposed to environmental factors. The managed subsystem of the mechanism for managing business entities is considered in a matrix form by allocating an object of management depending on the level of solving problems and the orientation of the support components, the relationship of which is presented using standards, key performance indicators and the difference between the existing and required state, which are displayed in the efficiency plans and development. In turn, the development of a business entity is presented as a multi-level, continuous process of changes that reflects its ability to achieve its goals, while maneuvering with limited resources and capabilities under the influence of external and internal environmental factors.

Key words: business entity, economic security, management mechanism, mechanism of functioning, development, efficiency.

Вступ. Зміни суспільства неминуче пов'язані з трансформацією стану та розвитку будь-яких систем, і в першу чергу, таких як: соціальної, політичної, правової та економічної. На кожному історичному етапі виникають нові умови та вимоги до функціонування кожної з них. Сучасна наукова думка веде пошук альтернативних парадигм розвитку суспільства, констатуючи факт зниження ефективності існуючих механізмів управління [6, с. 70]. Як відомо, підприємництво – це внутрішній механізм соціально-економічного розвитку суспільства, що здатне стати ключовим фактором формування конкурентного середовища та ефективної структури національної економіки, зростання обсягів виробництва товарів і послуг, забезпечення раціональної зайнятості населення та вирішення важливих соціальних проблем, що в кінцевому підсумку підвищує рівень економічної безпеки країни в цілому [2, с. 112]. Отже, підприємництво значно впливає на рівень економічної безпеки країни і, у той же час, найбільш чутливо реагує на зміни зовнішнього середовища. За сучасних умов, ефективне функціонування суб'єктів підприємництва значно залежить від впливу зовнішнього бізнес-середовища, яке сьогодні відрізняється винятковою рухливістю та постійною

мінливістю, що істотно ускладнює підприємницьку діяльність.

Постановка проблеми. Сучасні світові тенденції і існуючі внутрішні бар'єри розвитку обумовлюють необхідність формування нового, більш складного етапу економічних змін, фокус яких повинно бути спрямовано на вирішення проблем пов'язаних з техніко-економічними змінами, політичними, соціальними тощо. Отже, багатогранність, неоднорідність та суперечливість процесів інституційних і технологічних перетворень в Україні, зміна природи та джерел формування конкурентних переваг національної економіки, заострення конкуренції на внутрішніх і зовнішніх ринках обумовлюють актуальність вирішення питань, пов'язаних з формуванням ефективного механізму функціонування суб'єктів підприємництва в контексті економічної безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні питання, щодо організації економічної безпеки висвітлені в наукових дослідженнях багатьох українських вчених таких як О. Арефєва, Т. Клебанова, А. Козаченко, Т. Кузенко, С. Лобунської, В. Мунтіяна, В. Пономаренко, С. Шкарлет, І. Цигилюк, О. Ястремської та ін. Питання, пов'язанні з забезпе-

ченням розвитку суб'єктів підприємництва в контексті економічної безпеки розглядаються і досліджуються в роботах таких авторів, як М. Афанасьєва, О. Березіна, О. Іванілова, І. Мойсеєнко, З. Варналія, Н. Кравчук, Г. Новицького, Л. Пашнюк, А. Берлач та ін. Проте, з метою удосконалення і активізації всіх інструментів забезпечення розвитку суб'єктів підприємництва в контексті економічної безпеки країни, окремі аспекти потребують подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Кардинальні зміни в економіці, умовах функціонування суб'єктів підприємництва та посилення їх взаємозалежності, зумовлюють потребу концептуального переосмислення підходів, формування нового бачення мотивів і цілей підприємництва. Так, в концепціях корпоративного управління, стратегічного менеджменту, корпоративної соціальної відповідальності та етики підприємництва концентрується увага на необхідність пошуку таких стратегічних позицій, які забезпечують ефективне функціонування суб'єкта підприємництва, дозволяючи отримувати істотні вигоди, і таким чином робити внесок в ефективність досягнення його місії [14, с. 65]. Підприємство важливо розглядати як багатовимірне соціально-економічне явище, в основі якого лежить економічно незалежна діяльність юридичних або фізичних осіб, що здійснюється з метою досягнення комерційного успіху й об'єднує трудові, матеріальні та фінансові ресурси для виробництва та реалізації товарів або надання послуг на ринку в умовах конкуренції [3, с. 14]. Крім того, підприємство слід розглядати як особливий вид економічної діяльності, відмінні ознаки якого обумовлені специфікою суб'єкта, об'єкта, предмета, мети та характерними особливостями її здійснення.

Суб'єктом є підприємець, що володіє певними економіко-культурними орієнтаціями та здібностями. Об'єктом виступає товар або послуга, що пропонуються на ринку. Предметом даного виду діяльності є різноманітні економічні відносини, що виникають під час її здійснення в процесі

формування зв'язків у внутрішньому середовищі та взаємодій з бізнес-середовищем. Мета – задоволення попиту та потреб споживачів, досягнення суспільної вигоди за рахунок збільшення доданої цінності (вартості) і отримання підприємницького доходу на основі формування справедливих і взаємовигідних зв'язків у внутрішньому та зовнішньому середовищі, які забезпечують успішне вдосконалення організації господарської діяльності та раціональне використання ресурсів. Разом з тим важливо розуміти, що підприємство виступає як складна, багаторівнева система, орієнтована на конструювання успішної конкурентної поведінки за рахунок використання ресурсів внутрішнього та зовнішнього середовища.

До фундаментальних специфічних особливостей функціонування суб'єктів підприємництва, безперечно можна віднести:

- приватну власність на засоби здійснення трудової діяльності;
- свободу прийняття економічних рішень щодо цієї власності;
- цілеспрямовані зусилля суб'єкта підприємства, спрямовані на отримання максимальної вигоди від використання цих двох ресурсів.

Як наслідок взаємодії перерахованих факторів виникають: повна особиста відповідальність за прийняті рішення, ризики матеріальних і нематеріальних втрат і право на отримання прибутку.

Теорія підприємництва, як одне з найскладніших суспільних явищ, здолала декілька історичних етапів розвитку, відображаючи актуальні для кожного часу існування людського суспільства найбільш гострі проблеми та питання. Сучасний етап розвитку суспільства вважається прихильниками теорії Д. Белла, «постіндустріальним» або «інформаційним» та має суттєві відмінності не тільки в економічній, але і в соціальній і політичній системах від попередніх етапів [16].

Глобальні економічні процеси, з одного боку, нівелюють роль особистості підприємця, ускладнюють інноваційні процеси, з іншого боку, відкривають перед найактивні-

шими підприємцями нові ринки [4, с. 76]. Змінюються умови та характер інвестицій, розширюються можливості переміщення капіталу поряд з посиленням конкуренції у фінансовій сфері [1].

За рахунок поширення міжнародного франчайзингу й аутсорсингу створюються нові умови для розвитку малого та середнього бізнесу [13, с. 30]. Інтернаціоналізація виробництва, капіталу, обміну товарами і послугами веде до формування міжнародної інформаційно-організаційної інфраструктури [7, с. 26].

Нові виклики та особливості сучасного суспільства створюють передумови для розробки нових ефективних механізмів функціонування суб'єктів підприємництва. Ефективність підприємництва в сучасних умовах все більше залежить від компетентності та професіоналізму в сфері організації та управління складними економічними процесами, інформованості про сучасні напрямки зміни ринків, здатності узагальнення, аналізу та систематизації різнопланової інформації, вміння швидкого прийняття гнучких управлінських рішень та їх коригування.

Говорячи про постійні трансформації національних інтересів в аспекті економічної безпеки країни при взаємодії суб'єктів підприємництва виникає ряд обставин. Прагнення до реалізації економічних інтересів суб'єктами підприємництва є стимулом до здійснення тієї чи іншої господарської діяльності. Самі суб'єкти підприємництва перебувають у стані суперництва та конкурентної боротьби один з одним, що проявляється у формі [11, с. 95]:

– конкурентного співробітництва (кооперації), без якого неможливо позитивне еволюціонування будь-якої діяльності;

– жорсткого конкурентного протистояння, покликаного досягти власні інтереси.

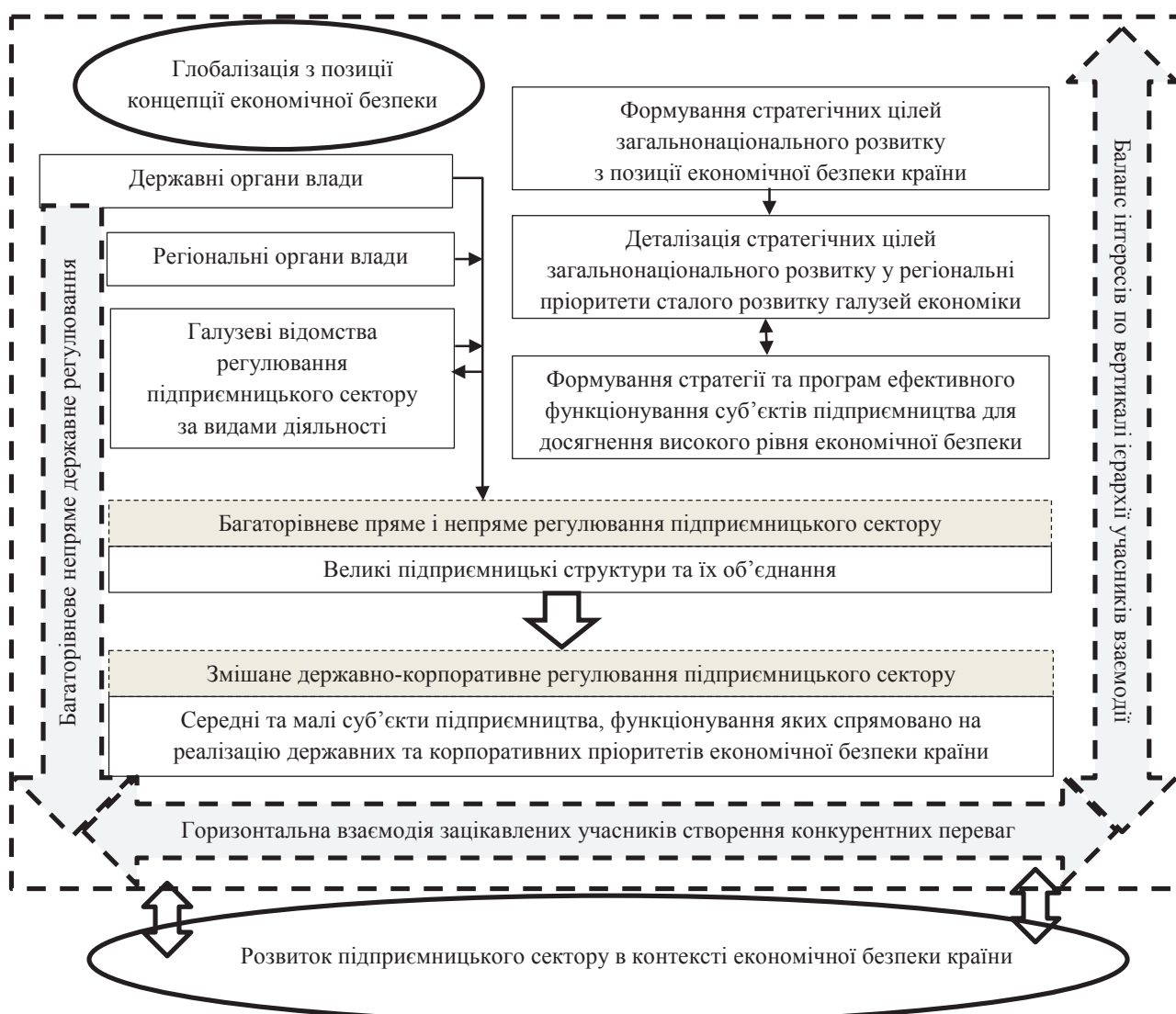
Перший варіант передбачає спільне існування, тобто в процесі взаємодії спочатку присутній компроміс між взаємодіючими суб'єктами підприємництва, які поважають економічні інтереси один одного. Другий варіант взаємодії сторін характеризується

відсутністю відповідності економічних інтересів одного суб'єкта підприємництва до іншого. Відповідно, господарська діяльність кожного із взаємодіючих суб'єктів підприємництва спрямована на отримання прибутку та слідування власним економічним інтересам без прийняття компромісних рішень.

Проте, національні інтереси в аспекті економічної безпеки країни являють собою сукупність економічних інтересів суб'єктів підприємництва [9, с. 119]. Отже сучасні тенденції єдиного економічного простору обумовлюють необхідність удосконалення парадигми економічної безпеки країни, яка поєднує у собі можливості самостійного розвитку суб'єктів підприємництва з одночасною їх співпрацею за пріоритетними напрямками діяльності з раціональним державним регулюванням підприємницького сектору. Механізм функціонування суб'єктів підприємництва в контексті економічної безпеки країни наведено на рис. 1.

Ефективність функціонування суб'єктів підприємництва, на нашу думку, залежить від орієнтованості, напруженості, гнучкості впливів керуючої системи по досягненню найкращим чином певних якісних і кількісних результатів. Іншими словами, необхідне прийняття зважених, обґрунтованих, узгоджених рішень на всіх рівнях (корпоративному, діловому, функціональному, операційному) і у всіх сферах управління (стратегічного, поточного та оперативного управління), а також в області самоменеджменту. У зв'язку з цим вирішення проблеми забезпечення ефективності функціонування суб'єктів підприємництва можливо за рахунок цілеспрямованого управління ними. Таким чином виникає завдання розробки механізму управління суб'єкта підприємництва (рис. 2).

У загальному вигляді під управлінням розуміється елемент, функція організованих систем різної природи (біологічних, соціальних, технічних), що забезпечує збереження їх певної структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію їх програм [15, с. 260]. Виходячи з такого широкого трактування, можна зробити висновок, що

Рис. 1. Механізм функціонування суб'єктів підприємництва в контексті економічної безпеки країни

управління може бути застосовано для всіх без винятку сфер та видів діяльності, де забезпечуються цілеспрямованість, узгодженість і координація руху складових частин системи [17], отже, і щодо ефективності функціонування суб'єктів підприємництва. Для розкриття специфічних особливостей, структури, рівнів і цілей функціонування суб'єктів підприємництва деталізуємо семантичні компоненти основних використовуваних понять в ньому, таких як: суб'єкт і об'єкт управління, галузі управлінського впливу, функції управління, результат, вимір, стандарти, стратегії розвитку.

З позицій системного підходу функціонування суб'єктів підприємництва пред-

ставлено як сукупність двох взаємодіючих підсистем: суб'єкта (керуючої підсистеми) і об'єкта (керованої підсистеми) управління, які піддаються постійному впливу факторів та зміни умов зовнішнього макро- і мікроточення.

Суб'єкт управління характеризується багаторівненністю, оскільки може бути деталізований на національному, галузевому, регіональному, міському рівні та безпосередньо менеджментом суб'єкта підприємництва. Останній виступає в якості домінуючого фактору управлінського впливу. Багатоцільовий характер функціонування суб'єктів підприємництва зумовлює використання суб'єктами управління

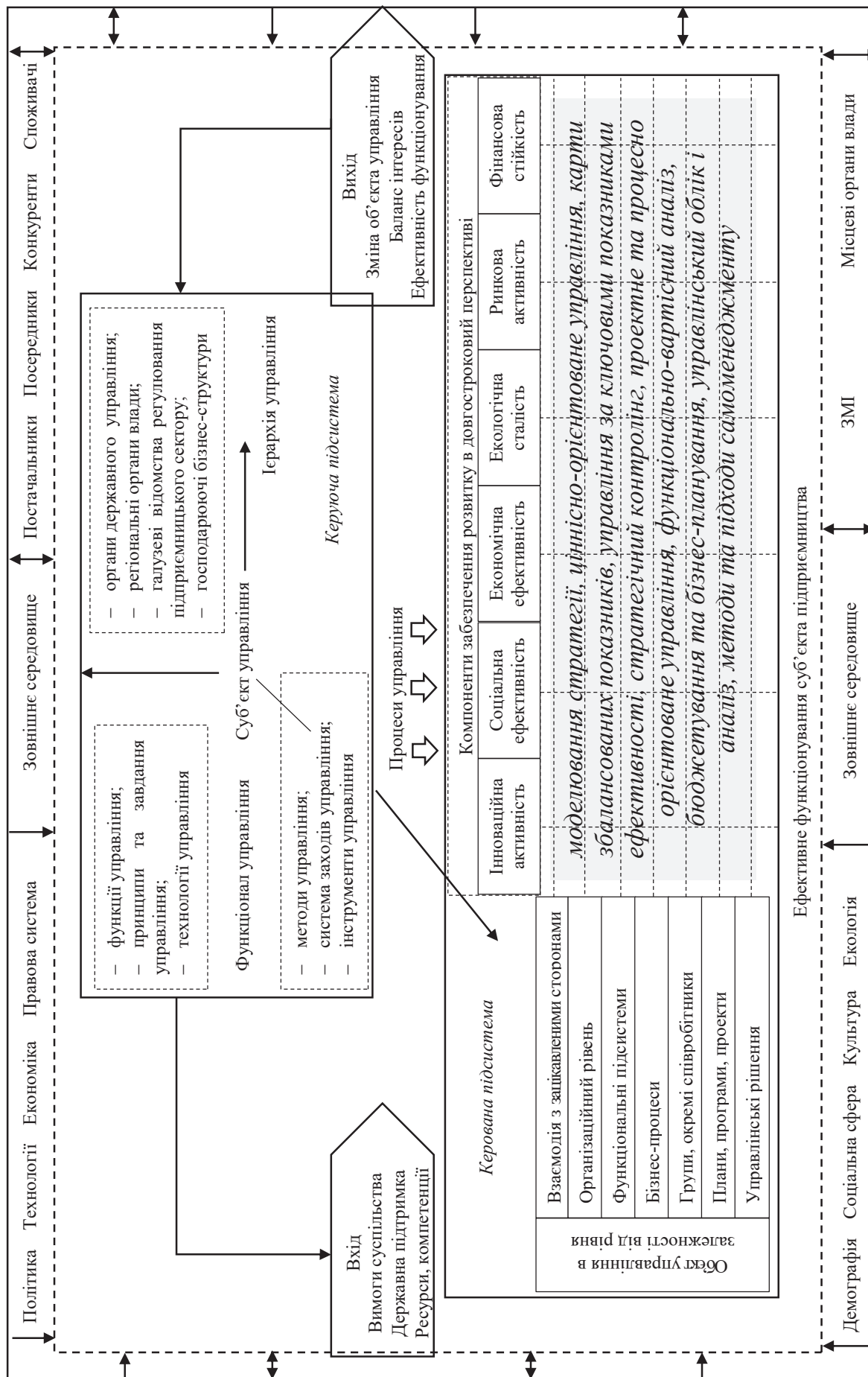

Рис. 2. Механізм управління суб'єктами підприємництва в контексті економічної безпеки

широкого спектру механізмів впливу цільового, інструментального та функціонального характеру. Відповідно до класичної теорії менеджменту для ефективності функціонування суб'єктів підприємництва важливо успішно реалізовувати основні функції управління: планування, організацію, мотивацію і контроль, об'єднані сполучними процесами комунікації і прийняття управлінських рішень. Метою функціонування суб'єктів підприємництва виступає забезпечення балансу максимізації корпоративної та споживчої вартості з урахуванням очікувань та вимог зовнішніх і внутрішніх зацікавлених сторін шляхом гармонізації особистої та організаційної результативності в довгостроковій перспективі.

Методичний інструментарій функціонування суб'єктів підприємництва повинен враховувати широкий спектр науково обґрунтованих і результативно орієнтованих технік, підходів, таких як: моделювання стратегії, ціннісно-орієнтоване управління, карти збалансованих показників, управління за ключовими показниками ефективності, стратегічний контролінг, проектне та процесно орієнтоване управління, функціонально-вартісний аналіз, бюджетування та бізнес-планування, управлінський облік і аналіз, методи та підходи самоменеджменту. Різноманітність властива і керованій підсистемі суб'єкта підприємництва. Так, ефективність функціонування суб'єктів підприємництва може проявлятися на рівні взаємодій з усіма зацікавленими сторонами, організаційному, індивідуальному, груповому рівні, на рівні бізнес-процесів, програм, проектів, планів, управлінських рішень. У процесі взаємодії з усіма зацікавленими сторонами (зовнішніми та внутрішніми), з урахуванням їх очікувань задаються параметри щодо безпечного простору функціонування суб'єктів підприємництва, в рамках якого розробляється та реалізується стратегія розвитку.

Організаційний рівень спрямовує всі наступні рівні виходячи з прийнятих ідеалів суб'єкта підприємництва: цінностей, бачення, місії, ієрархії цілей, стратегій тощо.

Все це дозволяє детермінувати склад, структуру та зміст бізнес-процесів. Організаційний рівень представляє суб'єкт підприємництва в цілому, далі він може бути деталізований до окремих його структурних підрозділів, відділів, функціональних підсистем (маркетинг, управління персоналом, фінансами тощо).

Рівень бізнес-процесів відображає стандартний набір взаємозв'язаних і взаємодіючих видів діяльності для досягнення бажаного результату. На них впливають документообіг, умови праці, оптимальність заданих стандартів і управлінські процедури. Бізнес-процеси протікають незалежно від того помічають їх чи ні, вони можуть як сприяти досягненню цілей функціонування суб'єкта підприємництва, так і перешкоджати їх реалізації. Таким чином, ефективність функціонування суб'єкта підприємництва також залежить від результативності та управління його бізнес-процесами.

Одним з необхідних умов досягнення загальних цілей розвитку є групова діяльність людей на підприємстві. Окремі працівники об'єднуються в групи або команди для успішного виконання своєї роботи. Усвідомлення менеджментом наявності в організації групового тиску та забезпечення певного рівня групової динаміки дозволяє групі взаємодіяти більш ефективно в напрямку реалізації запланованих цільових установок суб'єкта підприємництва.

Успішна кадрова політика, розвинений персональний менеджмент, що поєднує в собі самоменеджмент і управління персоналом дають змогу забезпечити ефективність сталого розвитку суб'єкта підприємництва в довгостроковій перспективі. Індивідуальний рівень являє собою діяльність кожного окремого співробітника в рамках суб'єкта підприємництва.

У розрізі забезпечення стратегічної ефективності розвитку суб'єкта підприємництва важливим є залучення кожного співробітника в трудові процеси, які корелюють з лояльністю клієнтів, позитивно впливаючи на прибутковість бізнесу в цілому [5, с. 15]. Для забезпечення можливості в стратегічній перспективі стійкого розвитку суб'єкта

підприємництва не менш важливе значення мають ефективні плани, програми, проекти. Прийнятний рівень їх ефективності досягається за рахунок нівелювання проблем, що впливають на співвідношення вкладень і одержуваних результатів, а також підвищення координаційних зусиль, інформаційно-аналітичного забезпечення, контролю витрат тощо.

В якості об'єкта управління на нашу думку виступають управлінські рішення менеджерів в межах своїх повноважень одноосібно або із залученням інших осіб. Управлінські рішення є результатом управлінської праці і від якості їх підготовки та реалізації в значній мірі залежить ефективність діяльності самого суб'єкта підприємництва. За сучасних умов розвитку суб'єктів підприємництва підвищення компетенції керівників всіх рівнів, якості інформаційно-аналітичного забезпечення, своєчасності, а також достатності ресурсної підтримки, обґрунтованості застосовуваної методології вирішення проблем дозволяють створити сприятливі умови для якості та ефективності управлінських рішень.

Таким чином, безпосередньо керовану підсистему механізму управління суб'єктами підприємництва пропонується розглядати в матричному вигляді за допомогою виділення об'єкта управління в залежності від рівня вирішення завдань і спрямованості компонентів забезпечення. Їх зв'язок, на нашу думку, може бути представлено за допомогою стандартів, вимірів, ключових показників ефективності, різниці між існуючим і потрібним станом, що відображається в оглядах, планах ефективності та розвитку.

Отже механізм управління суб'єктами підприємництва містить у собі комплекс управлінських рішень і конкретних дій щодо здійснення змін і використання нових можливостей, спрямованих на досягнення прогресивного розвитку суб'єкта підприємництва в довгостроковій перспективі в умовах постійних економічних зрушень макро-, мезо- і мікросередовища.

Запропонований механізм управління суб'єктами підприємництва дозволить збільшити прибутковість їх діяльності, створити необхідні умови для досягнення в довгостроковій перспективі поставлених цілей розвитку підвищуючи таким чином рівень економічної безпеки країни.

Висновки. Сучасний стан розвитку світової економіки, що характеризуються глобальними інтеграційними процесами, вимагають вирішення проблем розвитку та управління соціально-економічними системами будь-якого профілю та рівня. Наявні тенденції єдиного економічного простору обумовлюють необхідність удосконалення парадигми економічної безпеки країни, яка поєднує у собі можливості самостійного розвитку суб'єктів підприємництва з одночасною їх співпрацею за пріоритетними напрямками діяльності з раціональним державним регулюванням підприємницького сектору. Розвиток суб'єкта підприємництва представляється як багатовимірний, безперервний процес змін, що відображає його здатність досягати своїх цілей, маневруючи при цьому обмеженими ресурсами та можливостями під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів середовища, в умовах збалансованого взаємодії екологічних, соціальних та економічних факторів. Ефективність функціонування суб'єктів підприємництва залежить від орієнтованості, напруженості, гнучкості впливів керуючої системи по досягненню найкращим чином певних якісних і кількісних результатів. Тобто необхідне прийняття зважених, обґрунтованих, узгоджених рішень на всіх рівнях (корпоративному, діловому, функціональному, операційному) і у всіх сферах управління (стратегічного, поточного та оперативного управління). Таким чином ефективність функціонування суб'єктів підприємництва забезпечується за рахунок цілеспрямованого управління ними. З позицій системного підходу функціонування суб'єктів підприємництва представлено як сукупність двох взаємодіючих підсистем: суб'єкта (керуючої підсистеми) і об'єкта (керованої підсистеми) управління,

які піддаються постійному впливу факторів. Запропонований механізм управління суб'єктами підприємництва містить у собі комплекс попереджувальних управлінських рішень і конкретних дій щодо здійснення змін і використання нових можливостей в умовах постійних економічних зрушень макро-, мезо- і мікросередовища.

Список літератури:

1. Багдасарян Г.Г., Филобокова Л.Ю. Региональная политика инновационного развития малого предпринимательства в условиях глобализации экономических процессов. *Управление экономическими системами*. 2010. № 4. URL: <http://www.uecs.ru/logistika/item/234-2011-03-24-12-16-11>
2. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія. Київ, 2011. 490 с.
3. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 3(21). С. 12–19.
4. Колоколов В.А. Предпринимательство в условиях глобализации. *Фундаментальные исследования*. 2005. № 1. С. 75–77.
5. Лопнова Ш. Місце кадрової безпеки в економічній безпеці підприємства. *Проблеми економіки*. 2009. № 4. С. 13–17.
6. Лугова В.М., Голубева Т.В. Соціальна безпека як ключова підсистема безпеки підприємства. *Бізнес Інформ*. 2011. № 10. С. 69–72.
7. Мешалкин В.П., Фомченкова Л.В., Петров И.А. Основные черты глобализации мировой экономики. *Российское предпринимательство*. 2002. № 6(30). С. 25–27.
8. Мішин О.Ю., Мішина С.В. Сутність поняття «економічна безпека підприємства». *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 38. С. 86–92.
9. Новицький Г.В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України : монографія. Київ : Інтертехнологія, 2008. 496 с.
10. Омельчук С.С. Визначення сутності поняття «економічна безпека підприємства» та його складових. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2008. № 6. Т. 1. С. 206–210.
11. Пашнюк Л. Загрози економічній безпеці підприємства та засоби їх нейтралізації. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія Економіка*. 2013. № 20(151). С. 93–96.
12. Погарцева Е. Экономическая безопасность как экономическая категория : обзор научных публикаций. *Международный аграрный научный журнал «Молодежь и наука»*. 2014. № 1. С. 18–19.
13. Рамазанова Н.В. Роль малого предпринимательства в условиях глобализации экономики. *Известия РГПУ им. А.И. Герцена*. 2008. № 74. С. 26–35.
14. Череп А.В., Лубенець І.О. Концептуальні засади економічної безпеки підприємств. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1. С. 63–66.
15. Ярова Ю.О., Артеменко Л.П. Структура економічної безпеки підприємства в умовах кризи. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2016. № 13. С. 257–263.
16. Bell, D. (1999) *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York: Basic Books.
17. Grynko, T., Gviniashvili, T. (2017). Organisational and economic mechanism of business entities' innovative development management. *Economic annals-XXI*. № 165 (5-6). P. 80–83. URL: <https://doi.org/10.21003/ea.V165-17>

References:

1. Bagdasaryan G.G., Filobokova L.Yu. Regionalnaya politika innovatsionnogo razvitiya malogo predprinimatelstva v usloviyah globalizatsii ekonomicheskikh protsessov. *Upravlenie ekonomicheskimi sistemami*. 2010. № 4. URL: <http://www.uecs.ru/logistika/item/234-2011-03-24-12-16-11>
2. Varnalii Z.S. Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priorytety zmitsnennia: monohrafiia. Kyiv, 2011. 490 s.
3. Ilyashenko S.N. Sostavlyayushchie ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya i podhody k ih otsenke. *Aktualni problemi ekonomiki*. 2003. № 3(21). S. 12–19.
4. Kolokolov V.A. Predprinimatelstvo v usloviyah globalizatsii. *Fundamentalnyie issledovaniya*. 2005. № 1. S. 75–77.
5. Lopnova Sh. Mistse kadrovoy bezpeky v ekonomichnii bezpetsi pidprijemstva. *Problemy ekonomiky*, 2009. № 4. S. 13–17.
6. Luhova V.M., Holubieva T.V. Sotsialna bezpeka yak kliuchova pidsistema bezpeky pidprijemstva. *Biznes Inform*. 2011. № 10. S. 69–72.
7. Meshalkin V.P., Fomchenkova L.V., Petrov I.A. Osnovnyie chertyi globalizatsii mirovoy ekonomiki. *Rossiyskoe predprinimatelstvo*. 2002. № 6(30). S. 25–27.
8. Mishyn O.Iu., Mishyna S.V. Sutnist poniattia «ekonomichna bezpeka pidprijemstva». *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*. 2012. № 38. S. 86–92.
9. Novytskyi H.V. Teoretyko-pravovi osnovy zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy: monohrafiia. Kyiv: Intertekhnolohiia, 2008. 496 s.

10. Omelchuk S.S. Vyznachennia sutnosti poniattia «ekonomichna bezpeka pidpriemstva» ta yoho skladovykh. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*. 2008. № 6. Т. 1. S. 206–210.
11. Pashniuk L. Zahrozy ekonomichnii bezpetsi pidpriemstva ta zasoby yikh neutralizatsii. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka. Seriia Ekonomika*, 2013. № 20(151). S. 93–96.
12. Pogartseva E. Ekonomicheskaya bezopasnost kak ekonomicheskaya kategoriya: obzor nauchnyih publikatsiy. *Mezhdunarodnyiy agrarniy nauchnyiy zhurnal «Molodezh i nauka»*. 2014. № 1. S. 18–19.
13. Ramazanova N.V. Rol malogo predprinimatelstva v usloviyah globalizatsii ekonomiki. *Izvestiya RGPU im. A.I. Gertsena*. 2008. № 74. S. 26–35.
14. Cherep A.V., Lubenets I.O. Kontseptualni zasady ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. 2010. № 1. S. 63–66.
15. Iarova Yu.O., Artemenko L.P. Struktura ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva v umovakh kryzy. *Ekonomichniy visnyk NTUU «KPI»*. 2016. № 13. S. 257–263.
16. Bell, D. (1999). *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York: Basic Books.
17. Grynko, T., Gviniashvili, T. (2017). Organisational and economic mechanism of business entities' innovative development management. *Economic annals-XXI*. № 165 (5-6). P. 80–83. URL: <https://doi.org/10.21003/ea.V165-17>

УДК 658.1

DOI: <https://doi.org/10.46644/2708-1834/2020-02.4>**Коваленко О.В.**доктор економічних наук, професор,
*Інженерний інститут
Запорізького національного університету***Сотченко Ю.К.**старший викладач,
*Інженерний інститут
Запорізького національного університету***Дерев'янка А.А.**магістрант,
*Інженерний інститут
Запорізького національного університету***Kovalenko Olena, Sotchenko Julia, Derevianko Anton**
Zaporizhzhya National University, Engineering Institute

МЕТОДИ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

METHODS OF ANALYSIS OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC ACTIVITIES OF THE ENTERPRISE

У статті розглядається роль фінансово-економічного аналізу діяльності підприємства як одного з джерел підвищення ефективності його функціонування, враховуються сучасні економічні відносини. Розкриваються етапи історичного формування концепції комплексного фінансово-економічного аналізу господарської діяльності підприємства. Систематизована інформація про різні види і методи аналізу. Наголошено на важливості фінансово-економічного аналізу з боку його застосування внутрішніми і зовнішніми користувачами.

Ключові слова: фінансово-економічний аналіз, показники, метод, сукупність, прийом, методика, інформація.

В статье рассматривается роль финансово-экономического анализа деятельности предприятия как одного из источников повышения эффективности его функционирования, учитываются современные экономические отношения. Раскрываются этапы исторического формирования концепции комплексного финансово-экономического анализа хозяйственной деятельности предприятия. Систематизирована информация о различных видах и методах анализа. Подчеркнута важность финансово-экономического анализа со стороны его применения внутренними и внешними пользователями.

Ключевые слова: финансово-экономический анализ, показатели, метод, совокупность, прием, методика, информация.

The article deals with the role of financial and economic analysis of the enterprise's activity as one of the sources of improving the efficiency of its functioning, taking into account modern economic relations. The stages of historical formation of the concept of complex financial and economic analysis of the enterprise's economic activity are revealed. Information on various types and methods of analysis is systematized. The importance of financial and economic analysis on its use by internal and external users is emphasized. It is important to determine the place and role of financial and economic analysis in the process of developing an enterprise's financial policy, the theoretical justification of effective methods for assessing its current state, considering information processing methods, developing a technical and economic solution, and assessing their degree of implementation. Today, economic analysis is an integral element in the activities of enterprises, since it allows you to study

their functioning, predict future development, open up production reserves, identify areas for increasing the efficiency of activities and is the basis for making informed management decisions. We can say that economic analysis is sufficiently developed theoretical science. However, it is in a state of development. The prospects for the development of economic analysis in a theoretical direction are closely related to the development of related sciences, like mathematics, statistics, accounting and others. In modern conditions, the tasks and functions of analysis are changing, because to ensure the competitiveness of the enterprise, it is necessary to take into account the uneven dynamics of the development of systems, the probabilistic nature of the processes occurring in the decentralization of management functions. Analysis of financial and economic activities plays an important role in improving the economic efficiency of the organization, in its management, in strengthening its financial condition. It is an economic science that studies the economics of organizations, their activities in terms of evaluating their work in fulfilling business plans, assessing their property and financial condition and in order to identify unused reserves to increase the efficiency of organizations. Methods of financial and economic analysis of activities include a whole system of methods and techniques that enable the scientific study of economic phenomena and processes that make up the economic activity of the organization. The analysis of economic activity also uses methods and techniques characteristic of other sciences, especially statistics and mathematics. Methods of financial and economic analysis provide a systematic, comprehensive study of the influence of individual factors on changes in economic indicators and identifying reserves for improving the activities of organizations. Characteristic features are: use of a system of analytical indicators; comprehensively characterize the financial and economic activities of the organization; the study of the causes of changes in these indicators; identification and measurement of causal relationships between them.

Key words: financial and economic analysis, indicators, method, totality, method, technique, information.

Постановка проблеми полягає у визначенні місця і ролі фінансово-економічного аналізу в процесі розробки фінансової політики підприємства, теоретичного обґрунтування результативних способів оцінки його поточного стану, розгляду методів обробки інформації, розробки техніко-економічного рішення, оцінки ступеня їх виконання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження фінансово-економічного стану підприємств висвітлені в працях відомих вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед них слід назвати Залогіну К.І., Горемікіна В.А., Іванюту С.М., Ковальова В.В., Туріянську М.М., Анташова В.А., Брюховецьку Н.Ю. та ін. У світовій практиці вироблені основні підходи до фінансово-економічного оцінювання господарської діяльності підприємства, але ряд методологічних проблем до кінця не вирішений.

В даний час безперервно ведуться пошуки нових способів підвищення ефективності і стабільності господарюючого суб'єкта, проводяться заходи щодо попередження банкрутства, оцінка всіх можливих

фінансових ризиків і результатів. Зрозуміло, що теоретичне обґрунтування формування фінансово-економічної діяльності підприємства на даному етапі розвитку економіки є особливо важливим кроком.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних основ і особливостей і фінансово-економічного аналізу, визначення та розгляд методів фінансово-економічного аналізу господарської діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У фінансово-економічному аналізі застосовується діалектичний метод пізнання, в якому явища і процеси вивчаються в русі, розвитку і зміні. Розглядаються як позитивні, так і негативні їх сторони, внутрішні суперечності, виявляються і досліджуються причинно-наслідкові взаємозв'язки. Досліджувані об'єкти розглядаються в якості складної системи, що вимагає як деталізації причин і факторів розвитку, так і узагальнення підсумків аналізу. Це можна досягти за допомогою розробки систем показників для комплексних досліджень причинно-наслід-

кового зв'язку явищ і процесів. У сучасних умовах змінюються завдання і функції аналізу, оскільки для забезпечення конкурентоспроможності підприємства необхідно враховувати нерівномірність динаміки розвитку систем, імовірнісний характер процесів, що відбуваються, децентралізацію функцій управління [1, с. 68].

В економічному аналізі існують значні відмінні риси діалектичних методів пізнання. Підприємства ведуть господарську діяльність під впливом об'єктивних умов і процесів. Показники постійно змінюються, оскільки комерційна діяльність має нестатичну форму. Науковий інтерес полягає у вивченні причин і спрямувань цих змін. В аналізі важливо не тільки виявляти, але і вимірювати причинно-наслідковий взаємозв'язок між показниками.

Методи дослідження тісно пов'язані з методиками, через які вони і реалізуються. Методики, як об'єднання правил, прийомів та способів для реалізації будь-якої роботи, залежать від цілей, задач, об'єкта досліджень, від змісту дослідження, виду економічного аналізу, послідовності та строку їх проведення. Визначення причинно-наслідкової взаємодії в економічному аналізі, оцінка підсумкового впливу різних факторів на кінцеві показники, обробка первинних даних проводяться за допомогою різних способів і прийомів, складових методики економічного аналізу.

Методи фінансово-економічного аналізу – це діалектичні підходи і спосіб вивчення, вимірів і узагальнень впливу незліченних факторів на зміну результатів діяльності організації. Для вивчення виробничо-господарського і фінансового процесу, його підсумків застосовується сукупність взаємопов'язаних методів і прийомів економічного аналізу, які поділяються на економіко-математичні, економіко-логічні, евристичні та ін.

До економіко-математичний прийому відносяться інтегральний, графічний, кореляційно-регресійний методи. Можуть застосовуватися і інші більш складні засоби. Обробка інформації, яка заснована на вивченні і узагальненні минулого досвіду

відноситься до евристичних методів. Це може бути застосоване в тому випадку, коли проводиться комплексна рейтингова оцінка фінансової діяльності організації.

До економіко-логічного прийому відносяться: угруповання, порівняння, деталізація, середні і відносні величини, балансові методи, метод абсолютних і відносних різниць, послідовних ізольованих факторів.

В основі аналітичного читання фінансових звітів, від загального до конкретного, лежить дедуктивний метод. Цей спосіб повинен використовуватися багаторазово. Коли проводиться такий аналіз, повинна бути відтворена історична і логічна послідовність господарських фактів і подій, спрямованість і сила їх впливу на результати діяльності підприємства [2, с.141].

Суть методу порівнянь – зіставлення однорідних об'єктів шляхом виявлення рис подібності або рис відмінностей між ними. За допомогою порівняння визначаються зміни у величині економічних показників, дається оцінка підсумків роботи підприємства, вивчаються тенденції та закономірності їх розвитку, вимірюються вплив деяких факторів, виявляються внутрішньовиробничі резерви, визначаються перспективи розвитку

До основних видів порівняльного аналізу відносяться горизонтальні, вертикальні і трендові.

Горизонтальний порівняльний аналіз застосовується для знаходження абсолютного і відносного відхилення достовірного рівня досліджуваного показника від базових (планових, минулих періодів, середнього рівня).

Вертикальний порівняльний аналіз використовується для вивчення структури економічних явищ і процесів за допомогою розрахунку питомої ваги частин у цілому (питома вага власного капіталу в загальній його сумі), співвідношення частин цілого між собою (власних і позикових коштів, основних і оборотних капіталів, тощо).

За допомогою трендового аналізу порівнюють позиції звітності з декількома попередніми періодами для визначення тренду,

тобто головних тенденцій динаміки показника, без урахування випадкових впливів і індивідуальних особливостей деяких періодів. За допомогою тренду формуються можливі значення показників в майбутньому, ведеться перспективний прогностичний аналіз.

Деталізація широко застосовується при аналізі розподілів факторів і результату господарської діяльності за часом і місцем (простору). З його допомогою можуть розкриватися позитивні і негативні дії деяких факторів, підсумки впливу яких, як правило, взаємно встановлюються в підсумкових показниках діяльності підприємств за звітний період [3, с. 88].

Угруповання як спосіб розподілу розглянутих сукупностей на однорідні по досліджуваним ознакам груп використовується в аналізі для розкриття змістів середніх підсумкових показників і впливу деяких одиниць на ці середні.

Угруповання класифікуються на типологічні, аналітичні та структурні.

Типологічна угруповання служить для виділення певного типу явищ або процесів. Як приклад типологічних угруповань може бути група підприємств за формою власності, виду діяльності.

Аналітичне угруповання (причинно-наслідкова компонента) використовується для визначення наявності, напрямків і форм зв'язку між даними показниками. Застосовується для встановлення зв'язків між ознакою групи і показниками, які її характеризують. Аналітичне угруповання дозволяє в процесі аналізу виявляти взаємозв'язок різних економічних явищ і показників, визначати вплив найголовніших чинників і виявляти різні закономірності і тенденції в розвитку економічних процесів.

Структурні угруповання дають можливість вивчати структуру певного явища за певними ознаками (угруповання активів за ступенем ліквідності і т.д.). Структурні угруповання застосовуються в вертикальному аналізі балансу, встановлюється структура господарських коштів за складом і джерела утворення і причини структурних змін за звітний період.

Абсолютна величина характеризує розмір економічного явища і показників.

При вивченні динаміки показників за ряд звітних періодів використовуються відносні величини: індекси, коефіцієнти, відсотки.

Зниження або зростання показників обчислюється по відношенню до єдиної бази, яку приймають за вихідну, або можливий варіант обчислення до попереднього показника, по відношенню до ковзної бази.

Ця методика застосовується в горизонтальному аналізі бухгалтерської звітності при визначенні відносних змін (темпів зростання, приросту).

Балансовий спосіб відображає співвідношення, пропорції двох груп взаємозалежних і врівноважених економічних показників, результати яких тотожні. Метод може використовуватися при аналізі забезпеченості підприємства основними засобами виробництва, фінансовими ресурсами, сировиною, матеріалами, паливом. При розгляді платоспроможності підприємства використовується платіжний баланс, в ньому співвідносяться платіжні засоби з платіжними зобов'язаннями.

В якості інструментарію фінансового аналізу широко застосовуються фінансові коефіцієнти, тобто відносні показники фінансового стану організацій, які виражають ставлення одних абсолютних фінансових показників до інших.

Прийом ланцюгових підстановок використовується для розрахунків величини впливу окремих факторів на рівень сукупного економічного показника. Цей спосіб застосовується, якщо можна виразити математично зв'язок між показниками в формі функціональної залежності. Сутність прийому ланцюгових підстановок полягає в тому, що, одночасно замінюючи всякий звітний показник базисним, всі інші показники аналізуються при цьому як незмінні.

Графічний спосіб – це прийом, при якому застосовуються графіки, які є масштабним зображенням показників та їх залежності за допомогою геометричних фігур. Такий спосіб не має в аналізі самостійних значень, а застосовується для ілюстрацій змін в дина-

міці, структурних зрушеннях або інших видів порівняння.

Фінансові коефіцієнти застосовуються для порівнянь показників фінансового стану конкретного підприємства з подібними показниками інших організацій або середньогалузевими показниками; виявлений динамік розвитку показників і тенденцій зміни фінансових станів підприємств; знаходження нормальних обмежень і критеріїв різних сторін фінансового стану.

Незалежно від обраного способу алгоритм вирішення майже кожної аналітичної задачі може містити прийоми угруповань, порівнянь, балансових і графічних ув'язок, які розглядаються як способи обробки первинних, вихідних даних.

Вибір різних способів або прийомів визначається цілями аналізу, характером взаємозв'язку між показниками, вимогами до ступеня деталізацій, до точності підсумків, характером аналітичних задач.

Методику аналізу складають аналітичні прийоми для конкретного вивчення стану аналізованого підприємства.

Аналіз коефіцієнтів, горизонтальний, вертикальний, трендовий, і факторний аналізи є основними методами аналізу фінансової (бухгалтерської) звітності підприємства.

Горизонтальний метод аналізу застосовується для оцінки зміни показників в динаміці. Для оцінки темпу збільшення показника розраховують величину:

$$Tr(З) = З_1 - З_0, \quad (1)$$

де $З_1$ – показник звітного періоду;

$З_0$ – показник базисного періоду.

За значенням показника можна побачити, у скільки разів змінюється значення показника звітного періоду в порівнянні з базисним періодом.

При оцінці відносної зміни розраховують темп приросту за формулою:

$$Trp(З) = \left(\frac{З_1}{З_0} - 1 \right) * 100\% = \frac{\Delta З}{З_0} * 100\%, \quad (2)$$

Темп приросту $Trp(З)$ показує, на скільки відсотків змінюється значення показника звітного періоду в порівнянні з базисним періодом.

При проведенні аналізу звітності організацій, можна складають аналітичні таблиці, де абсолютні балансові показники будуть доповнюватися абсолютними показниками відхилень ($\Delta З$) і відносними відхиленнями ($Trp(З)$). Розрахунки, наведені в цих таблицях, показують динаміку змін статей балансу.

Вертикальний метод аналізу застосовують для оцінки структури складних економічних показників, що дозволяє визначити частку кожного елемента складного показника в загальній сукупності. При оцінці структур використовується формула:

$$D_i = \frac{З_i}{З}, \quad (3)$$

де D_i – частка i -ї складової;

$З_i$ – абсолютне значення i -ї складової, яка входить в складний показник;

$З$ – значення даного складного показника.

Для оцінки динаміки структури складних економічних показників застосовується горизонтальний метод, на підставі якого визначаються абсолютні і відносні зміни кожної складової:

$$\Delta D_{i1} - \Delta D_{i0}; Trp(D_i) = \frac{\Delta D_i}{\Delta D_{i0}} * 100\%, \quad (4)$$

Вертикальний аналіз балансових звітностей організацій дозволяє визначити якість застосування конкретного виду ресурсу в господарській діяльності, провести порівняльний аналіз підприємства з урахуванням галузевої специфіки та інших характеристик. Відносний показник виду D_i зручніше абсолютного при проведенні аналізу діяльності організації при інфляції, це дозволяє об'єктивно оцінити зміни складових в динаміці.

Трендовий метод аналізу ґрунтується на застосуванні даних рядів динамік досліджуваних факторів (структура активів і пасивів підприємства, валюта балансу). Застосування даного методу дозволяє оцінювати головні напрямки розвитку організації як на поточний момент часу, так і в наступні періоди.

Для будь-якого показника, який характеризує діяльність підприємства, проводиться аналіз зміни темпу зростання, середнього темпу зростання за аналізовані періоди

(місяці, квартали, півріччя, рік), виявляються головні напрямки зміни таких показників. Якщо темпи зростання валюти балансу знижуються, це вказує на скорочення організації поточної діяльності, господарських оборотів, що може призводити до критичних станів. Підсумки розрахунків середніх значень темпів зростання (темпів приросту), облік зв'язку між головними показниками дозволяють розраховувати прогнозні значення даного показника на перспективу. Прогноз на підставі трендових моделей дозволяє з встановленим рівнем надійності розраховувати значення прогнозованого фактору, вибрати найбільш раціональні управлінські рішення і оцінювати наслідки таких рішень для фінансово-господарських планів підприємства [4, с. 116].

Аналіз коефіцієнтів (відносних показників). Як правило, показники балансової статистичної звітності є кількісними. Вони характеризують обсяг, розмір використовуваних виробничих ресурсів. Так, наприклад, собівартість реалізованої продукції (С), середня спискова чисельність робітників підприємства (Т), загальний фонд заробітної плати робітників і відрахування (ФОПр), обсяг виробленої та реалізованої продукції (В) і т. п.

В умовах ринкової економіки для оцінки якості використання виробничих ресурсів використовують відносні показники. Вони формуються за залежностями між ними і певними правилами з кількісних показників. Наприклад, співвідношення між виручкою від продажу (В) і фактичною чисельністю робітників в певний момент часу (Ч) використовується для оцінки продуктивності праці ($K_{пр}$):

$$K_{пр} = \frac{B}{\Phi}, \quad (5)$$

Значення $K_{пр}$ показує, скільки гривень виручки від реалізації припадає на одного робітника.

Для оцінки ефективності використання фонду заробітної плати використовується показник «зарплатовіддача» (КЗ), який являє собою співвідношення між виручкою від продажу (В) продукції і фондом оплати праці (ФОПр):

$$K_3 = \frac{B}{\Phi OPr}, \quad (6)$$

Значення K_3 показує, скільки виручки припадає на одну гривню оплати праці.

Чим більше значення факторів $K_{пр}$ і K_3 , тим ефективніше використовуються трудові ресурси організації.

Факторні моделі використовуються для дослідження взаємозв'язку між економічними показниками діяльності організації. Найчастіше процеси господарської діяльності можуть бути представлені у вигляді моделей.

Адаптивні моделі:

$$Y = X_1 + X_2 + X_3 + \dots + X_n, \quad (7)$$

де Y – результативний фактор; X_1, X_2, X_n – фактори, що впливають на результативний Y .

Наприклад, прибуток підприємства (ПР) представляє різницю між виручкою від реалізації (В) і витратами на її виробництво і виготовлення (S): $ПР = В - S$.

Мультиплікативні моделі:

$$Y = X_1 \times X_2 \times X_3 \times X_n, \quad (8)$$

Наприклад, відносини між обсягами виробництва продукції (В), середньообліковою чисельністю працівників підприємства (Т), середньою кількістю днів, які відпрацьовані одним працівником за рік (Д), середньою тривалістю робочого дня (Тр), середньої годинної продуктивністю праці одного робітника ($K_{пп}$) можливо записати мультиплікативною моделлю:

$$B = T \times D \times Tr \times K_{пп}, \quad (9)$$

Кратні моделі виду:

$$Y = \frac{x_1}{x_2} \quad Y = \frac{\Delta x_i}{V} \quad (10)$$

Наприклад, для оцінки результативності застосування основних виробничих фондів може застосовуватися модель:

$$\Phi_в = B / F, \quad (11)$$

де $\Phi_в$ – показник результативності застосування основних виробничих фондів «фондовіддача»; В – виручка від продажів за звітний період; F – середня вартість основних виробничих фондів за аналогічний період.

Змішані моделі – комбінація перших трьох типів.

Для кількісної оцінки впливу факторів на ефективний фактор найчастіше застосовуються методи ланцюгових підстановок, інтегральний метод і т. д.

Суть інтегрального методу зображена на рисунку 1.

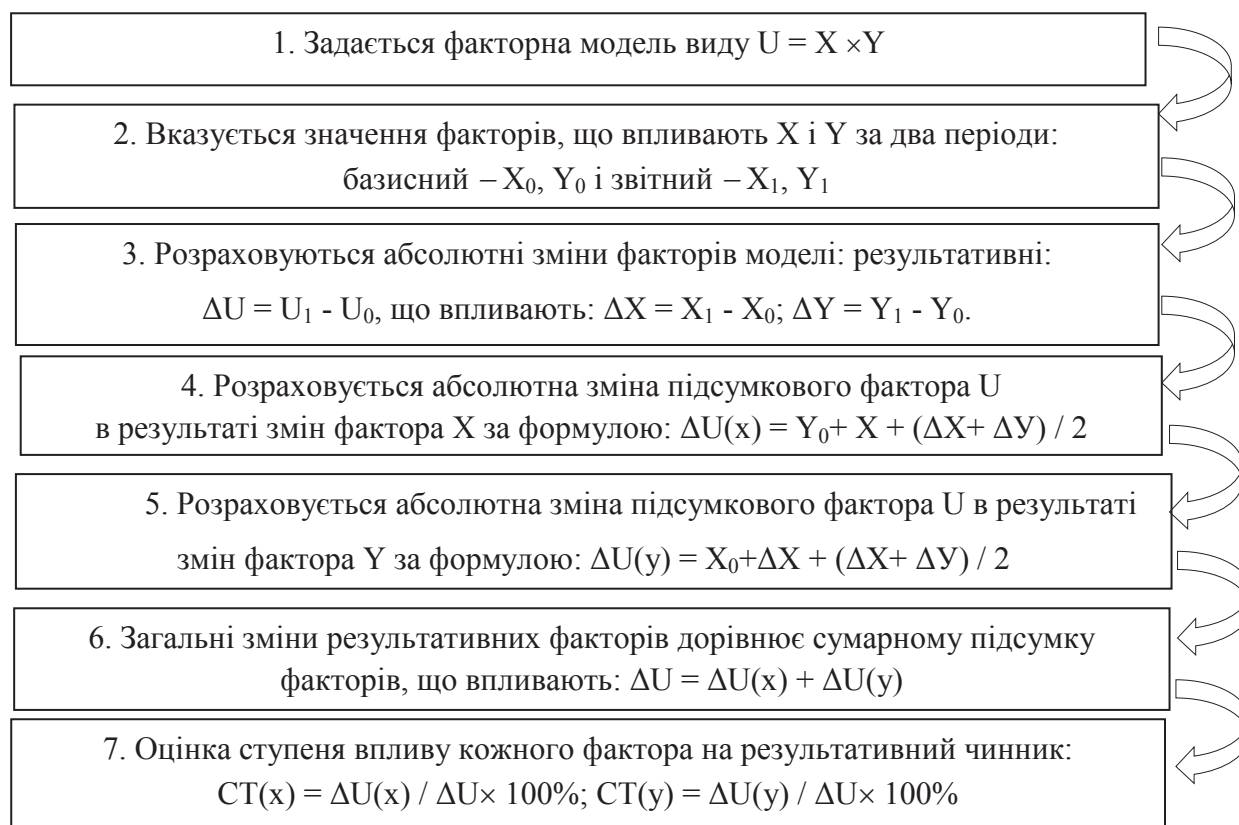
Метод широко застосовується при розрахунках, пов'язаних, зокрема, з аналізом змін планів або динамік економічних показників. З його допомогою можуть враховуватися ймовірні співвідношення між факторами, які впливають на результативні чинники. На відміну від методу ланцюгових підстановок, послідовність розташування факторів, що впливають на результативний фактор, може бути довільним. Оцінка рівня впливу інтегральних показників фінансової складової на ключовий показник оцінки фінансово-економічного стану підприємства проводиться при безпосередніх вимірах експертним шляхом [2, с. 144].

Метод ланцюгових підстановок також дає одночасно визначати вплив кожного фактора, який наведено в правій частині

факторної моделі, на результативний фактор. Метод дає досить прийнятні оцінки впливу факторів при виконанні умов: в правій частині факторної моделі спочатку вказують кількісні фактори, а потім якісні.

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз фінансово-економічного стану відображає миттєвий стан господарських ситуацій і дозволяє виділяти найбільш складні проблеми управління існуючими ресурсами. Для цього необхідна стійка ділова поінформованість з відповідними питаннями, що є підсумком відборів, оцінок, аналізів та інтерпретацій фінансової звітності. Фінансово-економічний аналіз може сприяти виявленню зв'язку між деякими об'єктами управління, вірним обґрунтуванням цілей і відбору результативного варіанти рішень. При прийнятті рішень аналіз знижує невизначеність вихідної ситуації і ризику, пов'язані з вибором вірного рішення.

При розробці рішень виділяють чотири основні фази. Завдання першої – вивчати вихідне положення, збирати і передавати

Рис. 1. Схема використання інтегрального методу аналізу економічних показників

Джерело: узагальнено та доповнено авторами

інформацію про фактичний стан об'єктів управління. Це значний аспект аналітичних робіт, який дозволяє визначати нинішні і майбутні умови, в яких перебувають об'єкти управління, і порівнювати їх із загальними цілями, для того щоб формулювати головні проблеми рішень. Друга фаза: обробляти інформацію, готувати і приймати рішення. У цій фазі виробляється всебічна обробка даних, зіставляються причини, розробляється можлива альтернатива варіантів, визначається критерій. Тут може здійснюватися розробка проекту, його техніко-економічне обґрунтування, визначаються загальні цілі і завдання з урахуванням наявних ресурсів. Головне завдання фінансово-економічного аналізу на цьому етапі – вибрати кращий варіант. Третя фаза: організувати і здійснити рішення. Четверта фаза: розрахувати і проконтролювати виконання рішень. На даному етапі проводиться аналіз фактичної ефективності рішень. Одним з важливих видів рішень є плани, а фінансово-економічні аналізи виступають інструментами обґрун-

тувань планів, виборів варіантів, оцінок ступеня їх виконання і чинників, які вплинули на відхилення від планів.

Велике значення для компанії мають підсумки аналізу управлінського рішення в інвестиційних, постачальницько-побутових, цінових областях, тобто в стратегічному розвитку підприємства. Найважливіша мета стратегії розвитку – стійке положення на ринку, яке засноване на результативному розподілі і застосуванні всіх ресурсів (матеріального, фінансового, трудового, земельного, інтелектуального і т.п.). При цьому провідними методами управління ресурсами стають методи аналітичних оцінок і прогнозування підсумків господарської діяльності. Щоб сприймати результативні та ефективні рішення в сфері технології, фінансів, збуту, інвестицій і оновлений виробництв, керуючим співробітникам потрібні постійний і безперервний моніторинг поточного стану підприємств, який можливий тільки з проведенням фінансово-економічного аналізу підприємства.

Список літератури:

1. Петрицька О.С. Економічний аналіз: перспективи розвитку. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. Вип. № 3(3). С. 67–71.
2. Пілецька С.Т. Оцінка фінансово-економічного стану підприємства в системі антикризового управління. *ВІСНІК Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка»*. 2016. Том 23(2). С. 139–145.
3. Черниш С.С. Огляд методик аналізу інвестиційної привабливості підприємства. *Інноваційна економіка*. 2013. № 5. С. 87–92.
4. Мішеніна Н.В. Економічний аналіз. Навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2014. 306 с.
5. Ларка М.І. Аналіз фінансового стану підприємства як засіб підвищення ефективності його діяльності. *Вісник НТУ «ХПІ». Серія «Технічний прогрес і ефективність виробництва*. 2013. № 22(995). С. 168–174.

References:

1. Petritska O.S (2015). Ekonomichnyj analiz: perspektyvy rozvytku [Economic analysis: prospects for development]. *Problems and prospects of economy and management*, vol. 3(3), pp. 67–71.
2. Piletska S.T. (2016). Ocinka finansovo-ekonomichnogo stanu pidpry'emstva v systemi antykrizovogo upravlinnya [Assessment of financial and economic state of enterprise in crisis management system]. *VPC of Ternopi lNational Economic University "Economic Thought"*, vol. 23(2), pp. 139–145.
3. Chernysh S.S. (2013). Oglyad metodyk analizu investycijnoyi pryvablyvosti pidpry'emstva [Review of methods of analysis of investment attractiveness of the enterprise]. *Innovative economy*, no. 5, pp. 87–92.
4. Mishenina N.V. (2014). *Ekonomichnyj analiz* [Economic Analysis]. Sumy: Sumy State University. (in Ukrainian)
5. Larka M.I. (2013). Analiz finansovogo stanu pidpry'emstva yak zasib pidvyshhennya efektyvnosti jogo diyal'nosti [Analysis of the financial condition of the enterprise as a means of improving the efficiency of its activity]. *Bulletin of NTU "HPI". Series "Technical progress and production efficiency*, no. 22(995), pp. 168–174.

УДК 338.984

DOI: <https://doi.org/10.46644/2708-1834/2020-02.5>

Стоєв В.Л.
кандидат економічних наук,
*Інженерний інститут
Запорізького національного університету*

Stoiev Volodymyr
Engineering Institute of Zaporizhzhia National University

ABC-МЕТОД ЯК КОРИСНИЙ ВАЖІЛЬ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

ABC-METHOD AS A USEFUL LEVERAGE OF ENTERPRISE COSTS MANAGEMENT

У статті розглянуто підходи до управління витратами підприємства для формування їх оптимальної структури, а також зниження їх величини та методи управління витратами, які за умови збереження якості продукції, що випускається, дають змогу знизити ціни на продукцію, що за інших рівних умов дає підприємству можливість зберегти або зміцнити свої позиції на ринку.

Ключові слова: ABC-метод, витрати, управління витратами, ресурси, планування, управлінський облік.

В статье рассмотрены подходы к управлению затратами предприятия для формирования их оптимальной структуры, а также снижения их величины и методы управления затратами, которые при сохранении качества выпускаемой продукции позволяют снизить цены на продукцию, что при прочих равных условиях дает предприятию возможность сохранить или укрепить свои позиции на рынке.

Ключевые слова: ABC-метод, затраты, управление затратами, ресурсы, планирование, управленческий учет.

The article deals with the approaches to managing the expenses of the enterprise in order to form their optimal structure, as well as reducing their value and methods to manage costs, that, while maintaining the quality of products, allows to lower products prices and, under other equal conditions, gives the company the opportunity maintain or strengthen their market position. The complexity of managing the organization's economy in a market-oriented relationship requires the formation of an adequate system of accounting. The system must include abilities of costs information management as a part of enterprise management system and the management of accounting. Cost management in accordance with the research of domestic scientists rightly considered both as a process and as a building of a proper management system. The system of accounting that lets analyze costs and production output by elements and items of expenses are organized in each enterprise in different ways. In any conditions and in any way, it depends on the choice of objects of cost accounting and objects of calculation. Costs analysis and method of their estimation in the cost price of products allows to analyze in dynamics the composition and structure of costs, their change, as well as count a number of coefficients, indicating the effectiveness of their usage. Thanks to ABC-method, an enterprise can focus on profitable goods or services. The enterprise also gets a competitive advantage in terms of costs and technologies. The ABC method provides more accurate information on the identification of the cost of unused capacities. The ABC method (Activity based costing) can be used as an effective tool for operating costing of manufacturing enterprises and enterprises in other fields. The use of the ABC method provides a more accurate description of costs and better than traditional accounting methods reflects the financial position of the enterprise in terms of management accounting, since it provides more relevant results for cost management decision-making.

Key words: ABC-method, costs, resources, costs management, planning, management accounting.

Постановка проблеми. Сучасні вимоги бізнесу потребують уведення системи економічної відповідальності на підприємстві, зокрема створення системи управління витратами. За відсутності зазначеної системи неможливо підвищити ефективність і рентабельність виробництва, розміри прибутку, поліпшити інші показники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню та розробленню методів управління витратами підприємства приділялося багато уваги вітчизняними та закордонними вченими, у тому числі: Н.С. Андрищенко, Е.А. Аткінсоном, С.Ф. Головим, О.П. Градовим, К. Друрі, О.В. Коваленко, Р. Купером, М.І. Скрипник, А.В. Череп та ін. Проте питання використання зазначених методів у сучасних умовах потребує подальших досліджень.

Постановка завдання. Мета статті – описання АВС-методу управління витратами для формування їх оптимальної структури та зниження величини витрат.

Виклад основних результатів. Складність управління економікою організації в умовах ринкових відносин вимагає формування адекватної системи обліково-інформаційного забезпечення управління витратами виробничо-господарської діяльності організації та вирішення питань удосконалення управлінського обліку.

Розглядаючи поняття витрат, слід визначити його як законодавчий термін та економічну категорію.

Відповідно до законодавства, а саме Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [1; 2], витрати визначаються як зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками). Своєю чергою, власний капітал визначається як частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. Активи, відповідно до

Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [3], – це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Витрати як економічну категорію, відповідно до досліджень, у тому числі вчених економічної школи ЗДІА [4; 5], правомірно визначити як грошові та матеріальні ресурси, які використані протягом певного періоду в господарському процесі підприємства. Також витрати слід розглядати як показник ефективності діяльності господарюючого суб'єкта.

Управління витратами, відповідно до досліджень вітчизняних учених, правомірно розглядати й як процес, й як побудову відповідної системи управління.

На нашу думку, як найбільш комплексне можна прийняти визначення управління витратами, яке надав С.Ф. Голов: управління витратами – це специфічна функція управління, яка забезпечує планування, організацію, мотивацію, контроль та регулювання витрат діяльності; принципово нова система, яка дає змогу чітко відстежувати, аналізувати й контролювати витрати [6].

Система обліку витрат та випуску продукції за елементами та статтями витрат організовується на кожному підприємстві по-різному. У будь-яких умовах і за будь-яких особливостей вона залежить від вибору об'єктів обліку витрат і об'єктів калькулювання.

Якщо розглядати побудову системи витрат із погляду процесу, то управління витратами промислових підприємств можна визначити як процес, спрямований на досягнення оптимального співвідношення рівня та динаміки витрат на виробництво та основних цілей підприємства. Систему управління витратами при цьому можна визначити як комплекс складових елементів, функцій, принципів тощо, які забезпечують процес управління витратами [7].

У сучасних економічних умовах, коли підприємства отримали свободу дій, управління витратами дає змогу спрогнозувати

виконання плану, виявити фактори, що впливають на приріст прибутку, визначити резерви, що не використовуються, оцінити можливості зниження собівартості продукції, що в кінцевому підсумку забезпечить ефективність роботи підприємства і підвищить його конкурентоспроможність.

Аналіз витрат і метод їх оцінки у собівартості продукції дає змогу аналізувати в динаміці склад і структуру витрат, їх зміну, а також розраховувати низку коефіцієнтів, що свідчать про ефективність використання доходів і доцільності зроблених витрат порівняно з отриманими доходами.

У сучасних умовах під час виявлення резервів економії ресурсів одне з основних місць займають накладні витрати, що зумовлено низкою причин. По-перше, традиційні методи обліку витрат на виробництво, зокрема розподілу накладних витрат, не дають змоги встановити ефективність діяльності тих або інших підрозділів організації, продемонструвати наявні на практиці ситуації, коли на більший обсяг виробленої продукції припадає менша частина відповідних витрат, а на менший обсяг – більша частина.

Одним зі способів удосконалення розподілу накладних витрат є метод АВС згідно з яким витрати (ресурси) належать до об'єктів калькулювання через види діяльності, що здійснюються організацією. Суть даного методу полягає у тому, що «продукція споживає діяльність, а діяльність споживає ресурси». Даний метод являє собою дворівневий процес розподілу витрат. На першому рівні ресурси розподіляються на види діяльності, на другому рівні витрати за видами діяльності розподіляються на продукцію [8].

Завдяки АВС-методу підприємство може зосередитися на вигідних товарах чи послугах. Підприємство також отримує конкурентну перевагу з погляду витрат і технологій. АВС-метод забезпечує більш точну інформацію щодо ідентифікації вартості невикористаних потужностей. Очевидно, що введення системи АВС пов'язане з початковими витратами. Цей процес є досить трудомістким та вимагає додаткового фінансування. Однак без введення сис-

теми економічної відповідальності на підприємстві у цілому, зокрема без створення системи управління витратами, неможливо підвищити ефективність і рентабельність виробництва, розміри прибутку. Управління витратами для формування їх оптимальної структури, а також зниження їх величини (за умови збереження якості продукції, що випускається) дає змогу знизити ціни на продукцію, що за інших рівних умов дає підприємству можливість зберегти або навіть зміцнити свої позиції на ринку.

Також існує можливість зниження собівартості продукції за рахунок економного використання засобів з управління й обслуговування виробництва. У сфері організації управління відзначено тісний зв'язок систем бухгалтерського й управлінського обліку на підприємствах, тобто аналіз витрат ведеться на підставі даних бухгалтерського обліку, в якому інформація збирається переважно для оподаткування. У зв'язку із цим для модернізації обліково-аналітичної і планової роботи на підприємствах пропонується ввести планування й облік витрат по центрах відповідальності. На підприємствах можуть бути виділені центри відповідальності трьох типів: центри нормативних витрат, центри управлінських витрат і центри доходу. Для планування їх роботи може бути запропоновано розроблення бюджетів витрат (для виробничих цехів) та кошторисів операційних витрат (для центрів управлінських витрат).

Відзначена особливість функціонування центрів відповідальності на підприємстві полягає у можливості постановки ефективної системи матеріального стимулювання підрозділів. На підставі показників преміювання (таких як обсяг і структура товарного випуску, показники витрат) керівники підрозділів та їх підлеглі можуть мати можливість отримувати додаткові премії за підсумками роботи підрозділу за період.

Актуальність постановки бюджетування на підприємстві, по-перше, пов'язана з підвищенням рівня конкуренції, тобто необхідністю отримання додаткових конкурентних переваг, наприклад за рахунок ефектив-

нішого управління фінансами. По-друге, існує необхідність знаходження внутрішніх резервів зниження витрат на виробництво, реалізацію продукції, обґрунтування оптимальних рівнів витрат фінансових коштів, а також необхідність оптимізації оподаткування. По-третє, з'являється потреба в підвищенні інвестиційної привабливості, оскільки інвестори більш охоче вкладуть гроші в організацію з високим рівнем менеджменту. Також актуальне розроблення системи мотивації, яке дасть змогу пов'язати розмір винагороди співробітників із системою бюджетування і залежатиме від розмірів економії або перевитрат грошових коштів.

Завдяки впровадженню цієї моделі, підприємство зможе досягти таких результатів:

- скорочення чисельності адміністративно-управлінського персоналу;
- зможе уникнути помилок під час вибору способів ведення бухгалтерського обліку;
- контролювати й аналізувати відхилення виробничого процесу за підсумками місяця;
- прогнозувати власні фінансові результати на декілька звітних періодів уперед [9].

Із розширенням виробництва та зростаючою ринковою конкуренцією підприємства повинні вживати заходи, щоб скоротити витрати та підвищити свою конкурентоспроможність. Зниження логістичної вартості – це найефективніший спосіб отримання прибутку. Для зниження логістичних витрат доцільно використовувати режим управління логістичними витратами підприємства на основі ABC-методу.

ABC-метод (Activity based costing) розроблений американськими вченими Р. Купером і Р. Капланом у кінці 80-х років минулого століття.

Із розвитком економічної глобалізації та інформаційних технологій підприємства здобули можливість скорочувати витрати на сировину та матеріали. За рахунок скорочення витрат на логістику це стало новим пунктом економічного зростання та економічного розвитку. Збільшення промислового розподілу праці та виробничого ланцюга, призвело до зростання логістичного

складника собівартості продукції та збільшило частку загальної вартості [10].

Як завдання ABC-методу можна визначити виділення об'єктів першої ваги, яким потрібно приділяти найбільше уваги, і другорядних об'єктів, вкладення коштів у які є недоцільним. Відмінністю даного методу є те, що він передбачає поділ усіх об'єктів, які аналізуються, на три групи або більше.

ABC-аналіз є одним із методів раціоналізації, який може використовуватися в усіх функціональних сферах діяльності підприємства. ABC-аналіз дає змогу:

- виділити найбільш суттєві напрями діяльності;
- спрямувати ділову активність у сферу підвищеної економічної значущості і водночас понизити витрати в інших сферах за рахунок усунення зайвих функцій і видів робіт;
- підвищити ефективність організаційних та управлінських рішень завдяки їх цільовій орієнтації [11].

За диференційованого підходу до організації закупівель й управління складськими запасами використання ABC-методу дає змогу добитися істотного зниження витрат.

ABC-метод включає в себе низку етапів:

1) визначення основних видів діяльності на підприємстві, створення для кожного виду діяльності центру відповідальності та відповідного угруповання витрат. Таким чином, початковою стадією застосування ABC-методу є визначення переліку і послідовності робіт на підприємстві шляхом розкладання складних робочих операцій на найпростіші складники паралельно з розрахунком споживання ресурсів. При цьому більш обґрунтовано і з максимальною деталізацією будуть виділені операції, тим більш адекватною буде картина витрат на підприємстві;

2) визначення носія витрат для кожного виду діяльності. Іншими словами, другий етап застосування ABC-методу полягає у розрахунку кост-драйверів (кост-драйвер – це індекс-вимірник вихідного результату. Так, кост-драйвером для статті витрат «Постачання» буде «Кількість закупівель»;

для статті «Налаштування» – «кількість налагоджень») і показників споживання ними кожного ресурсу. Цей показник споживання множить на собівартість одиниці виходу роботи;

3) віднесення витрат на продукт, на види діяльності відповідно участі відповідних видів діяльності у створення продукту. Таким чином, на третьому етапі отримуємо суму витрат на виготовлення конкретного продукту.

Особливий інтерес являє методологія застосування ABC-методу на підприємствах роздрібною торгівлі. Це пов'язано з тим, що роздрібні торгові підприємства є заключним етапом формування споживчої вартості й усі бізнес-процеси цих підприємств спрямовані на формування результату, орієнтованого на кінцевого споживача [12].

Для того щоб побудувати систему управління витратами підприємства на основі ABC-методу, потрібно деталізувати цілі управління та об'єкти управління, що зумовлює необхідність чітко визначити цілі побудови режиму управління витратами, визначити мету, потрібний ефект, критерії ефективності. Об'єкт вартості в управлінні витратами взаємопов'язаний з обліком витрат, який підсумовує вміст розрахунків. Об'єктом може бути продукт компанії (включаючи нематеріальні послуги), замовник тощо.

Згідно з принципом обчислення витрат за ABC-методом, ми повинні деталізувати бізнес-процеси підприємства, після чого прив'язати створення вартості продукту до витрат відповідних ресурсів. Завданням є визначення шляхів та системи виникнення витрат підприємства. Нині переважна більшість компаній, як і раніше, використовує

традиційну систему обліку собівартості за даними бухгалтерського обліку. Але ABC-метод має особливий характер, перевагою якого може бути вирішення низки проблем розвитку компанії [13], зазначених вище.

Управління витратами – це складний, багатоаспектний та динамічний процес, що включає управлінські дії, ціллю яких є досягнення високого економічного результату діяльності підприємства. При цьому, як зазначає, наприклад, О.П. Градов, управління витратами не завжди повинне бути спрямоване безпосередньо на економію витрат. Принциповим є забезпечення ефективності цих витрат, тобто одержання прибутку, що реально виправдовує витрати. Саме тому головним в управлінні витратами є запобігання потенційно неефективним витратам [14], що може бути забезпечене через використання ABC-методу.

Висновки. ABC-метод може бути використаний як ефективний інструмент операційного калькулювання витрат виробничих підприємств та підприємств інших сфер. Застосування ABC-методу забезпечує більш точний опис витрат і краще за традиційні методи бухгалтерського обліку відображає фінансовий стан підприємства з погляду управлінського обліку, оскільки надає більш релевантні результати для прийняття управлінських рішень щодо керування витратами.

Подальших досліджень потребують питання практичного використання ABC-методу на підприємствах різних галузей економіки України та адаптації зазначеного методу для використання у сучасних програмах бухгалтерського та управлінського обліку.

Список літератури:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» із змінами та доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/>
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» із змінами та доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/>
3. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» із змінами та доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/>
4. Коваленко О.В. Сутність та основні проблеми визначення економічної категорії витрат. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2015. № 51. С. 171–175.
5. Скрипник М.І. Сутність витрат як економічної категорії. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2009. № 18. Т. 1. С. 160–167.

6. Голов С.Ф. Управлінський облік : підручник; 4-е вид. Київ : Лібра, 2008. 704 с.
7. Марченко В.М. Система управління витратами промислових підприємств: теоретичний аспект. URL: <https://www.google.com/url?q=http://irbis-nbuv.gov.ua/>
8. Почакаєва О.В. ABC-метод управління затратами. *Международный бухгалтерский учет*. 2013. № 2. С. 17–27.
9. Друри. К. Управленческий учет для бизнес-решений : учебник. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 655 с.
10. Шрайбфедер Дж. Эффективное управление запасами; 2-е изд. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2006. 304 с.
11. Друри.К. Введение в управленческий и производственный учет : учебное пособие для вузов; 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Аудит, ЮНИТИ, 1998. 783 с.
12. Мишин Ю.А. Управленческий учет: управление затратами и результатами производственной деятельности : монография. Москва : Дело и Сервис, 2002. 175 с.
13. Тимофеев В., Тодоров В. Шляхи подолання кризи виробництва. *Економіка України*. 2001. № 1. С. 17–22.
14. Градов А.П. Экономическая стратегия фирмы : учеб. пособ. СПб. : Специальная литература, 1995. 416 с.

References:

1. Natsionalne polozhennia (standart) bukhgalterskoho obliku 1 «Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti» iz zminamy ta dopovnenniamy. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/>
2. Polozhennia (standart) bukhgalterskoho obliku 16 «Vytraty» iz zminamy ta dopovnenniamy. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/>
3. Zakon Ukrainy «Pro bukhgalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini» iz zminamy ta dopovnenniamy. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/>
4. Kovalenko O.V. Sutnist ta osnovni problemy vyznachennia ekonomichnoi katehorii vytrat. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*. 2015. № 51. S. 171–175.
5. Skrypnyk M.I. Sutnist vytrat yak ekonomichnoi katehorii. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*. 2009. № 18. T. 1. S. 160–167.
6. Holov S.F. Upravlinskyi oblik: pidruchnyk; 4-е vyd. Kyiv: Libra, 2008. 704 s.
7. Marchenko V.M. Systema upravlinnia vytratamy promyslovykh pidpriemstv: teoretychnyi aspekt. URL: <https://www.google.com/url?q=http://irbis-nbuv.gov.ua/>
8. Pochekaeva O.V. ABC-metod upravleniya zatratami. *Mezhdunarodnyy buhgalterskiy uchet*. 2013. № 2. S. 17–27.
9. Druri. K. Upravlencheskiy uchet dlya biznes-resheniy: uchebnyk. Moskva: YuNITI-DANA, 2003. 655 s.
10. Shraybfeder Dzh. Effektivnoe upravlenie zapasami; 2-е изд. Moskva: Alpina Biznes Buks, 2006. 304 s.
11. Druri.K. Vvedenie v upravlencheskiy i proizvodstvennyi uchet: uchebnoe posobie dlya vuzov; 3-е изд., pererab. i dop. Moskva: Audit, YuNITI, 1998. 783 s.
12. Mishin Yu.A. Upravlencheskiy uchet: upravlenie zatratami i rezultatami proizvodstvennoy deyatelnosti: monografiya. Moskva: Delo i Servis, 2002. 175 s.
13. Tymofieiev V., Todorov V. Shliakhy podolannia kryzy vyrobnytstva. *Ekonomika Ukrainy*. 2001. № 1. S. 17–22.
14. Gradov A.P. Ekonomicheskaya strategiya firmy: ucheb. posob. SPb.: Spetsialnaya literatura, 1995. 416 s.

УДК 334.716-043.86

DOI: <https://doi.org/10.46644/2708-1834/2020-02.6>**Стоєв В.Л.**

кандидат економічних наук, доцент,
*Інженерний інститут
Запорізького національного університету*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4933-2992>

Коваленко Є.С.

магістрант,
*Інженерний інститут
Запорізького національного університету*

Stoiev Volodymyr, Kovalenko Yevgen*Engineering Institute of Zaporizhzhia National University*

КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА»: ІННОВАЦІЙНО ОРІЄНТОВАНИЙ КОНТЕКСТ

COMPONENT ANALYSIS OF THE ENTERPRISE DEVELOPMENT: INNOVATIVE ORIENTED CONTEXT

У статті досліджено і здійснено компонентний аналіз поняття «розвиток», а також обґрунтовано інноваційно орієнтований контекст його трактування. Установлено зміст розвитку в розрізі складників формування дефініції: формату, процесу, досягнення результату. Визначено інноваційно орієнтований контекст тлумачення видів розвитку підприємства, запропоновано, з урахуванням трактування інновації як континууму у функціонування підприємства в прогресивному розвитку, інноваційно орієнтований розвиток підприємства вважати інтегратором видів розвитку та розуміти як стан функціонування підприємства в керованому русі інноваційного континууму, у процесі якого постійно гармонізуються та вирівнюються, за рівнем та напрямом інноваційна асиметрія функціональних складників середовища виробничо-економічної системи.

Ключові слова: розвиток підприємства, вид розвитку, інноваційно орієнтований розвиток, компонентний аналіз.

В статье исследовано и осуществлен компонентный анализ понятия «развитие» и обоснованию инновационно ориентированного контекста его трактовки. Установлено содержание развития в разрезе составляющих формирования дефиниции: формата, процесса, достижения результата. Определен инновационно ориентированный контекст толкования видов развития предприятия, предложено, с учетом трактовки инновации как континуума в функционировании предприятия в прогрессивном развитии, инновационно ориентированное развитие предприятия считать интегратором видов развития и понимать как состояние функционирования предприятия в управляемом движении инновационного континуума, в процессе которого постоянно гармонизируются и выравниваются по уровню и направлению инновационная асимметрия функциональных составляющих среды производственно-экономической системы.

Ключевые слова: развитие предприятия, вид развития, инновационно ориентированное развитие, компонентный анализ.

The research is dedicated to the componential analysis of the concept of “development” and the substantiation of the innovation-oriented context of its treatment. The content of development in the context of the components of the formation of the definition is established: format, process, achievement. It is determined that an innovative economy is an economy based on the constant interaction of knowledge and technologies based on the generated innovative potential, the result of which is high innovation activity in national and international markets for innovative products,

and an innovation-oriented economy is an economy that is ready for the interaction of knowledge and technologies through creation of sufficient innovative potential and the existing innovative susceptibility of society. Innovation-oriented development can be considered as innovation-oriented development, development driven by innovation, or development aimed at innovation, development that combines form changes and evolutionary processes. Innovatively oriented enterprise development is a state of functioning in the controlled movement of the innovation continuum, during which the innovative asymmetry of the functional components of the environment of the production and economic system is constantly harmonized and aligned in level and direction. Innovatively oriented development in accordance with the selected three-component system of definition wording can be specified as follows: according to format: state of growth, the essence of the functioning of the production and economic system, ideologically aimed at progressive development; according to the process: the development process is determined by the selected type of development (economic, sustainable, innovative) in the controlled movement of the innovation continuum; according to the results: a distinctive aspect of innovation-oriented development is its expression through a cycle or ordered chaos, the determining result of development is a new state of functioning, a new level of ability of the production and economic system.

Key words: enterprise development, type of enterprise development, innovation-oriented development, component analysis.

Постановка проблеми. Розвиток підприємств, а особливо промислових, є специфічним процесом, центральним осередком якого є трансформація виробничої системи, паралельно із підтримувальними – економічною, фінансовою, управлінсько-організаційною, у стан, що має суттєві відмінності від попереднього. Змінність умов функціонування підприємств, чинників впливу на ефективність їхньої діяльності визначають потребу розглянути інноваційно орієнтований контекст трактування розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний обсяг досліджень науковці присвятили розгляду розвитку як економічної категорії [3; 4; 6; 7] Крім цього, у центрі уваги дослідників перебувають різні види розвитку, зокрема О. Шубравська [8], К. Іванчук [12] розглядають сталий та стійкий економічний розвиток відповідно, О.М. Москаленко [11] – випереджальний економічний розвиток; Ю.А. Плуґіна [9] – інтелектуальний; М.Е. Касс [13], А.М. Турило, О.А. Зінченко, А.А. Турило [14] досліджують інноваційний розвиток; О.В. Корнух [15] розкриває зміст економіко-інноваційного розвитку, а Б.Є. Большаков, Є.Ф. Шамаєва [16] – стійкого інноваційного розвитку. Експлікація наукових досліджень

виявила потребу в компонентному аналізі поняття «розвиток», а саме «розвиток підприємства», для виявлення та обґрунтування інноваційно орієнтованого контексту, включно з видовою класифікацією.

Постановка завдання. Метою дослідження є компонентний аналіз поняття «розвиток» та обґрунтування інноваційно орієнтованого контексту його трактування з формалізацією дефініції «інноваційно орієнтований розвиток».

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість науковців визначає розвиток як позитивну динаміку, тобто зосереджує дослідження на прогресивному розвитку. Прогресивний розвиток є типом розвитку, для якого характерний перехід із нижчого рівня на вищий, від менш досконалого до досконалішого [1].

Формування науково-теоретичного трактування поняття «розвиток підприємства» здійснюється в розрізі компонентних складників: формату, тобто причинно-наслідкового напрямку, що закладається в дефініцію; процесу досягнення, який відображає контекст руху підприємства в розвитку; результату – цільового ефекту досягнення. Відповідно до першого компонентного складника, тобто за форматом, розвиток підприємства визначають як:

– перехід від нижчого рівня функціонування на вищий («...зміна діяльності для переходу на вищий, якісніший, рівень виконуваних функцій, структури організації, на випуск нової продукції» [2, с. 172]; «ведуть до переходу та фіксації підприємства в різних організаційно-економічних станах» [3, с. 35]);

– перехід в нову форму функціонування (зміна стану) («процес зміни стану об'єкта» [4, с. 5]; «перехід у новий якісно-кількісний стан у часі» [5]; «переведенням в новий атрактор функціонування» [6, с. 43]; «зміна станів підприємства, кожний з яких є якісно іншим за попередній» [7, с. 22]; «процес переходу системи з одного стану в інший» [8, с. 11]).

Тобто розвиток є певним процесом, переходом виробничо-економічної системи на новий рівень чи в новий стан. Таке розуміння поняття «розвиток» має векторну спрямованість і свідчить, що в процесі розвитку підприємство не може перебувати в стані «статичності» і постійно динамічно прогресує, підвищуючи свій рівень або змінюючи стан.

За другим компонентним складником – процесом розвитку – у результаті узагальнення досліджень, можна виділити низку ознак, які безпосередньо відображають процес:

– зміна якостей. Науковці визначають, що процес розвитку здійснюється на підставі зміни якостей, а кількісні зміни мають другорядну роль (Ю.А. Плугіна [9, с. 14]); Н.В. Афанасьєв, В.Д. Рогожин, В.І. Рудика [10, с. 17]);

– зміна якісних та кількісних характеристик («супроводжується зміною її якісних і кількісних характеристик» [8, с. 11]);

– зміна структурних характеристик («...змін і підвищення складності структури й складу») [11, с. 13]; «...завдяки зміні кількісних і структурних характеристик техніко-технологічних, організаційно-комунікаційних, фінансово-економічних ресурсів» [9, с. 15]);

– зміна цілей існування. Дослідниця О.В. Раєвнева зазначає, що процес розвитку «характеризується перманентною зміною глобальних цілей його існування» [6, с. 108];

– зміна стану. Наприклад, В.І. Довбенко під розвитком розуміє «процес зміни стану

об'єкта поліпшенням (вдосконаленням) його характеристик та якісного, кількісного нарощення параметрів» [4, с. 500].

Отже, процес розвитку – це якісні, кількісні перетворення зі зміною структурних характеристик та цілей існування.

Результатами розвитку більшість науковців вважає такі:

– зменшення впливу зовнішнього середовища через опір, стійкість, адаптивність тощо («...перешкоджати руйнівному впливу зовнішнього середовища» [11, с. 13]; «...підвищується опірність дестабілізуючому впливу зовнішнього середовища» [12, с. 87]). Підґрунтям визначення такого результату (цільового ефекту) розвитку, на наш погляд, є зниження рівня залежного розвитку;

– підвищення значущості підприємства. Такий результат розвитку виділяє Е.Е. Науменко: «...сприяє розширенню діяльності та збільшенню значущості підприємства як в економічному, так і в соціально-політичному середовищі» [13, с. 161];

– збільшення можливостей. У розвитку вбачають збільшення можливостей підприємства, зокрема П.В. Арістархов зазначає, що це процес, під час якого збільшуються можливості підприємства у виробництві товарів та послуг [14, с. 15];

– ефективність функціонування. Такий результат розвитку визначають В. А. Забродський, М.А. Кизим («...підвищується ефективність функціонування» [11, с. 13].

Протилежною спрямованістю прогресивному розвитку визначається регресивний. Регресивний розвиток не завжди призводить до зниження економічного зростання і не виступає чинником деградації підприємства. Напрямок розвитку, прогресивний чи регресивний, залежить від реакції елементів середовища організації на ці дії.

Отже, розвитком підприємства вважається перехід від одного стану до іншого, від однієї форми до іншої. На наш погляд, крім зазначеного, під «розвитком підприємства» має розумітися і стан функціонування підприємства, що характеризується динамічною гармонізацією рівнів елементів, підсистем, суб'єктів та об'єктів середовища

організації. За динамічної гармонізації кожна окрема одиниця досягає рівня іншої одиниці виробничо-економічної системи, що взаємодіє з нею, завдяки їх впливу одна на одну, що зумовлює порушення рівноваги.

Види розвитку науковці розрізняють за змістовим характером та інструментами його реалізації. Вихідними видами розвитку можна вважати економічний, сталий (стійкий), інноваційний.

1. Економічний розвиток у наукових джерелах визначають як: а) економічний складник загального розвитку; б) цілісний розвиток, який об'єднує інші види розвитку:

а) економічний складник життєдіяльності підприємства в усіх проявах і формах, протягом життєвого циклу, що здійснюється під впливом екзогенних та ендегенних чинників з орієнтацією на поставлену мету [15, с. 72];

б) економічний розвиток визначають як багатофакторний процес, що відбиває як еволюцію господарського механізму, так і зміну на цій підставі економічних систем [16, с. 69].

Досліджуючи економічний розвиток, науковці зосереджують увагу на теорії випереджального економічного розвитку, що є специфічною інституційною формою економічного розвитку [11, с. 7]. Економічний розвиток, на відміну від економічного зростання, передбачає застосування інноваційних технологій, підходів та інструментів для здійснення трансформаційних змін, інноваційний рівень яких поглиблюються за випереджального економічного розвитку.

Визнання підприємства економічною системою виводить науковців на трактування розвитку в контексті соціально-економічного розвитку, під яким розуміють цілісну сукупність взаємопов'язаних соціальних і економічних інститутів (суб'єктів) та відносин, що взаємодіють, з приводу розподілу й споживання матеріальних й нематеріальних ресурсів, виробництва, розподілу, обміну й споживання товарів і послуг [8, с. 56]. Потрібно підкреслити, що у трактуваннях соціально-економічного розвитку та шляхів його досягнення присутня іннова-

ційна орієнтованість на використання нематеріальних ресурсів, креативності працівників тощо.

2. Сійкий розвиток. Сійкий розвиток уважать розвитком, що самопідтримується. Це розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби [12, с. 1275]. Так, К.О. Іванчук трактує цей вид розвитку як зміну підприємством свого якісного стану за визначеним вектором і траєкторією з метою підвищення гнучкості та адаптивності, що відбувається в просторі сійкого функціонування, коли підприємство в результаті розвитку не наближається до межі втрати сійкості або ж швидко повертається до рівноважного стану [2, с. 86]. Як зазначає К.А. Бармута, основою сійкого розвитку слугує активна інноваційна діяльність, потрібна для забезпечення конкурентоспроможності підприємства в довгостроковій перспективі, а безпосередньо сійкий розвиток є логічним продовженням та результатом інноваційного розвитку [12, с. 34]. Отже, основними аспектами сійкого розвитку є його самопідтримка, самоорганізація, наявність інноваційної діяльності.

3. Інноваційний розвиток. У дослідженнях науковців інноваційний розвиток окреслено неоднозначно. Дослідники віддають перевагу процесному базису в його трактуванні. Так, М.Е. Касс інноваційним розвитком вважає процеси інноваційних перетворень на підприємстві, а також закономірно та послідовно здійснювані процеси конкретних заходів [13, с. 11], Однак наукова думка транспонується до просторово-середовищного розуміння інноваційного розвитку. Нариклад, А.М. Турило, О.А. Зінченко, А.А. Турило інноваційний розвиток вважають економічним законом ринкової системи господарювання. Розвиток є абстрактним поняттям, оскільки містить певні узагальнювальні властивості, притаманні різним формам прояву цієї категорії в просторі та часі; є невід'ємною частиною об'єктивного природно-історичного процесу розвитку суспільства і тому сам висту-

пає об'єктивним процесом і об'єктивною категорією; як економічний закон функціонування та розвитку певної економічної системи має об'єктивний характер ще й тому, що існує і діє незалежно від свідомості та волі людей [14, с. 33]. Отже, інноваційний розвиток з економічної категорії переходить у форму економічного закону.

Аналіз наведеного понятійного апарату за видами розвитку дає змогу підкреслити вагому характерну особливість – вираження одного типу розвитку із застосуванням інших (економічний з інноваційним умістом, поєднання інноваційного із стійким розвитком). Ця особливість окреслює концепт розвитку – будь-який тип розвитку підприємства є комплектною формою різних видів розвитку, із перевагою певного конкретизованого в ідеології та філософії функціонування підприємства.

Трансформування інноваційного розвитку з категорії в закон зумовлює комплектизм різних видів розвитку з інноваційним. Так, О.В. Корнух, досліджуючи економіко-інноваційний розвиток корпорацій, довів, що економічний та інноваційний розвиток логічно інтегруються в категорію «економіко-інноваційний розвиток підприємства» і потрактував його як категорію, що характеризує постійний динамічний процес якісних змін економічного складника життєдіяльності корпорації, зумовлений рівнем інноваційності всіх його напрямів для забезпечення економічного зростання в межах обраної місії, прийнятої мотивації та інтелектуалізації діяльності [15, с. 76].

Як відомо, інновації дестабілізують стійке функціонування системи, тому доцільно розглянути таку економічну категорію як «стійкий інноваційний розвиток». Наприклад, Б.Є. Большаков, Є.Ф. Шамаєва визначають стійкий інноваційний розвиток як процес зростання спроможностей задоволення потреби системи, які є невичерпними, виражені в одиницях потужності, через підвищення якості управління й реалізації новацій, що забезпечують постійні темпи росту ефективності використання ресурсів і вищий дохід, зменшення витрат в

умовах негативних зовнішніх і внутрішніх тенденцій [16, с. 16]. Отже, стійкий інноваційний розвиток переорієнтовує виробничо-економічну систему підприємства на новий рівень функціонування, де економічні відносини відбуваються в горизонті «причина-наслідок» через синергетичні ефекти інтегрування середовищ функціонування.

Особливості видів розвитку підприємства в розрізі компонент формування дефініції наведено в табл. 1.

Вид розвитку, який обирає підприємство, фактично є філософією його функціонування.

Інновації в сучасних дослідженнях передбачають, крім НДДКР, управлінські дії, бізнес-мотиви, бізнесову діяльність та є здатністю створювати цінність для отримання комерційного ефекту для підприємства. Зокрема П. Лубуж, А. Ованесов, Ю. Мефтахутдинова підкреслюють, що загальним визначенням інновації є корисне нововведення, спрямоване на створення цінності для компанії [5, с. 20], тобто інновацією стає продукт, послуга, бізнес-рішення тощо, якщо воно функційне для підприємства.

Отже, розглядаючи підприємство, доречно використовувати бізнес-орієнтовані трактування інновації. Інновацією слід уважати континуум функціонування підприємства в прогресивному розвитку, що формує його потужність для трансформації в новий стан на підставі реалізації інноваційних процесів, використання потенціалу, застосування інноваційних бізнес-моделей діяльності, формування інноваційної спроможності та здатностей через процесні чи продуктові форми.

Для врахування економічної змістовності інноваційно орієнтованого розвитку звернімося до сутності інноваційно орієнтованої економіки та її порівняння з інноваційною економікою: інноваційна економіка – економіка, заснована на постійній взаємодії знань, технологій на базі сформованого інноваційного потенціалу, результатом яких є висока інноваційна активність на національних та міжнародних ринках інноваційних продуктів, а інноваційно орієнтована економіка – економіка, готова до взаємодії знань

Таблиця 1

Особливості видів розвитку підприємства в розрізі компонент формування дефініції

Вид розвитку	Формат розвитку	Процес розвитку	Результат розвитку
Економічний розвиток	Кількісна та якісна зміна	Зміна економічних станів	Забезпечення конкурентних переваг; зменшення витрат, підвищення прибутковості
Соціально-економічний розвиток	Соціально-економічна якісна зміна	Взаємодія соціальних та економічних суб'єктів й об'єктів	Зрушення соціально-економічного стану
Економіко-інноваційний розвиток	Якісні зміни	Динамічний процес, економічні та інноваційні зміни	Підвищення інновативності та якісна зміна економічного стану
Стійкий розвиток	Зміна якісного стану відповідно до встановлених меж у певний момент часу	Узгоджені зміни; керований розвиток; спрямований рух; збалансування змін	Підвищення гнучкості, підвищення адаптивності, досягнення цілей; гармонійний розвиток
Стійкий інноваційний розвиток	Перебудова системи до встановлених меж у певний момент часу	Зростання спроможностей; активна інноваційна діяльність	Забезпечення постійних темпів розвитку, збільшення доходів, зменшення витрат
Інноваційний розвиток	Трансформація системи в нову форму або стан	Інноваційні перетворення, інноваційні зміни, інноваційні процеси	Інноваційна активність, техніко-технологічне оновлення, прогресивна зміна економічного стану

і технологій через створення достатнього інноваційного потенціалу та сформовану інноваційну сприйнятливість суспільства [6, с. 12]. Трансформуючи зазначену онтологію, інноваційно орієнтований розвиток – це розвиток, забезпечений достатнім рівнем спроможностей, можливостей, що характеризує стан системи, у якій реалізуються інноваційно спрямовані дії за використання динамічних здатностей.

Інноваційно орієнтований розвиток можна трактувати як інноваційно скерований розвиток, розвиток, керований інноваціями, або ж розвиток, спрямований на інновації, розвиток, який поєднує зміни форми та еволюційні процеси. Отже, інноваційно орієнтований розвиток підприємства – це стан функціонування в керованому русі інноваційного континууму, у процесі якого постійно гармонізуються та вирівнюється за рівнем та напрямом інноваційна асиметрія функційних складників середовища виробничо-економічної системи.

Інноваційно орієнтований розвиток відповідно до обраної трискладової системи

формулювання дефініції можна конкретизувати так:

– за форматом: стан росту, сутність функціонування виробничо-економічної системи, ідеологічно спрямованої на прогресивний розвиток;

– за процесом: процес розвитку визначається обраним типом розвитку (економічний, стійкий, інноваційний) у керованому русі інноваційного континууму;

– за результатом: відмінним аспектом інноваційно орієнтованого розвитку є його вираження через цикл чи впорядкований хаос, що визначає результатом розвитку новий стан функціонування, новий рівень здатності виробничо-економічної системи.

Висновки з проведеного дослідження. Відповідно до компонентних складників поняття «розвиток» трактують за форматом, процесом досягнення та результатом. Неінноваційно спрямований розвиток фактично ґрунтується на кількісних нарощеннях економічних результатів, збільшенні обсягів виробництва, масштабів підприємства з малих до середніх та великих. Водночас

виробничо-економічна система практично не зазнає якісних змін, які зводяться до простої адаптації до викликів зовнішньосередовищних збурень. Кожний вид розвитку містить інноваційно орієнтований складник у його змісті або інструментах досягнення, наявна інтегрованість видів розвитку в єдине поняття. З урахуванням трактування інновації як континуум у функціонування під-

приємства в прогресивному розвитку, інноваційно орієнтований розвиток доцільно вважати інтегратором видів розвитку та розуміти як стан функціонування підприємства в керованому русі інноваційного континууму, у процесі якого постійно гармонізуються та вирівнюється, за рівнем та напрямом інноваційна асиметрія функціональних складників середовища виробничо-економічної системи.

Список літератури:

1. Пустовіт Л.О., Скопенко С.І., Сjuta Г.М., Цимбалюк І.В. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних сполучень. Довіра, 2000. 1018 с.
2. Анискин Ю.П. Управление корпоративными изменениями по критерию устойчивости : монограф. Омега-Л, 2009. 404 с.
3. Богатирьев І.О. Ефективність розвитку підприємства. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. № 8. С. 79–84.
4. Довбенко В.І. Перспективні проблеми розвитку підприємств: Соціально-економічні дослідження в перехідний період. *II щорічник наукових праць*. 2013. № 2. С. 507.
5. Надтока Т.Б. Соціальний розвиток промислового підприємства та механізми його управління: управлінські технології у рішенні сучасних проблем розвитку соціально-економічних систем: за заг. ред. О.В. Мартякової. Донецьк : ДонНТУ, 2011. С. 564–569.
6. Расвнёва О.В. Управление развитием предприятия: методология, механизмы, модели : монограф. ИЖЕК, 2006. 496 с.
7. Погорелов Ю.С. Категория развития та її експлейнарний базис: теоретичні та прикладні питання економіки. 2012. Вип. 27. Т. 1. С. 30–34.
8. Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрямки дослідження. 2015. № 1. С. 36–42.
9. Плуґіна Ю.А. Інтелектуальний розвиток: сутність поняття. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2011. № 36. С. 193–196.
10. Забродский В.А. Развитие крупномасштабных экономико-производственных систем. *Бизнес Информ*, 2000. 72 с.
11. Москаленко О.М. Випереджаючий економічний розвиток: теоретико-інституціональні засади і проблеми реалізації в Україні. 2014. № 8(633). С. 4–18.
12. Бармута К.А. Обеспечение устойчивого развития предприятия в условиях освоения инноваций: *Вестник ДГТУ*. 2010. Т. 10. № 8(51). С. 1274–1279.
13. Касс М.Е. Формирование стратегии инновационного развития предприятия на основе управления нематериальными активами : монограф. Н. Новгород : ННГАСУ, 2011. 159 с.
14. Турило А.М., Зінченко О.А., Турило А.А. Інноваційний розвиток як економічний закон ринкової системи господарювання. 2014. № 3(153). С. 31–37.
15. Корнух О.В. Економіко-інноваційний розвиток корпорації. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2014. № 3. С. 154–164.
16. Большаков Б.С., Шамаева Е.Ф. Моніторинг та оцінка новацій: Формалізація завдань в проектуванні регіонального сталого інноваційного розвитку. *Palmarium Academic Publishing (Германія)*, 2017. 219 с.

References:

1. Pustovit L.O., Skopenko S.I., Sjuta Gh.M., Cymbaljuk I.V. (2000). Slovnyk inshomovnykh sliv: 23000 sliv ta terminologichnykh spoluchenj [Dictionary of foreign words: 23000 words and terminological phrases]. Dovira, 1018 p. (in Ukrainian)
2. Anyskyn Ju.P. (2009). Upravlenye korporatyvnymy yzmenenyamy po kryteryju ustojchyvosty [Corporate Change by the Sustainability Criterion]: monoghrf. Omega-L, 404 p. (in Ukrainian)
3. Bogatirov I.O. (2016). Yefektivnist rozvitku pidprijemstva: Formuvannya rinkovykh vidnosin v Ukraini [Efficiency of enterprise development: Formation of market relations in Ukraine]. № 8, pp. 79–84. (in Ukrainian)
4. Dovbenko V.I. (2013). Perspektyvni problemy rozvytku pidprijemstv: Socialjno-ekonomichni doslidzhennja v perekhidnyj period. II shhorichnyk naukovykh pracj [Perspective problems of enterprise development: Socio-economic studies in transition. II yearbook of scientific works]. No. 2, p. 507. (in Ukrainian)
5. Nadtoka T.B. (2011). Socialjnyj rozvytok promyslovogho pidprijemstva ta mekhanizmy jogho upravlinnja: upravlinsjki tekhnologhiji u rishenni suchasnykh problem rozvytku socialjno-ekonomichnykh system: za zagh. red. O.V. Martjakovoji [Social development of industrial enterprise and mechanisms of its management: management

technologies in the solution of modern problems of development of socio-economic systems]. Donecjk: DonNTU, pp. 564–569. (in Ukrainian)

6. Rajevnjeva O.V. (2006). Upravlinnja rozvytkom pidprijemstva: metodologhija, mekhanizmy, modeli [Management of enterprise development: methodology, mechanisms, models]: monoghrاف. INZhEK, 496 p. (in Ukrainian)

7. Poghorjelov Ju.S. (2012). Kateghorija rozvytku ta jiji eksplejnarnyj bazys: teoretychni ta prykladni pytan-nja ekonomiky [Development Category and its Explanatory Base: Theoretical and Applied Issues of Economics]. Vyp. 27. T. 1, pp. 30–34. (in Ukrainian)

8. Shubravsjska O. (2015). Stalij ekonomichnyj rozvytok: ponjattja i naprjamky doslidzhennja [Sustainable economic development: concepts and directions of research]. No. 1, pp. 36–42. (in Ukrainian)

9. Plughina Ju.A. (2011). Intelektualjnyj rozvytok: sutnistj ponjattja [Intellectual development: the essence of the concept]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*. No. 36, pp. 193–196. (in Ukrainian)

10. Zabrodskij V.A. (2000). Razvytye krupnomasshtabnykh ekonomyko-proyzvodstvennykh system [Development of large-scale economic and production systems]. *Byznes Ynform*, 72 p. (in Russian)

11. Moskalenko O.M. (2014). Vyperedzhajuchyj ekonomichnyj rozvytok: teoretyko-instytucionaljni zasady i problemy realizacii v Ukrajinі [Advance Economic Development: Theoretical-Institutional Foundations and Problems of Implementation In Ukraine]. No. 8(633), pp. 4–18. (in Ukrainian)

12. Barmuta K.A. (2010). Obespechenie ustoychivogo razvitiya predpriyatiya v usloviyakh osvoeniya innovatsiy [Ensuring sustainable development of an enterprise in the conditions of innovation development]. *Vestnik DGTU*. T. 10. № 8(51), pp. 1274–1279. (in Russian)

13. Kass M.Ye. (2011). Formirovanie strategii innovatsionnogo razvitiya predpriyatiya na osnove upravleniya nematerialnymi aktivami: monoghrاف. [Formation of strategy of innovative development of the enterprise on the basis of management of intangible assets]. N. Novgorod: NNGASU, 159 p. (in Russian)

14. Turylo A.M., Zinchenko O.A., Turylo A.A. (2014). Innovacijnyj rozvytok jak ekonomichnyj zakon rynk-ovoji systemy ghospodarjuvannja [Innovative development as an economic law of the market economic system]. No. 3(153), pp. 31–37. (in Ukrainian)

15. Kornukh O.V. (2014). Ekonomiko-innovacijnyj rozvytok korporacii [Economic-innovative development of corporation]. *Marketyng i menedzhment innovacij*. No. 3, pp. 154–164. (in Ukrainian)

16. Boljshakov B.Je., Shamaeva E.F. (2017). Monitoryng ta ocinka novacij: Formalizacija zavdanj v proektu-vanni regionaljnogho stalogho innovacijnogho rozvytku [Monitoring and Evaluation of Innovations: Formalizing Tasks in Designing Regional Sustainable Innovative Development]. Palmarium Academic Publishing (Gher-manyja), 219 p. (in Ukrainian)

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 33.012.61-022.51

DOI: <https://doi.org/10.46644/2708-1834/2020-02.7>

Коваленко О.В.

доктор економічних наук, професор,
*Інженерний інститут
Запорізького національного університету*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6802-7213>

Єременко Т.В.

магістрант,
*Інженерний інститут
Запорізького національного університету*

Kovalenko Olena, Yeremenko Tetiana

Engineering Institute of Zaporizhzhia National University

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ

RESEARCH OF CURRENT TRENDS OF SMALL AND MEDIUM – SIZED BUSINESS IN ZAPOROZHYYE REGION

Стаття присвячена дослідженню розвитку малого та середнього бізнесу в Запорізькому регіоні. На основі статистичних даних проаналізовано сучасні тенденції розвитку малого та середнього бізнесу Запорізької області. Визначено основні проблеми, які перешкоджають подальшому ефективному функціонуванню суб'єктів малого та середнього бізнесу в регіоні та потребують нагального вирішення, а також передумови подальшого функціонування досліджених підприємств. Обґрунтовано пропозиції щодо підвищення ефективності підтримки та визначення стратегічних напрямів розвитку малого та середнього підприємництва у Запорізькій області. Розглянуто необхідність принципового сприяння держави розвитку малого і середнього підприємництва. Законодавчі, політичні та консультативні структури підтримки реалізації політики є основними елементами реалізації державної підтримки малого і середнього підприємництва в Україні.

Ключові слова: малий та середній бізнес, підприємництво, розвиток малого та середнього бізнесу, фінансово-кредитна політика, державна підтримка.

Статья посвящена исследованию развития малого и среднего бизнеса в Запорожском регионе. На основе статистических данных проанализированы современные тенденции развития малого и среднего бизнеса Запорожской области. Определены основные проблемы, которые препятствуют дальнейшему эффективному функционированию субъектов малого и среднего бизнеса региона и требующих неотложного решения, а также предпосылки дальнейшего функционирования исследованных предприятий. Обоснованы предложения по повышению эффективности поддержки и определения стратегических направлений развития малого и среднего предпринимательства в Запорожской области. Рассмотрена необходимость принципиального содействие государства малому и среднему предпринимательству. Законодательные, политические и консультативные структуры поддержки реализации политики являются основными элементами реализации государственной поддержки малого и среднего предпринимательства в Украине.

Ключевые слова: малый и средней бизнес, предпринимательство, развитие малого и среднего бизнеса, финансово-кредитная политика, государственная поддержка.

In an economy based on a market foundation, small and medium enterprises occupy a significant place. They are able to withstand monopolistic structures and are the economic basis for containing prices, balancing the interests of market participants, creating and saturating all segments of the market with products and services. The aim of the article is a detailed analysis of the state and problems of the development of small and medium-sized businesses in the Zaporizhzhya region. Based on statistical data, an analysis is made of current trends in the development of small and medium-sized businesses in the Zaporizhzhya region. During 2016-2018 the number of small enterprises in the region increased, the number of medium-sized enterprises remained almost unchanged. Small and medium-sized businesses developed in almost all sectors of the regional economic complex. The largest share of the total number of small enterprises was concentrated in the field of: wholesale and retail trade, repair of motor vehicles and motorcycles; agriculture, forestry and fisheries. Medium-sized enterprises are most concentrated in industry; agriculture; wholesale and retail. It should be noted that in the Zaporizhzhya region in the study period there was a decrease in the number of individuals-entrepreneurs. The following main problems that impede the further effective functioning of small and medium-sized businesses in the region are identified: insufficient environmental friendliness of production, changing business conditions in recent years, low potential for tourism development, insufficient knowledge of the mother tongue and low knowledge of a foreign language. These factors hinder investment in the development of small and medium-sized businesses both by residents and non-residents. In general, the advantages of the Zaporizhzhya region are: a favorable location for doing business, a sufficiently high level of technology and the ability of a business to use the latest technologies and skills of natural sciences, and the competitiveness of production enterprises. So far it is extremely important to implement preventive measures to revitalize the activities of small and medium enterprises; to determine the main strategic and tactical guidelines for the development of small and medium-sized businesses at the regional level; Introduce clear, real and effective ways to effectively and efficiently support their functioning.

Key words: small and medium business, entrepreneurship, small and medium business development, financial and credit policy, government support.

Постановка проблеми. Малі та середні підприємства є невід'ємною частиною соціально-економічної системи країни, що забезпечує відносну стабільність ринкових відносин. Розвиток малого та середнього підприємництва (далі – МСП) і підвищення його конкурентоспроможності мають особливе значення для подолання проблем, що постали перед економікою українських міст, у тому числі й перед економікою м. Запоріжжя. Як показує досвід, сприяння розвитку МСП – неможливе без комплексу послідовних і систематичних дій з боку органів місцевої влади.

Важливість розвитку МСП для м. Запоріжжя зумовлена необхідністю поступового переходу від моделі економічного розвитку, що ґрунтується на діяльності великих підприємств – переробників сировини, до більш диверсифікованої та відкритої економічної моделі на основі МСП з високим інноваційним потенціалом, стійкістю до

кризових явищ і здатністю швидко адаптуватися до нових економічних умов та екологічних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не останню роль для успішного функціонування малого та середнього бізнесу відіграє середовище, в якому він розвивається. Проблема визначення підприємницького середовища присвячені роботи українських науковців: Войнаренко М.П., Говорушко Т.А., Бутенка А.І., Гудзя Ю.Ф., Збарського В.К., Кредісова В.А., Кучеренко В.Р., Сизоненка В.О., Ткаченко Т.П. та ін. Більшість авторів приділяють увагу правовому забезпеченню підприємницької діяльності та державної політики щодо підтримки малого та середнього бізнесу. Не применшуючи значення наукових розробок вітчизняних вчених та аналізуючи їх погляди на підприємницьке середовище можна зробити висновок про те, що дана тема також потребує подальшого вивчення,

і, насамперед, саме у контексті сучасних тенденцій розвитку підприємств малого та середнього бізнесу.

Постановка завдання. Головною метою роботи є дослідження стану малого та середнього бізнесу в Запорізькому регіоні та сучасних тенденцій його розвитку.

Виклад основних результатів дослідження. На сьогодні розвиток малого і середнього бізнесу відповідає загальносвітовим тенденціям до формування гнучкої змішаної економіки, поєднання різних форм власності і адекватної ним моделі господарства, в якій реалізується складний синтез конкурентного ринкового механізму і державного регулювання крупного, середнього і дрібного виробництва. І якщо крупний бізнес – це скелет, вісь сучасної економіки, то все різноманіття середнього і дрібного підприємництва – м'язи, жива тканина господарського організму. МСП – це один з провідних секторів, що багато в чому визначає темпи економічного зростання, стан зайнятості населення, структуру і якість валового національного продукту [1, с. 61].

Забезпечення ефективного функціонування та розвитку вітчизняних підприємницьких структур в умовах посилення європейської та глобальної конкуренції потребує відповідних інструментів регулювання на різних рівнях управлінської системи – від макро– до мікрорівня. Позитивна динаміка економічного розвитку, як підтверджує світовий досвід, ґрунтується на вмілому високопрофесійному поєднанні національного, регіонального та місцевого бізнесу [9, с. 18].

Для підтримки розвитку малого та середнього підприємництва на регіональному рівні Запорізькою міською Радою прийнято рішення «Про затвердження Програми розвитку малого і середнього підприємництва в місті Запоріжжі на 2017-2021 роки» [6], а також розроблена «Концепція розвитку малого та середнього підприємництва в Запорізькій області на період до 2022 року» [4].

Концепція розвитку малого та середнього підприємництва в Запорізькій області розроблена на основі принципів розвитку МСП, які визначені у Акті з питань малого

бізнесу для Європи (2008), відповідно до рекомендацій Організації економічного співробітництва і розвитку, а також з урахуванням важливості інклюзивного зростання як основи соціально-економічного розвитку регіону.

За підсумками 2017 року кількість малих підприємств в Запорізькій області склала 13 975 одиниць, або 108,5% відносно попереднього року (2016 рік – 12 877 одиниць). Кількість середніх підприємств у 2017 році у порівнянні з 2016 роком залишилася незмінною і склала 578 одиниць.

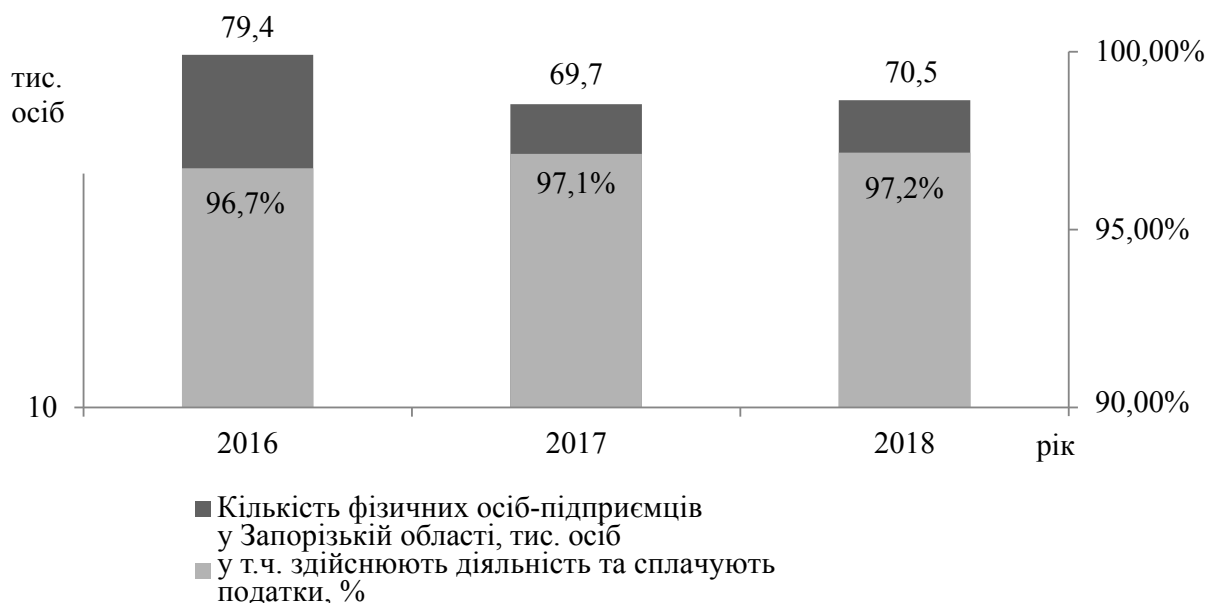
Кількість фізичних осіб-підприємців станом на 01.01.2019 становить 70 475 осіб, що на 1,1% більше, ніж у 2017 році (69 725 осіб). Питома вага кількості підприємців, які здійснюють діяльність та сплачують податки, у 2018 році склала 97,2% до усіх зареєстрованих фізичних осіб-підприємців (рис. 1).

За даними рис. 1 спостерігається зменшення кількості ФОП у Запорізькій області у 2018 році порівняно до 2016 року на 8,9 тис. осіб. Проте у 2018 році відбулось їх збільшення порівняно до 2017 року на 0,8 тис. осіб. Також зросла частка ФОП, які здійснюють діяльність та сплачують податки. Така тенденція свідчить про завершення процесу масового закриття підприємств, розпочатого після запровадження у 2017 році обов'язковості сплати єдиного соціального внеску незалежно від наявності доходу.

Середній темп їх приросту кількості малих і середніх підприємств по Запорізькій області у розрізі міст/районів у 2017 році складає 8,2%. Зокрема, найбільший приріст спостерігається на територіях: міста Токмак (19,8%), Мелітополь (11,5%), Бердянськ (9,7%), Запоріжжя (7,9%) та Токмацького (15,2%), Вільнянського (13,5%), Приазовського (11,8%), Мелітопольського (11,3%); Запорізького (11,0%), Бердянського (10,2%) районів.

МСП розвивається майже в усіх галузях господарського комплексу області (рис. 2 та рис. 3).

За даними рис. 2 видно, що у 2017 році найбільша частка загальної кількості малих

Рис. 1. Динаміка діяльності фізичних осіб-підприємців

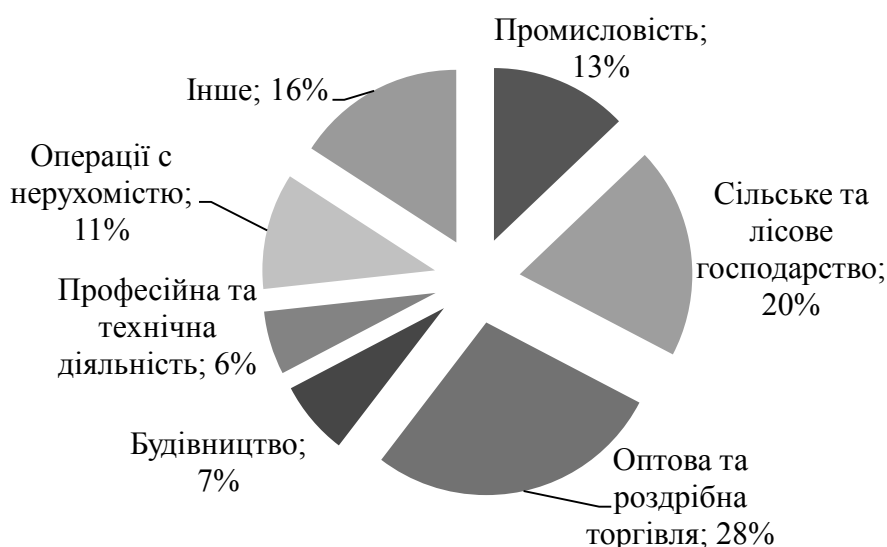
Джерело: складено за даними [3]

підприємств була зосереджена у сфері: оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 3819 одиниць; сільського, лісового та рибного господарства – 2765 одиниць.

Середні підприємства найбільш зосереджені у сфері: промисловості – 220 одиниць; сільського, лісового та рибного господарства – 114 одиниць; оптової та роздрібної торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 86 одиниць.

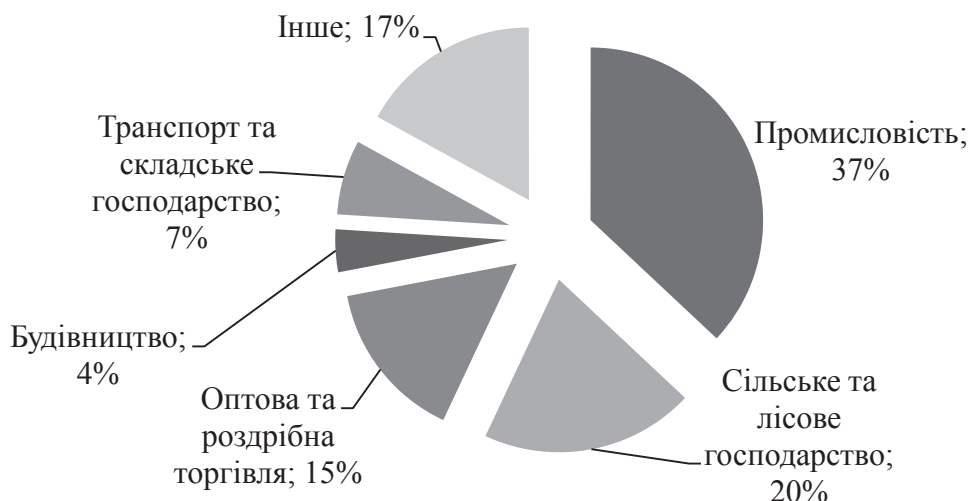
У 2017 році (рис. 4) середньорічна кількість найманих працівників малих підприємств збільшилася порівняно з попередніми роками на 3,4% та становила 62,9 тис. осіб (у 2016 році – 60,8 тис. осіб), або 24,7% до загальної кількості найманих працівників підприємств області.

Кількість найманих працівників на середніх підприємствах зменшилася на 10,4% та склала 105,3 тис. осіб (у 2016 році – 116,2 тис. осіб) або 41,3% до загальної кількості найманих

Рис. 2. Структура малих підприємств Запорізького регіону за видами діяльності станом на 01.01.2018 р., %

Джерело: складено за даними [3]

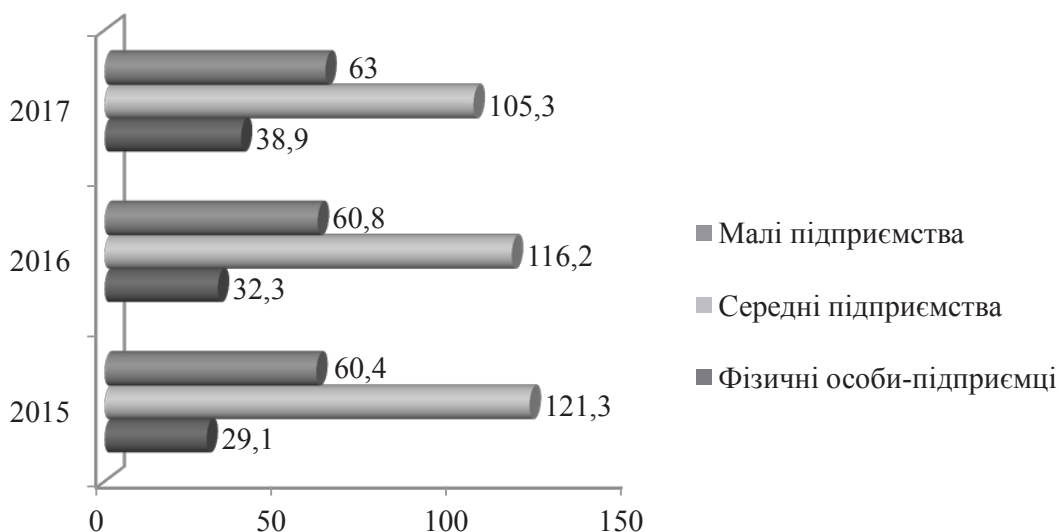
Рис. 3. Структура середніх підприємств Запорізького регіону за видами діяльності станом на 01.01.2018 р., %

Джерело: складено за даними [3]

працівників підприємств області. Якщо врахувати статистичні показники діяльності великих та середніх підприємств області, зокрема, одночасне збільшення кількості великих підприємств та найманих працівників на них (на 9,6 тис. осіб у 2017 році) та зменшення найманих працівників на середніх підприємствах (11 тис. осіб у 2017 році), то від’ємна динаміка на середніх підприємства вказує, що їх дані враховані у статистичній інформації у частині суб’єктів великого підприємництва.

Кількість найманих працівників у фізичних осіб-підприємців за 2017 рік збільшилась на 12% і склала 38,9 тис. осіб.

За даними Головного управління Державної фіскальної служби у Запорізькій області та Запорізького управління Офісу великих платників податків Державної фіскальної служби питома вага надходжень у 2018 році до бюджетів усіх рівнів від діяльності фізичних осіб-підприємців, малих та середніх підприємств склала 43,24%, що на 3,4 відсоткових пункти більше відповідного показника 2017 року (39,8%). У грошовому еквіваленті обсяг надходжень від діяльності суб’єктів МСП до зведеного бюджету області за 2018 рік збільшився на 27,4% до відповідного показника 2017 року

Рис. 4. Кількість найманих працівників на МСП за 2015-2017 роки, тис. осіб

Джерело: складено за даними [3]

і склав 12113,2 млн. грн. (у 2017 році – 9504,8 млн. грн.).

В Запорізькій області активно розвивається стартап-рух, створюються презентаційно-освітні майданчики для авторів стартапів. Запровадження конкурсів, хакатонів, стажувань для підприємців та осіб, що планують започаткувати власну справу, у тому числі з ОТГ, сприятимуть розвитку інноваційного молодіжного підприємництва, забезпеченню ефективного обміну досвідом між досвідченими та молодими підприємцями, налагодженню кооперації в сільській місцевості.

Незадовільний стан розвитку ринкової інфраструктури виступає своєрідним індикатором стану малого бізнесу, завдяки якому бізнес-середовище і сам бізнес може повноцінно діяти в ринкових умовах. Інфраструктура за логікою розвинених країн повинна було б сприяти створенню та функціонуванню підприємницького середовища, малого та середнього бізнесу в умовах трансформаційної економіки, формувати організаційно-економічне середовище для стимулювання підприємницької діяльності та швидкої адаптації суб'єктів малого бізнесу до ринкових умов. Експерти Інституту економічних досліджень і політичних консультацій оцінили регіони України на основі опитування підприємців за 4 критеріями: якість ділового середовища; поточна бізнес-активність; довгострокова бізнес-активність; оцінка основних 3-х регуляторних процедур: реєстрації, податкового адміністрування, перевірок. За результатами цього дослідження [5] перше місце серед регіонів зайняла Вінницька область. Це єдина область України, де підприємці позитивно оцінили поточний стан ділового середовища. Також у Вінницькій області зафіксовані найвищі довгострокові очікування серед таких регіонів України, як Львівська, Рівненська, Тернопільська та Закарпатська області. Найгірші результати зафіксовані для Харківської області (25 місце разом із Луганською та Донецькою областями) з найнижчою оцінкою ділового середовища; в Запорізькій області (22 місце) індекс регуляторних процедур виявився вищим, ніж на

Харківщині, але область має низьку поточною діловою активністю, як зазначено у звіті ІЕД [5]. Деяко гірші результати у Миколаївській, Херсонській та Чернівецькій областях порівняно до Запорізької області.

Крім того, визначено найбільші конкурентні переваги і недоліки Запорізького регіону. Перевагами Запорізького регіону є: рівень технологій, рівень конкурентоспроможності в промисловості, вплив району розташування на ведення бізнесу, здатність бізнесу використовувати новітні технології, навички природничих наук. Недоліками Запорізького регіону є недостатня екологічність виробництва, зміна умов ведення бізнесу в останні роки, низький потенціал для розвитку туризму, недостатнє знання рідної мови та низьке знання іноземної мови [7]. Ці чинники перешкоджають інвестиціям у розвиток малого та середнього бізнесу як з боку резидентів, так і з боку нерезидентів. Але ж в цілому, бізнес-середовище Запорізького регіону має сприятливе розташування для ведення бізнесу, а бізнес-середовище здатне використовувати новітні технології.

Важливим напрямом створення сприятливого підприємницького клімату є розвиток мережі інфраструктури підтримки підприємництва [8, с. 20]. Як свідчить світовий досвід, передові позиції за рівнем технологічного та соціально-економічного розвитку займають держави світу, в яких активно створюється розгалужена інфраструктура, що активно сприяє реалізації інновацій. В умовах сьогодення формування розвинутої інфраструктури підтримки підприємництва є одним із важливих завдань. Саме тому одним із пріоритетів Програми є не лише зростання кількості об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва, а й рівномірне їх розміщення у районних центрах та ОТГ (у містах Бердянську, Енергодарі, Молочанську, а також у Широківській та Чернігівській ОТГ) [3]. У рамках цього напряму планується також забезпечити бізнес дієвими інструментами фінансово-кредитної підтримки, зокрема: часткового відшкодування відсоткових ставок за банківськими кредитами на реалізацію

бізнес-планів, безповоротної фінансової підтримки переможцям конкурсів бізнес-планів серед учасників бізнес-інкубаторів області тощо [3].

Висновки з проведеного дослідження.

Проведене дослідження дозволило виявити основні тенденції розвитку малого та середнього бізнесу в Запорізькому регіоні, а саме: протягом 2016-2018 рр. відбулось зростання кількості малих підприємств та ФОП; кількість середніх підприємств залишається незмінною. Питома вага кількості підприємств, які здійснюють діяльність та сплачують податки, у 2018 році склала 97,2% до усіх зареєстрованих фізичних осіб-підприємців. У 2018 році відбулось збільшення частки таких підприємств, що свідчить про завершення процесу масового закриття підприємств, розпочатого після запровадження у 2017 році обов'язковості сплати єдиного соціального внеску незалежно від наявності доходу. МСП розвивається майже в усіх галузях господарського комплексу області. Найбільша частка загальної кількості малих підприємств була зосереджена у сфері: оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів; сільського, лісового та рибного господарства. Середні підприємства найбільш зосереджені у сфері промисловості; сільського, лісового та рибного господарства; оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів.

В Запорізькій області активно розвивається стартап-рух, створюються презентаційно-освітні майданчики для авторів стартапів. Запровадження конкурсів, хакатонів, стажувань для підприємців та осіб,

що планують започаткувати власну справу, сприятимуть розвитку інноваційного молодіжного підприємництва, забезпеченню ефективного обміну досвідом між досвідченими та молодими підприємцями, налагодженню кооперації в сільській місцевості.

Отже, протягом 2017-2018 років відбувалося збільшення основних структурних показників діяльності МСП (загальна кількість МСП, кількість найманих працівників, обсяг реалізованої продукції, відрахування до бюджетів усіх рівнів, кількість фізичних осіб-підприємців, які здійснюють діяльність та сплачують податки). Протягом останніх років відбулось реформування у сферах, що впливають на ведення бізнесу, зокрема щодо надання адміністративних послуг та дозвільних документів, децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних та фізичних осіб-підприємців тощо. Також проведено перегляд та скорочення діючих регуляторних актів в області.

Мотивація для активізації малого та середнього бізнесу в Запорізькому регіоні істотно залежить від інвестиційної привабливості обласних центрів та міст Запорізької області, від рівня розвитку ринкової інфраструктури, а також загальної атмосфери для розвитку потенціалу вільного підприємця. З метою зниження підприємницького ризику особливу роль відіграє державна допомога для бізнесменів щодо інформаційного забезпечення аналізу ринкового середовища та моніторингу соціально-економічної ситуації в регіоні, видів діяльності стратегічного характеру, що дозволить оцінити нові шанси для впровадження новаторських підприємницьких ідей.

Список літератури:

1. Беліченко А. Тенденції та перспективи розвитку малого бізнесу в Запорізькому регіоні. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2011. № 44. С. 60–64.
2. Кашуба О. Підприємництво в Україні: проблеми і перспективи розвитку. *Економіка та держава*. 2015. № 6. С. 103–106.
3. Комплексна програми розвитку малого та середнього підприємництва в Запорізькій області на 2019-2020 роки. URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/2174/kompleksna-programi-rozvitku-malogo-ta-serednogo-pidprijemnitstva-v-zaporizkiy-oblasti-na-2019-2020-roki.html>
4. Концепція розвитку малого та середнього підприємництва в Запорізькій області на період до 2022 року. URL: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000065/65839.pdf
5. Малий и средний бизнес в Украине: основные препятствия и вызовы. URL: https://24tv.ua/ru/malyj_i_srednij_biznes_v_ukraine_osnovnye_prepjatstva_i_vyzovy_n884659

6. Програма розвитку малого та середнього підприємництва в місті Запоріжжі на 2017–2021 роки (затверджена Рішенням міської ради від 30.08.2017 № 45). URL: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Zaporizhia_SME_Plan-Sept_2017-final-web.pdf

7. Регіональне ділове середовище в Запоріжжі. URL: <http://competitiveness.icps.com.ua/profiles/23>

8. Червона О.Ю. Основні чинники державного регулювання малого бізнесу в Україні. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка*. 2015. № 4. С. 18–23.

References:

1. Belinichenko A. (2011). Tendentsii ta perspektivu rozvutky malogo biznesy v Zaporizkomy regioni [Trends and prospects for the development of small business in the Zaporozhye region]. *Gymanitarnui visnuk ZDIA*, no 44, pp. 60–64. (in Ukrainian)

2. Kashuba O. (2015). Pidpruemnutsvo v Ukraini: problem i perspektivu rozvutky [Entrepreneurship in Ukraine: problems and development prospects]. *Ekonomika ta derzava*, no 6, pp. 103–106. (in Ukrainian)

3. Kompleksna programa rozvutky malogo ta serednogo pidpruemnitsva v Zaporizkoy oblasti na 2019-2020 roku [A comprehensive program for the development of small and medium-sized enterprises in the Zaporizhzhya region for 2019-2020]. Available at: <https://www.zoda.gov.ua/article/2174/kompleksna-programi-rozvitku-malogo-ta-serednogo-pidprijemnitsva-v-zaporizkiy-oblasti-na-2019-2020-roki.html>

4. Kontseptsii rozvutky malogo ta serednogo pidpruemnitsva v Zaporizkoy oblasti na period do 2020 roky [The concept of development of small and medium-sized enterprises in the Zaporozhye region for the period until 2022]. Available at: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000065/65839.pdf

5. Malui ta cerednii biznes v Ukraine osnovnye prepjatstvy i vyzovy [Small and medium business in Ukraine: the main obstacles and challenges]. Available at: https://24tv.ua/ru/malyj_i_srednij_biznes_v_ukraine_osnovnye_prepjatstvija_i_vyzovy_n884659

6. Programa rozvutky malogo ta serednogo pidpruemnitsva y misty Zaporiziy na 2017-2021 roku (zatverdzena Risheniam miskoy radu 30.08.2017 № 45) [The program for the development of small and medium-sized enterprises in the city of Zaporozhye for 2017-2021]. Available at: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Zaporizhia_SME_Plan-Sept_2017-final-web.pdf

7. Regionaline dilove seredovuche v Zaporizi [Regional business environment in Zaporozhye]. Available at: <http://competitiveness.icps.com.ua/profiles/23>

8. Chervona O.Y. (2015). Osnovni chunuku derzavnogo regylyvanya malogo biznesy v Ukraini. [Factors of state regulation of small and medium-sized business]. *Visnuk Lvivskogo natsionalnogo yniversutety imeni Ivana Franka*, no 4, pp. 18–23. (in Ukrainian)

УДК 656.025

DOI: <https://doi.org/10.46644/2708-1834/2020-02.8>**Шмиголь Н.М.**доктор економічних наук, професор,
*Запорізький національний університет***Коваленко О.В.**доктор економічних наук, професор,
*Інженерний інститут
Запорізького національного університету***Антонюк А.А.**кандидат економічних наук, доцент,
*Класичний приватний університет***Shmyhol Nadiia, Kovalenko Olena***Zaporizhzhia National University***Antoniuk Anatolii***Classical Private University*

ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ СТВОРЕННЯ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ

JUSTIFICATION OF THE NEED TO ESTABLISH TRANSPORT AND LOGISTICS CENTRES IN UKRAINE

У статті висвітлено роль та значення логістичних центрів. Визначені основні завдання та класифікація логістичних центрів, заснована на різних критеріях. Виконано докладний опис умов для створення логістичних центрів, зазначені їх функції, та проведено аналіз розвитку логістичних центрів в провідних країнах світу. Запропонована діаграма функціонування логістичного центру.

Ключові слова: логістичні центри, логістика, логістична мережа, класифікація логістичних центрів, функціонування логістичного центру.

В статье освещена роль и значение логистических центров. Определены основные задачи и классификация логистических центров, основанная на различных критериях. Выполнено описание условий для создания логистических центров, указанные их функции, и проведен анализ развития логистических центров в ведущих странах мира. Предложенная диаграмма функционирования логистического центра.

Ключевые слова: логистические центры, логистика, логистическая сеть, классификация логистических центров, функционирования логистического центра.

In today's economy, there are changes directly related to logistics. These include a focus on improving customer service with the desire to reduce costs while compressing time and improving organizational processes and globalization, opening new market places. The article highlights the role and significance of logistics centers. The main tasks and classification of logistic centers are determined based on different criteria. A detailed description of the conditions for the creation of logistic centers was completed, their functions indicated, and analysis of the logistic centers development in the leading countries of the world was carried out. It is proposed the chart of the logistics center operation. The development and creation of new logistics centers is dictated by the growing needs of customers, who are becoming more demanding and less aware of their suppliers. The manufacturer must be "close to the customer". It is not just a spatial location in one area, because in the modern period of management, consumers are increasingly using different types of online services. They want to keep track of their goods, shipments, orders, to know what is currently in stock. Therefore, a very characteristic feature of the further development of logistics centers will be the expansion of the use of

modern information technologies, which will significantly accelerate and optimize flows in the supply chains with the help of logistics centers. In the case of predicted rapid development of logistics centers in the future, it will be necessary to set up information systems properly, without which information exchange is impossible. There is a growing need for buyers and recipients of goods, forcing suppliers to look for door-to-door delivery methods. This situation made it necessary to create units where the goods could be prepared according to the requirements of the fragmentary distribution of the shipment to the final recipient. Logistics centers, the creation and management of which need considerable attention in the modern period, perform the function of such nodes.

Key words: logistics centers, logistics, logistics network, classification of logistics centers, operation of the logistics center.

Постановка проблеми. У сучасній економіці спостерігаються зміни, безпосередньо пов'язані з логістикою. До них відносяться орієнтація на поліпшення обслуговування клієнтів, з прагненням зменшення витрат з одночасним стисненням часу та вдосконаленням організаційних процесів – і, насамперед, – глобалізація, внаслідок чого відкриваються нові ринки збуту.

Крім того, спостерігається зростання потреб покупців та одержувачів товарів, що змушує постачальників шукати шляхи доставки від дверей до дверей. Така ситуація зробила необхідним створення вузлів, в яких товар може бути підготовлений відповідно до вимог фрагментарного розподілу відправлення кінцевому одержувачу. Функцію таких вузлів виконують логістичні центри, створення та управління якими потребує значної уваги в сучасний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз праць вітчизняних та закордонних науковців, спрямованих на дослідження та обґрунтування необхідності створення логістичних центрів свідчить про те, що на сьогодні даному аспекту транспортної логістики приділена недостатня увага. До теперішнього часу не виявлено загальних методичних підходів щодо визначення сутності логістичних центрів, її функцій та класифікацій, головне, практичних методик щодо організації логістичних центрів. Аналізом ролі логістичних центрів займалися В.В. Багинова, А.І. Ніколасва [1], А.М. Котлубай [2], О.М. Полякової [3], Е.А. Сафронов [4], Л. Тараканова [5], Є.В. Шабарової [6] та інші вчені.

Формулювання цілей статті. Тому метою статті є необхідності створення транспортно-

логістичних центрів, визначення їх змісту, функцій та механізмів функціонування.

Виклад основного матеріалу. У західній літературі є багато різних визначень логістичних центрів. Один з них: логістичний центр – це просторово функціональний об'єкт з інфраструктурою та організацією, в якій здійснюються логістичні послуги, пов'язані з прийманням, зберіганням, розподілом і видачею товарів та супровідних послуг, наданих незалежними суб'єктами господарювання (відправникам або одержувачам) [7, с. 14]. Погоджуючись із даним визначенням, представимо його схематично у такий спосіб, (рис.1).

Логістичні центри є вузлами логістичних мереж, в яких відбувається в тому числі поточний розвиток виробництва. Вони відповідають за концентрацію елементів логістичного процесу, в тому числі:

- підключення та відключення вантажних потоків;
- зміну транспортних засобів;
- послуги, пов'язані з зберіганням;
- послуги, пов'язані з управлінням та розподілом запасів;
- супровідні послуги.

Основна роль логістичних центрів – створення умов для ефективного потоку товарів, при умови використання всіх можливих видів транспорту.

Основними завданнями логістичних центрів є:

- збільшення інтермодальності вантажного транспорту;
- розвиток бізнесу навколо логістичних центрів;
- регіональний розвиток;

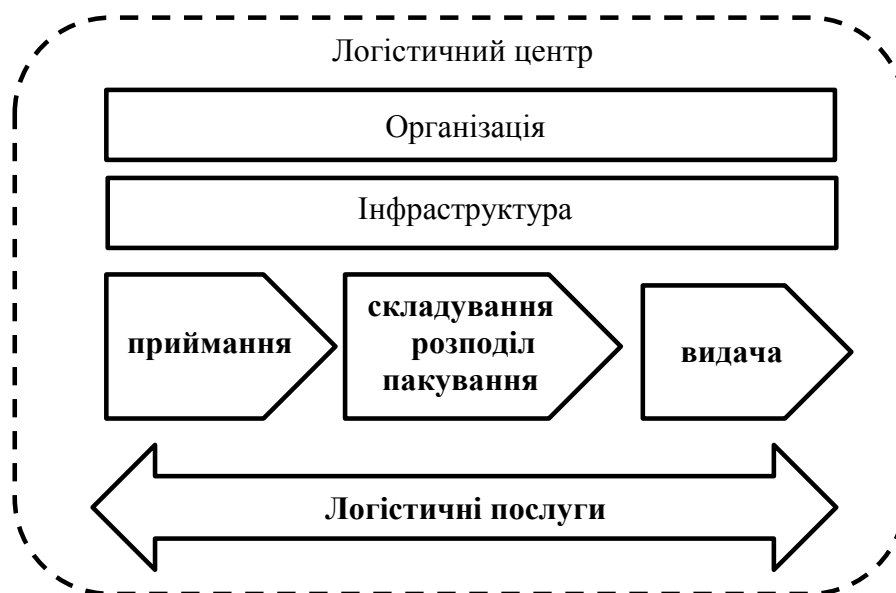

Рис. 1. Сутність логістичного центру

– відновлення внутрішніх міських районів, зайнятих для господарської діяльності;
– розвиток логістичних послуг у сфері міської логістики.

В результаті ретроспективного аналізу світових підходів до сутності та функцій логістичних центрів, було визначено декілька історичних віх розвитку цих понять в різних країнах. Особливу увагу нами було зосереджено на аналізі таких країн, як Німеччина, Італія, Китай, Японія, та країни бувшого СНД. Певні результати даного аналізу представлені в таблиці 1.

В країнах бувшого СНД також велике значення надають проектам створення транспортно-логістичних центрів, все більше інтегруючись в міжнародні мережі. В деяких країнах, таких як Білорусь, Казахстан, Росія надання транспортно-логістичних послуг полягає в утворенні транспортно-логістичних центрів на базі державно-приватного партнерства [8, с. 219-220]. В Україні, була розроблена «Концепція програми формування мережі логістичних центрів в системі міжнародних транспортних коридорів», в якій розроблено план майбутніх логістичних центрів.

У літературі, крім багатьох різних визначень, можна зустрітись з різними класифікаціями логістичних центрів, в залежності від індивідуальних критеріїв, в тому числі:

1. За діапазоном впливу:
  - міжнародний (радіус дії близько 500 км);
  - регіональний (радіус впливу 50-80 км);
  - локальний (радіус дії 5-8 км).
2. В залежності від типу оброблюваних вантажів:
  - універсальний;
  - спеціалізований;
  - промисловий.
3. За типами власності:
  - державно-приватний;
  - приватний.

Повертаючись до питання розробки схеми функціонування логістичного центру, треба перш за все зазначити, що основою для роботи логістичних центрів є процеси обслуговування клієнтів, відносини між ними, відносини між підприємствами та ІТ-системами. Для належного функціонування логістичного центру логістика вимагає розробки та реалізації цілей, таких як [8, с. 55]:

- оптимізація рівня інвентаризації;
- забезпечення високого рівня обслуговування клієнтів;
- зменшення витрати матеріалу та продукту;
- зниження рівня логістичних витрат до оптимальної висоти;
- оптимізація управління функціонуючою ланцюжком постачання;

Аналіз світового досвіду щодо функціонування логістичних центрів

№	Країна	Основні напрямки
1	2	3
1	Німеччина	В 1993 р. було створено товариство розвитку і експлуатації логістичних центрів – Deutsche GVZ Gesellschaft mbH, за допомогою якого потім був реалізований план побудови 39 логістичних центрів. Центри транспортної логістики формувалися переважно на основі наявних залізничних ліній [8]. Створені логістичні центри управляються через наглядові органи, які створюються різними компаніями – учасниками проекту: інвесторами та інвестиційними консорціумами; компаніями з розвитку; асоціаціями та спілками. При чому, державний сектор бере участь як у фазі планування, так і у фазі реалізації інвестицій у розвиток логістичних центрів [9, с. 219].
2	Китай	Логістичні центри містять являють собою вільну еко– номічну зону, в якій частково проводяться науково-дослідницькі розробки. Зокрема, в китайській провінції Тайвань логістичний центр поділений на три зони. В індустріальній зоні розміщене виробництво текстильної, хімічної та іншої промисловості. В науковій індустріальній зоні проходить дослідження й розвиток, підтримка виробництва й навчання за високотехнологічними напрямками. А в спеціальній зоні проводяться такі операції над вантажами, як складування, транспортування та торгівля.
3	Італія	Створено регіональну логістичну платформу в області Фріулі-Венеція-Джулія, яка є системою взаємодії всіх регіональних мультимодальних транспортних вузлів, представлених транспортними структурами, в результаті взаємодії яких функціонує єдиний взаємопов'язаний і взаємодоповнюючий регіональний транспортний комплекс, який сприяє зростанню як вантажопотоків, так і пасажиропотоків.
4	Японія	Логістичний центр (логістичний хаб) так, як і в Китаї створений за принципом вільної економічної зони. Тут проходить складування, класифікація, контроль, тестування, переробка, збір, запаковування та виставка імпортованих товарів [10, с. 74].

– оптимізація використання національних та міжнародних доріг.

Схема роботи логістичного центру показана на рис. 2.

Метою логістичного центру можна визначити координацію та співпрацю багатьох суб'єктів, завданням яких є забезпечення раціональності управління потоком ресурсів та інформації, забезпечуючи високий рівень сервісу [9, с. 16].

У роботах логістичних центрів можна виділити три види функцій [10, с. 22–23]:

А. Логістичні функції:

- транспорт;
- зберігання;
- управління інвентарем;
- управління замовленням;
- перевантаження на контейнерний термінал;

– упаковка.

Б. Додаткові функції:

- експедиція;
  - митна служба;
  - страхування;
  - системний оборот колективної багатозразової транспортної тари;
  - прокат контейнерів, паллет та іншої транспортної тари;
  - інформаційні – послуги;
  - просування та маркетинг;
- В. Інші функції:
- технічне обслуговування транспортних засобів;
  - продаж палива, мастил та аксесуарів;
  - ремонт контейнерів та іншої транспортної тари;
  - готельні послуги;
  - послуги громадського харчування;
  - банківські послуги;
  - бухгалтерські та аудиторські послуги;
  - телекомунікаційні послуги;
  - послуги паркування.

Рис. 2. Діаграма функціонування логістичного центру

Ці функції включають матеріальні, інформаційні та фінансові потоки. Без такої інтеграції було б неможливо запропонувати комплексне логістичне обслуговування.

Висновки. Розвиток та створення нових логістичних центрів продиктований зростаючими потребами клієнтів, які стають дедалі більш вимогливими і все менше розуміють своїх постачальників.

Виробник повинен бути «близьким до замовника». Це не просто просторово знаходження на одній території, через те, що в сучасний період господарювання споживачі частіше використовують різні види

онлайн-послуг. Вони хочуть стежити за своїми товарами, відвантаженнями, замовленнями, знати, що є на даний момент на складі. Тому дуже характерна особливість подальшого розвитку логістичних центрів буде поширювати використання сучасних інформаційних технологій, що значно прискорить і оптимізує потоки в ланцюгах постачання за допомогою логістичних центрів. В разі прогнозованого бурхливого розвитку логістичних центрів в подальшому, буде необхідно правильно налаштовувати інформаційні системи, без яких неможливо обмін інформацією.

Список літератури:

1. Багинова В.В. Перспективные направления развития региональной транспортно-логистической системы [Текст] / В.В. Багинова, А.И. Николаева // *Вісник СХУ ім. В. Даля*. – 2010. – № 5(147). – Частина 2. – С. 223–226.
2. Котлубай А.М. Особенности формирования современных логистических центров как основа развития транспортной стратегии [Текст] / А.М. Котлубай, Р. Ахмад // *Бизнес-Информ*. – 2010. – № 11. – С. 7–9.
3. Полякова О.М. Методологічні основи формування і розвитку мережі регіональних логістичних центрів в Україні [Текст] / О.М. Полякова // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. – 2010. – № 30. – С. 28–33.
4. Сафронов Э.А. Транспортные системы городов и регионов : учебное пособие [Текст] / Э.А. Сафронов. – М. : Издательство АСВ, 2005. – 272 с.
5. Тараканов М.Л. Принципы формирования региональных логистических комплексов [Текст] / М.Л. Тараканов // *Вісник соціально-економічних досліджень*. – 2012. – Вип. 1(44). – С. 122–128.

6. Шабарова Е.В. Концепция формирования транспортно-логистических центров [Текст] / Е.В. Шабарова // *Вестник ИНЖЭКОНа*. – 2004. – № 4(5). – С. 170–182.
7. Fechner I., Zasady klasyfikacji centrów logistycznych wynikające z analizy ich funkcjonowania. „Logistyka” 2008, nr 4. 5. Kamińska O. Co nowego w centrach logistycznych. 30.07.2014, <http://biznes.newsweek.pl/conowego-w-centrach-logistycznych-,artykuly,344069,1.html> 6. Rydzkowski W. (red.), Usługi Logistyczne. Teoria i praktyka. Biblioteka Logistyka, Poznań 2011.
8. Транспортно-логистические центры: зарубежный опыт [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.elc.ua.com>
9. Полякова О.М., Соломніков І.В. Передумови форсування мережі мультимодальних транспортно-логістичних центрів в Україні / О.М. Полякова, І.В. Соломніков // *Вісник економіки і промисловості*. – № 34. – 2011. – С. 217–222.
10. Ширяева Л.В., Козеренко І.А. Перспективи розвитку логістичних центрів в Україні на основі Європейської та Азійської моделей / Л.В. Ширяева, І.А. Козеренко // *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля*. – № 4(146). – 2011. – С. 74–81.

References:

1. Baginova V.V. Perspektivnyie napravleniya razvitiya regionalnoy transportno-logisticheskoy sistemy [Tekst] / V.V. Baginova, A.I. Nikolaeva // *Visnyk SNU im. V. Dalya*. – 2010. – № 5(147). – Chastina 2. – S. 223–226.
2. Kotlubay A.M. Osobennosti formirovaniya sovremennyih logisticheskikh tse ntrov kak osnova razvitiya transportnoy strategii [Tekst] / A.M. Kotlubay, R. Ahmad // *Biznes-Inform*. – 2010. – № 11. – S. 7–9.
3. Poliakova O.M. Metodolohichni osnovy formuvannia i rozvytku merezhi rehionalnykh lohistychnykh tse ntriv v Ukraini [Tekst] / O.M. Poliakova // *Visnyk ekonomiky i promyslovosti*. – 2010. – № 30. – S. 28–33.
4. Safronov E.A. Transportnyie sistemyi gorodov i regionov: uchebnoe posobie [Tekst] / E.A. Safronov. – M.: Izdatelstvo ASV, 2005. – 272 s.
5. Tarakanov M.L. Pryntsypy formuvannia rehionalnykh lohistychnykh kompleksiv [Tekst] / M.L. Tarakanov // *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*. – 2012. – Vyp. 1(44). – S. 122–128.
6. Shabarova E.V. Kontseptsiya formirovaniya transportno-logisticheskikh tse ntrov [Tekst] / E.V. Shabarova // *Vestnik INZhEKONa*. – 2004. – № 4(5). – S. 170–182.
7. Fechner I., Zasady klasyfikacji centrów logistycznych wynikające z analizy ich funkcjonowania. „Logistyka” 2008, nr 4. 5. Kamińska O., Co nowego w centrach logistycznych. 30.07.2014, <http://biznes.newsweek.pl/conowego-w-centrach-logistycznych-,artykuly,344069,1.html> 6. Rydzkowski W. (red.), Usługi Logistyczne. Teoria i praktyka. Biblioteka Logistyka, Poznań 2011.
8. Транспортно-логистические тсентры: зарубежный опыт [Elektronnyiy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.elc.ua.com>
9. Poliakova O.M., Solomnikov I.V. Peredumovy forsuvannia merezhi multymodalnykh transportno-lohistychnykh tse ntriv v Ukraini / O.M. Poliakova, I.V. Solomnikov // *Visnyk ekonomiky i promyslovosti*. – № 34. – 2011. – S. 217–222.
10. Shyriaieva L.V., Kozerenko I.A. Perspektyvy rozvytku lohistychnykh tse ntriv v Ukraini na osnovi Yevropeiskoi ta Aziatskoi modelei / L.V. Shyriaieva, I.A. Kozerenko // *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho univertsytetu im. Volodymyra Dalia*. – № 4(146). – 2011. – S. 74–81.

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 33.021:658.14/.17

DOI: <https://doi.org/10.46644/2708-1834/2020-02.9>**Коваленко О.В.**

доктор економічних наук, професор,
Інженерний інститут
Запорізького національного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6802-7213>

Лихойванова А.О.

магістрант,
Інженерний інститут
Запорізького національного університету

Kovalenko Olena, Lykhoivanova Anna*Engineering Institute of Zaporizhzhia National University***ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПРЕС-АНАЛІЗУ
ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА****CHARACTERISTICS OF RAPID ANALYSIS
OF THE FINANCIAL SITUATION OF THE ENTERPRISE**

В роботі уточнено визначення змісту поняття «фінансовий аналіз». Розглянуто особливості проведення експрес-аналізу та досліджено взаємозв'язок загальної моделі фінансового аналізу та моделі експрес-аналізу підприємства. У статті запропоновано класифікацію джерел інформації для проведення аналізу. Розглянуто взаємозв'язок фінансового аналізу та експрес-аналізу підприємства та запропоновано відповідну графічну модель.

Ключові слова: аналіз, експрес-аналіз, фінансовий аналіз, фінансовий стан, підприємство, майновий стан, загальний фінансовий аналіз.

В работе уточнено определение сущности понятия «финансовый анализ». Рассмотрено особенности проведения экспресс-анализа и исследована взаимосвязь общей модели финансового анализа и модели экспресс-анализа предприятия. В статье предложена классификация источников информации для проведения анализа. Рассмотрена взаимосвязь финансового анализа и экспресс-анализа предприятия и предложено соответствующую графическую модель.

Ключевые слова: анализ, экспресс-анализ, финансовый анализ, финансовый состояние, предприятие, имущественное состояние, общий финансовый анализ.

The study of the features of rapid analysis and its relationship with the complete (comprehensive) financial analysis of the enterprise is important in the current economic environment, where there are more and more supporters of rapid analysis. Rapid analysis is an integral part of a complete (comprehensive) financial analysis. It is advisable to use this type of analysis as an intermediate stage of financial control at the expense of speed and simplicity. In order to consider the essence of a complete (comprehensive) financial analysis and rapid analysis of the enterprise, the article clarifies the definition of the meaning of the term "financial analysis". The features of the rapid analysis are considered and the relationship between the general model of financial analysis and the model of the rapid analysis of the enterprise is investigated. Carrying out a rapid analysis helps economists conduct a current and fairly rapid assessment of the financial status and dynamics of the enterprise. This type of analysis requires little time to produce results and further additional analytical studies. The rapid analysis can be used as a method of the preliminary stage of the study. With its help it is possible to determine

the main directions of financial and economic activity. The article offers a classification of sources of information for analysis and identifies the main sources of information for the rapid analysis. It can be used as a method of the preliminary stage of the study. It is possible to identify the main areas of financial and economic activity and, on their basis, to determine the priority areas of in-depth assessment. The interrelation of financial analysis and rapid analysis of the enterprise is considered and the corresponding graphical model is offered. The definition of the meaning of the term "financial analysis" is specified in the work. The features of the rapid analysis are considered and the relationship between the general model of financial analysis and the model of the rapid analysis of the enterprise is investigated. The article offers a classification of sources of information for analysis.

Key words: analysis, rapid analysis, financial analysis, financial state, enterprise, material state, general financial analysis.

Постановка проблеми. В науковій літературі існують ряд актуальних проблем стосовно проведення фінансового аналізу, які потребують сучасних рішень. Дослідження особливостей проведення експрес-аналізу та його взаємозв'язок з повним (комплексним) фінансовим аналізом підприємства має важливе значення в сучасних умовах господарювання. Існує потреба в уточненні поняття «фінансовий аналіз» в контексті оцінки поточного і перспективного фінансового стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Базою для здійснення дослідження з обраної тематики стали праці провідних вчених, фахівців, науковців, зокрема В.М. Івахненка, К.Г. Кириченка, Н.І. Синькевич, Н.І. Шифріна, І.О. Школьник, Г.О. Крамаренко, М.Р. Лучко, А.М. Поддєрьогін, І.О. Бланк, Г.В. Савицької [1–7]. На думку багатьох цих авторів питання проведення експрес-аналізу фінансового стану є актуальним в сучасних умовах.

Постановка проблеми. Фінансова діяльність підприємства може вивчатися шляхом вивчення та оцінки його фінансового стану на підставі звітності та за допомогою іншої необхідної інформації. Всі фінансові процеси відображаються в показниках фінансової звітності. Для того щоб підприємство не зазнавало падіння, треба постійно аналізувати результати своєї минулої діяльності та прогнозувати майбутні зміни й шляхи їх вирішення. Мета фінансового аналізу полягає у всебічній оцінці майнового і фінансового стану підприємства, його ділової активності, пошуку резервів підвищення рентабельності виробництва [1, с. 12–14].

Для розгляду сутності фінансового аналізу підприємства, найперше що необхідно зробити, це дати визначення самого поняття «фінансовий аналіз». Не зважаючи на простоту та розповсюдженість поняття, не можливо знайти однозначного тлумачення, тому пропоную ознайомитися з декілька визначеннями даного поняття (табл. 1).

На основі табл. 1 можна визначити, що фінансовий аналіз – це система взаємопов'язаних методів обробки фінансової інформації підприємства на основі бухгалтерської звітності підприємства, методикою якого виступає оцінка поточного і перспективного фінансового стану підприємства на підставі вивчення залежності і динаміки показників фінансової інформації.

В результаті проведеного наукового дослідження авторами запропоновано таке визначення:

Фінансовий аналіз – це система методів обробки інформації для оцінки поточного і перспективного фінансового стану підприємства на основі його звітності. До методів аналізу можна віднести читання звітності, горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, аналіз трендів та фінансових коефіцієнтів.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах стає все більше прихильників поділу фінансового аналізу на швидкий і обмежений в обсягах попередній, або експрес-аналіз та повний і більш поглиблений аналіз фінансової діяльності. Експрес-аналіз дає швидку оцінку ситуації, яка склалася на підприємстві.

Метою експрес-аналізу є поточна та достатньо швидка оцінка фінансового стану і динаміки розвитку підприємства [7, с. 53].

Таблиця 1

Визначення змісту поняття «фінансовий аналіз»

№ з/п	Джерело	Зміст поняття	Коментар автора
1	Фінансовий аналіз (За заг. ред. Школьник І.О.) [1, с. 12–13]	Фінансовий аналіз – це система взаємопов’язаних методів обробки фінансової інформації підприємства, спрямована на визначення фінансових ресурсів та джерел їх формування з метою прийняття оптимального управлінського рішення.	Робиться акцент на прийнятті оптимального управлінського рішення
2	Фінансовий аналіз (Крамаренко Г.О.) [2, с. 7]	Фінансовий аналіз є методикою оцінки поточного і перспективного фінансового стану підприємства на підставі вивчення залежності і динаміки показників фінансової інформації.	Робиться акцент на оцінці показників фінансової інформації
3	Фінансовий аналіз (М. Р. Лучко) [3, с. 6].	Фінансовий аналіз – це метод оцінки і прогнозування фінансового стану підприємства на основі його бухгалтерської звітності.	Робиться акцент на аналізі бухгалтерської звітності.

Таблиця 2

Визначення змісту поняття «фінансовий стан»

№ з/п	Джерело	Зміст поняття	Коментар автора
1	А.М. Поддєрьогін [4, с. 282–283]	Фінансовий стан – комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.	Робиться акцент на наявності ресурсів, які можуть бути використані підприємством, однак випускається з уваги якісний бік: доцільність та ефективність їх використання
2	І.О. Бланк [5, с. 476]	Фінансовий стан – рівень збалансованості окремих елементів активів і пасивів підприємства, а також рівень ефективності їх використання.	Враховано два аспекти: необхідна кількість ресурсів і якість їх використання (розміщення)
3	Г.В. Савицька [6, с. 409]	Фінансовий стан – спроможність фінансувати свою діяльність, тобто характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, фінансовими взаємовідносинами з іншими фізичними та юридичними особами, платоспроможністю та фінансовою стійкістю.	Знову ж таки, якісна сторона використання ресурсів та участь у взаємовідносинах не вказується

Цей вид аналізу потребує незначних витрат часу для одержання результатів і наступного проведення додаткових аналітичних досліджень. Експрес-аналіз здійснюється поетапно (рис. 1).

Для того, щоб проаналізувати всі аспекти фінансового стану підприємства, потрібно

Рис. 1. Етапи експрес-аналізу [8]

здійснити підготовчий етап – скласти аналітичний баланс, знайти абсолютне та відносне відхилення в динаміці за звітний період, що дає можливість об'єктивного аналізу, а з іншого – є максимально зручною для проведення аналітичних розрахунків.

Другий етап передбачає ознайомлення з примітками до звіту; необхідно вивчити і проаналізувати характер змін окремих його статей і розділів.

Третій, основний етап – читання балансу, що передбачає попереднє загальне ознайомлення з результатами роботи підприємства і його фінансовим станом безпосередньо за бухгалтерським балансом та минулими звітними періодами [8, с. 4].

Існуючі методики експрес-аналізу не дають змоги оперативно і реально оцінювати рівень фінансового стану підприємства, адже прийоми «читання» балансу не дають для цього однозначно чіткої відповіді. У зв'язку з цим справжньою підмогою для аналітиків були би у річному звіті ф.5 «Примітки до фінансової звітності», таблиця VI дані щодо залишків грошових коштів у кінці кожного місяця (а не як зараз, лише в кінці року) [9, с. 185].

Для проведення загального (повного) фінансового та експрес-аналізу викорис-

товують форми звітності [10]. У таблиці 3 наведені джерела інформації для проведення загального (повного) фінансового та експрес-аналізу.

На основі таблиці 3 можна зробити висновок, що основними джерелами інформації для проведення аналізу є форми звітності балансу, а також внутрішня та зовнішня бізнес-документація.

На рис. 2 наведено запропонований взаємозв'язок загальної моделі фінансового аналізу та експрес-аналізу підприємства. Відповідно до наведеної на рис. 2 моделі до загального (повного) фінансового аналізу можна віднести такі розділи:

1) Попередній огляд економічного і фінансового стану суб'єкта господарювання: характеристика загальної направленості фінансово-господарської діяльності, виявлення «хворих» статей звітності;

2) Оцінка та аналіз економічного потенціалу суб'єкта господарювання:

оцінка майнового стану; побудова аналітичного балансу-нетто; вертикальний аналіз балансу; горизонтальний аналіз балансу; аналіз якісних зрушень у майновому стані;

3) Оцінка фінансового стану: оцінка ліквідності, оцінка фінансової стійкості, оцінка та аналіз результативності фінансово-гос-

Таблиця 3

Джерелами інформації для проведення аналізу

Назва документу	Джерело
1. Баланс підприємства за попередній рік та за звітний період	Форма 1 (Баланс (Звіт про фінансовий стан)) [10];
2. Звіт про фінансові результати за попередній рік та за звітний період	Форма 2 (Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)) [10];
3. Звіт про рух грошових коштів	Форма 3 (Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)) [10];
4. Звіт з праці за попередній рік та за звітний період	Форма 1-ПВ, 3-ПВ [11; 12]
5. Розшифрування дебіторської та кредитної заборгованості	-
6. Звіт про наявність та рух основних фондів, амортизацію (знос)	Форма 11-ОФ [13]
7. Бізнес-план	-
8. Висновки аудиторських перевірок	-
9. Пояснювальна записка з викладенням основних факторів, що вплинули в звітному періоді на підсумкові результати діяльності підприємства	-
10. Інша інформація	-

Джерело: складено авторами

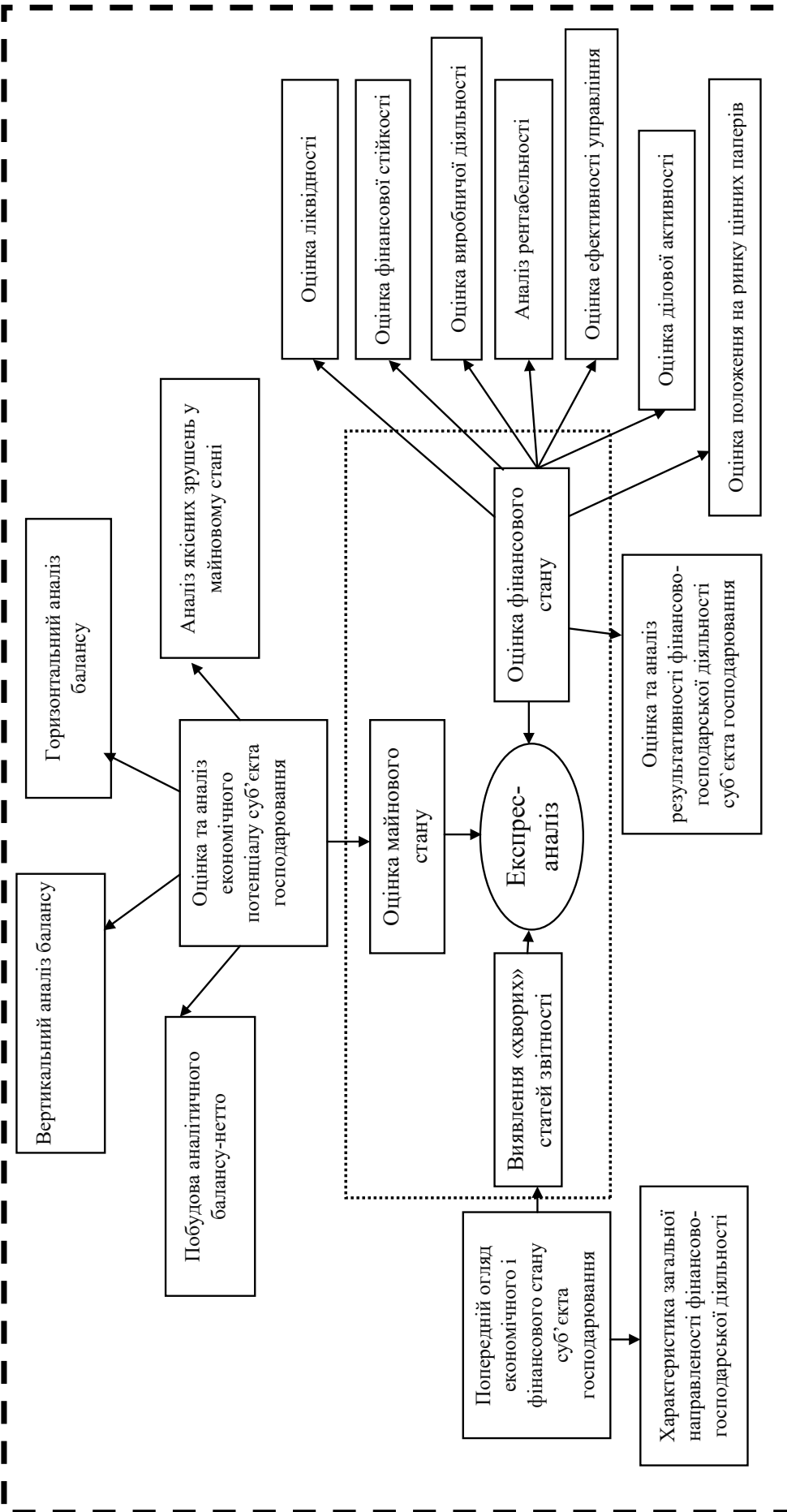

Рис. 2. Взаємозв'язок загальної моделі фінансового аналізу та експрес-аналізу підприємства

Джерело: розроблено авторами

подарської діяльності суб'єкта господарювання; оцінка виробничої діяльності;

4) аналіз рентабельності, оцінка ефективності управління, оцінка ділової активності, оцінка положення на ринку цінних паперів.

Експрес-аналіз фактично є частиною загального (повного) фінансового аналізу. Автори вважають, що до експрес-аналізу доцільно включати такі підрозділи загального (повного) фінансового аналізу:

1) Виявлення «хворих» статей звітності (1 розділ): збитки, позики і позички, не погашені в строк; прострочена дебіторська і кредиторська заборгованість;

2) Оцінка майнового стану (2 розділ): величина основних засобів та їх частка у загальній сумі активів; коефіцієнт зносу основних засобів; загальна сума засобів, що знаходиться у розпорядженні підприємства;

3) Оцінка фінансового стану (входить увесь 3 розділ): величина власних засобів та їх частка в загальній сумі джерел; коефіцієнт покриття; частка власних оборотних засобів у загальній їх сумі; частка довгострокових позичених коштів у загальній сумі джерел; коефіцієнт покриття запасів.

Таким чином авторами запропоновано розглядати взаємозв'язок загальної моделі фінансового аналізу та експрес-аналізу підприємства.

Висновки. В результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що експрес-аналіз є невід'ємною частиною загального (повного) фінансового аналізу. Даний вид аналізу доцільно використовувати в якості проміжного етапу фінансового контролю за рахунок швидкості проведення і простоти. Експрес-аналіз може бути використаний у якості методу попереднього етапу дослідження. За його допомогою можливо визначити основні напрями фінансово-господарської діяльності та, на їх основі, визначити пріоритетні напрями поглибленої оцінки.

В роботі досліджено поняття «фінансовий аналіз» та «фінансовий стан». Наведено етапи проведення експрес-аналізу до яких зокрема відносять підготовчий, попередній огляд бухгалтерської звітності та заключний етап – читання балансу. У статті запропоновано класифікацію джерел інформації для проведення аналізу. Зокрема досліджено, що основними джерелами інформації для проведення аналізу є форми звітності балансу а також внутрішня та зовнішня бізнес-документація.

Розглянуто взаємозв'язок фінансового аналізу та експрес-аналізу підприємства та запропоновано відповідну графічну модель із деталізацією складових загальної моделі фінансового аналізу та складових експрес-аналізу.

Список літератури:

1. Фінансовий аналіз [текст]: навчальний посібник / За заг. ред. Школьник І.О. [І.О. Школьник, І.М. Боярко, О.В. Дейнека та ін.] – К.: «Центр учбової літератури», 2016. – 368 с.
2. Крамаренко Г.О., Чорна О.С. Фінансовий аналіз: Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 392 с.
3. Лучко М.Р., Жукевич С.М. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник / М.Р. Лучко, С.М. Жукевич, А.І. Фаріон. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 304 с.
4. Поддєрьогін А.М., Буряк Л.Д., Нам Г.Г., Павліковський А.М. та ін. Фінанси підприємств: Підручник / А.М. Поддєрьогін (наук. ред.). – 7-ме вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2008. – 552 с.
5. Бланк И.А. Управление финансовыми ресурсами. – М.: Омега-Л, ООО «Эльга», 2011. – 768 с.
6. Савицкая Г.В. Экономический анализ: Учебник / Г.В. Савицкая. – 14-е изд., перераб. и доп. – М.: НИЦ ИНФРА-М, 2013. – 649 с.
7. Синькевич Н.І., Арсеньєва М. Експрес-аналіз балансу як інструмент швидкого отримання інформації про фінансовий стан підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elartu.tntu.edu.ua>
8. Івахненко В.М., Кириченко К.Г. Експрес-аналіз фінансового стану підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.kneu.edu.ua>
9. «Про затвердження Методики аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки» від 14.02.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
10. «Стаття 56. Ведення бухгалтерського обліку виконання Державного бюджету України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
11. НАКАЗ № 39 «Про внесення змін до форми державного статистичного спостереження № 1-ПВ (квартальна) "Звіт із праці", затвердженої наказом Держстату від 10 червня 2016 року № 90» від 15.02.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

12. НАКАЗ № 467 «Про затвердження Інструкції щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 3-ПВ (термінова, піврічна) "Звіт про використання робочого часу» від 24.12.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

13. НАКАЗ № 365 «Про затвердження форми державної статистичної звітності із статистики основних засобів та Інструкції про порядок її складання» від 27.08.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

14. Пухальська Г.В. Аудит за міжнародними стандартами: конспект лекцій / Г.В. Пухальська, В.В. Пухальський. – Хмельницький: ХНУ, 2007. – 124 с.

15. Шифріна Н.І. Експрес-аналіз фінансового стану підприємства // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 35.

References:

1. Finansovyi analiz [tekst]: navchalnyi posibnyk / Za zah. red. Shkolnyk I.O. [I.O. Shkolnyk, I.M. Boiarko, O.V. Deineka ta in.] – К.: «Tsentр uchbovoi literatury», 2016. – 368 s.

2. Kramarenko H.O., Chorna O.Ie. Finansovyi analiz: Pidруchnyk. – К.: Tsentр uchbovoi literatury, 2008. – 392 s.

3. Luchko M.R., Zhukevych S.M. Finansovyi analiz: Navchalnyi posibnyk / M.R. Luchko, S.M. Zhukevych, A.I. Farion. – Ternopil: TNEU, 2016. – 304 s.

4. Poddierohin A.M., Buriak L.D., Nam H.H., Pavlikovskyi A.M. ta in. Finansy pidpryemstv: Pidруchnyk / A.M. Poddierohin (nauk. red.). – 7-me vyd., pererob. ta dop. – К.: KNEU, 2008. – 552 s.

5. Blank Y.A. Upravlyenye fynansovymy resursamy. – М.: Omeha-L, ООО «Элha», 2011. – 768 s.

6. Savytskaia H.V. Ekonomycheskyi analiz: Uchebnyk / H.V. Savytskaia. – 14-e yzd., pererab. y dop. – М.: NYTs YNFRA-M, 2013. – 649 s.

7. Synkevych N.I., Arsenieva M. Ekspres-analiz balansu yak instrument shvydkoho otrymannia informatsii pro finansovyi stan pidpryemstva [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://elartu.tntu.edu.ua>

8. Ivakhnenko V.M., Kyrychenko K.H. Ekspres-analiz finansovoho stanu pidpryemstva [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://wiki.kneu.edu.ua>

9. «Pro zatverdzhennia Metodyky analizu finansovo-hospodarskoi diialnosti pidpryemstv derzhavnoho sektoru ekonomiky» vid 14.02.2006 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua>

10. «Stattia 56. Vedennia bukhhalterskoho obliku vykonannia Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua>

11. NAKAZ № 39 «Pro vnesennia zmin do formy derzhavnoho statystychnoho sposterezhennia № 1-PV (kvartalna) "Zvit iz pratsi", zatverdzhenoї nakazom Derzhstatu vid 10 chervnia 2016 roku № 90» vid 15.02.2017 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>

12. NAKAZ № 467 «Pro zatverdzhennia Instruksii shchodo zapovnennia formy derzhavnoho statystychnoho sposterezhennia № 3-PV (terminova, pivrichna) "Zvit pro vykorystannia robochoho chasu"» vid 24.12.2007 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>

13. NAKAZ № 365 «Pro zatverdzhennia formy derzhavnoi statystychnoi zvitnosti iz statystyky osnovnykh zasobiv ta Instruksii pro poriadok yii skladannia» vid 27.08.2001 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>

14. Pukhalska H.V. Audyt za mizhnarodnymy standartamy: konspekt leksii / H.V. Pukhalska, V.V. Pukhalskyi. – Khmelnytskyi: KhNU, 2007. – 124 s.

15. Shyfrina N.I. Ekspres-analiz finansovoho stanu pidpryemstva // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. – 2011. – № 35.

УДК 303.424:658.168

DOI: <https://doi.org/10.46644/2708-1834/2020-02.10>

Метеленко Н.Г.

доктор економічних наук, професор,
*Інженерний інститут
Запорізького національного університету*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6757-3124>

Сіліна І.В.

кандидат економічних наук, доцент,
*Інженерний інститут
Запорізького національного університету*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1205-0019>

Яришко О.В.

кандидат економічних наук, доцент,
*Інженерний інститут
Запорізького національного університету*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8791-5884>

Metelenko Natalya, Silina Iryna, Yaryshko Olena
Zaporizhzhia National University, Engineering Institute

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА ПОСЛІДОВНІСТЬ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ ЗАВДАННЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА-БАНКРУТА

STRUCTURAL-LOGICAL CONSISTENCY AND INFORMATION-ANALYTICAL TASKS OF THE EXPERT RESEARCH OF THE BANKRUPT ENTERPRISE

Стаття присвячена поглибленню та структуризації процедур несудових (неконфліктних) експертних досліджень, які здійснюють неплатоспроможні підприємства з метою: розробки стабілізаційних та відновлювальних фінансових заходів, спрямованих на збереження підприємства як юридичної одиниці; прийняття ефективних управлінських рішень, спрямованих на досягнення стратегічних цілей діяльності; визначення реальної корисності експертного дослідження як форми реалізації фінансово-господарського контролю для внутрішніх і зовнішніх користувачів інформації; формування актуального масиву аналітичної інформації, логічно структурованої у напрямку досягнення цілі. Здійснено, за офіційними даними фінансової звітності, ретроспективний аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства-банкрута – представника видобувної галузі України, систематизовано передумови та наслідки банкрутства; структуровано чинники впливу на результати діяльності промислового підприємства. Доведено, що проведення несудових (неконфліктних) експертних досліджень є обов'язковою передумовою запобігання кризових фінансових явищ, що призводять до банкрутства.

Ключові слова: несудова (неконфліктна) економічна експертиза, неплатоспроможне підприємство, банкрут, ретроспективний аналіз, видобувна галузь, фінансова нестабільність.

Статья посвящена углублению и структуризации процедур несудебных (неконфликтных) экспертных исследований, которые осуществляют неплатежеспособные предприятия с целью: разработки стабилизационных и восстановительных финансовых мероприятий, направленных на сохранение предприятия как юридической единицы; принятия эффективных управленческих решений, направленных на достижение стратегических целей деятельности; определение реальной полезности экспертного исследования как формы реализации финансово-хозяйственного контроля для внутренних и внешних пользователей информации; формирование

актуального массива аналитической информации, логично структурированного в направлении достижения цели. Осуществлен, по официальным данным финансовой отчетности, ретроспективный анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия-банкрота – представителя добывающей отрасли Украины; систематизированы предпосылки и последствия банкротства, структурированы факторы влияния на результаты деятельности промышленного предприятия. Обосновано, что проведение несудебных (неконфликтных) экспертных исследований является обязательным условием предотвращения кризисных финансовых явлений, приводящих к банкротству.

Ключевые слова: несудебная (неконфликтная) экономическая экспертиза, неплатежеспособное предприятие, банкрот, ретроспективный анализ, добывающая отрасль, финансовая нестабильность.

The article is devoted to deepening and structuring the procedures of non-judicial (non-conflict) expert studies, which are carried out by insolvent enterprises with a view to: to develop stabilization and rehabilitation financial measures aimed at the preservation of the enterprise as a legal entity; making effective management decisions aimed at achieving the strategic goals of the activity; the definition of the real usefulness of expert research as a form of implementation of financial and economic control for internal and external users of information; the formation of the current array of analytical information, logically structured towards achieving the goal. Carried out, according to the official data of the financial reporting, the retrospective analysis of financial and economic activity of the enterprise-bankrupt – the representative of the Ukrainian extractive industry. According to the results of research of crisis phenomena in the industry throughout 1990-2018, has been proved that during the outlined period there was significant physical deterioration (aging) of fixed assets annually; as a result of lack of sufficient sources of funding there were degradation processes in the industry, which impacted negatively on the innovative activity. The low competitiveness of the extractive industry products manufactured using outdated technologies using physically and morally to the limit of worn out fixed assets, led to its weak position in world markets, which, in turn, led to a reduction in production, loss and bankruptcy. The use of analytical tools of the in-depth financial analysis has allowed us to scientifically substantiate and prove that during 2002-2018, the management of industrial enterprises of the extractive industry systematically carried out deliberate actions to bring the enterprise to bankruptcy. It has proved that managerial financial decisions on short-term lending, asset management, financial policy formation, management of revenues and expenditures during the period of the expert study were aimed at reducing the company as an independent legal entity. The prerequisites and consequences of bankruptcy have systematized; factors of influence on the results of activity of industrial enterprise are structured. It is proved that conducting of non-judicial (non-conflict) expert researches is an obligatory prerequisite of prevention of crisis financial phenomena leading to bankruptcy.

Key words: non-judicial (non-conflict) economic expertise, insolvent enterprise, bankruptcy, retrospective analysis, extractive industry, financial instability.

Постановка проблеми. Україна продовжує здійснювати складний перехід до демократичної європейської системи управління та проходить тернистий шлях випробувань економічною нерівністю умов виробництва та торгівлі на європейському ринковому просторі, що обумовлено застарілими виробничими системами, які залишились Україні після отримання незалежності у 1991 р., та модернізація яких потребує тривалого періоду часу і суттєвих капіталовкладень; відбувається перебудова системи державного управління та формуються нові

пріоритети розвитку вітчизняної економіки.

В цих складних умовах особливої актуальності набуває процес розробки та прийняття стратегічних документів, що визначають підходи до промислової політики України. Впродовж 2016–2018 рр. відбувався процес розробки промислової стратегії, однак прийняття відповідного документу не відбулось, існує лише проект Стратегії розвитку промислового комплексу України до 2025 р. Проект Стратегії визначав низку загальних заходів, що є ключовими як для розвитку промисловості загалом, так і для

Індустрії 4.0. У вигляді проекту існує Стратегія інноваційного розвитку України на період 2030 р., у січні 2018 р. затверджено Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018 – 2020 рр., тобто це чинний стратегічний документ, що визначає певні заходи для переходу до Індустрії 4.0, втілення якого є важливим для підвищення готовності країни до четвертої промислової революції. Для розвитку промисловості важливим є продовження основних реформ і зусиль з поліпшення інвестиційного клімату. Акцентуючи увагу на стратегічних галузях, наприклад видобувної галузі, необхідно наголосити, що державна допомога на розвиток галузі, на нашу думку, повинна надходити відповідно до таких принципів: вона має надаватись вчасно, на певний період часу та адресно.

На думку фахівців – економістів провідних технічних закладів вищої освіти України, розвиток галузей промисловості; втілення інновацій, як передумови переходу до нового виробництва; інформування про програми ЄС; активізація трансферу технологій; розвиток інноваційної екосистеми; поліпшення інвестиційного клімату через зменшення регуляторного навантаження на бізнес – все це повинно стати фундаментом створення національної та регіональної платформи 4.0. Тому, на нашу думку, важливу роль в економічних процесах, що відбуваються у нашій державі, відіграють експертні дослідження діяльності підприємств. Роль яких постійно зростає у зв'язку з посиленням конкурентної боротьби та ускладненням глобалізаційних процесів. Викладене вище підтверджує актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основними джерелами інформації є праці провідних економістів, що розглядають питання економічної безпеки підприємств, експертних досліджень фінансово-господарської діяльності як форми контролю, таких як В.М. Михайленко, О.В. Ареф'євої, Т.Г. Васильціва, О.Ф. Долженкова, І.В. Перезової та ін. Проблеми структурно-логічної послідовності та інформаційно-аналі-

тичного забезпечення процесів експертних досліджень в наукових публікаціях українських вчених-економістів розглядаються періодично та не в повному обсязі з причини браку інформації. Тому автори статті окреслили межі наявних проблем у цій царині та висловили власну думку щодо процесів, які відбуваються у видобувній галузі України та на промисловому підприємстві цієї галузі. Це дозволило запропонувати структурно-логічну послідовність експертного дослідження та сформулювати передумови щодо запобігання кризових фінансових явищ, які призводять до банкрутства, а також обґрунтувати практичні протидії навмисному банкрутству.

Постановка завдання. Метою статті є розробка структурно-логічної послідовності експертного дослідження діяльності промислового підприємства видобувної галузі, обґрунтування передумов запобігання банкрутства та розробка практичних рекомендацій протидії доведення до банкрутства та протидії навмисному банкрутству.

Виклад основного матеріалу дослідження. В межах економічної експертизи проводяться наступні види експертиз: експертиза документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності; експертиза документів про економічну діяльність підприємств і організацій; експертиза документів фінансово-кредитних операцій [1]. Основними завданнями експертизи документів про економічну діяльність підприємств і організацій є такі:

- визначення документальної обґрунтованості, аналізу показників фінансового стану (платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості тощо);
- визначення документальної обґрунтованості, аналізу і структури майна та джерел його придбання;
- визначення документальної обґрунтованості, стану та інтенсивності використання оборотних активів та джерел їх формування;
- визначення документальної обґрунтованості та аналізу джерел власних коштів та результатів фінансово-господарської діяльності;

– установлення документальної обґрунтованості та аналізу загальногосподарських і спеціальних фондів;

– визначення документальної обґрунтованості та аналізу реальності розрахунків з дебіторами і кредиторами;

– визначення документальної обґрунтованості та аналізу економічної доцільності отримання і використання кредитів і позик;

– визначення документальної обґрунтованості та аналізу витрат і цін як чинників фінансової стабільності, безбитковості та інші завдання.

Таким чином, перелік завдань проведення експертизи документів про економічну діяльність підприємств і організацій надає змогу сформулювати поняття економічної експертизи, що відноситься до несудової (неконфліктної) експертизи. На думку авторів, економічна несудова експертиза – це періодичне, систематичне дослідження чинників та результатів економічної діяльності суб'єкта господарювання, які потребують кваліфікованої неупередженої оцінки експерта (групи експертів) задля досягнення визначеної цілі (або декількох цілей) і розв'язання завдань експертизи, пов'язаних із веденням фінансово-економічної діяльності, яка включає операції з обліку, аналізу, планування та контролю, а також з метою упередження і прогнозування загроз та підприємницьких ризиків втрати капіталу. Економічна несудова експертиза повинна відповідати наступним принципам: своєчасності, повноти, об'єктивності та результативності.

На думку І.В. Перезової, доцільно використовувати саме економічну несудову експертизу як найдієвішу форму фінансового контролю підприємства. Суть економіко-експертного дослідження тут може зводитися до завдання виявлення найбільш економічного напрямку реалізації запропонованого заходу щодо функціонування певної ділянки економічної діяльності. Або навпаки – для обґрунтування впевненості щодо достовірності функціонування цієї ділянки на вже проведений захід [2]. За результатами такої експертизи керівництво підприємства матиме більшу впевненість у

правильності схвалюваних ним управлінських рішень [3].

Особливо актуальною економічна несудова експертиза є для підприємств, які перебувають на межі банкрутства та потребують кваліфікованих управлінських рішень щодо доцільності продовження фінансово-господарської діяльності, отримання фінансових результатів, які безпосередньо впливають на макроекономічні показники галузі та національної економіки в цілому.

Сьогодні деструктивні явища, поряд з іншими галузями, спостерігаються у видобувній галузі України, яка є стратегічною. Враховуючи той факт, що одним з актуальних питань в Європі сьогодні є зупинка вугільних ТЕС та перехід на альтернативну енергетику і природний газ, ми розуміємо, що попит на блакитне паливо буде зростати. У зв'язку із цим, розглядаючи середньострокову перспективу, фінансові ресурси необхідно вкладати саме у видобуток, однак якщо підприємство не здатне управляти ефективно своїми активами, то їх доцільно продати. Рівень видобутку необхідно підтримувати шляхом нарощення мінерально-сировинної бази, продажу ліцензій для того, щоби до моменту зростання цінового тренду ми мали підготовлене виробництво.

Обсяги добування газу природного в Україні представлені на рис. 1. Динаміка показників свідчить про те, що за 29 років обсяги видобутку газу природного так і не відновились до рівня 1990 р.; не спостерігається нарощування обсягу виробництва. У 1990 р. видобуток газу становив 28,1 млрд. куб. м, а у 2018 р. – відповідно 20,9 млрд. куб. м, або на 25,6% менше. Україна наразі далеко не забезпечує власним видобутком свої потреби ані у вугіллі, ані у газі природному, ані у нафті. Імпорт же цих стратегічних паливно-енергетичних ресурсів потребує значних, дефіцитних в Україні, валютних коштів.

Основними економічними передумовами такого занепаду галузі є вкрай зношений стан основних засобів та відсутність достатнього обсягу джерел фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності, що

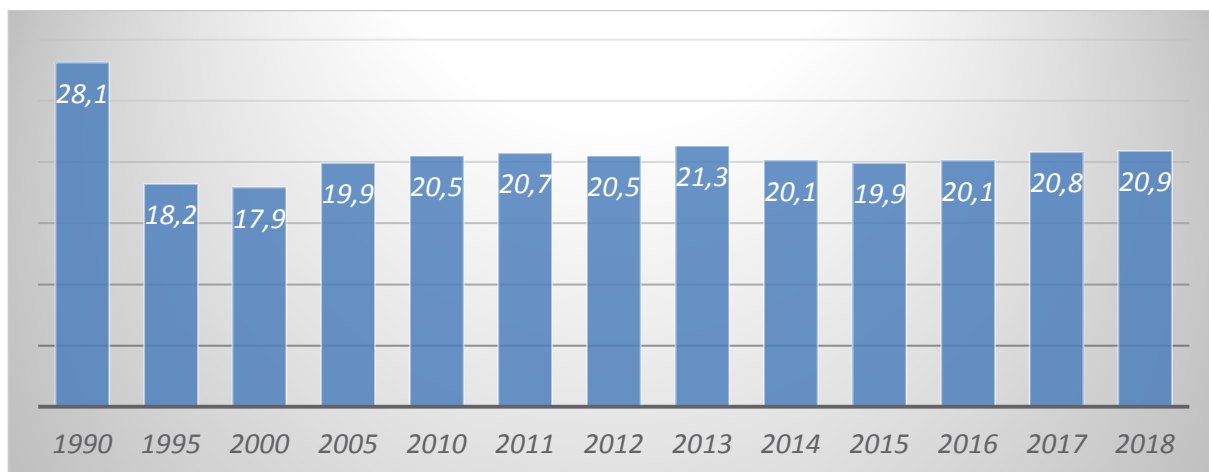

Рис. 1. Динаміка обсягів видобування газу природного в Україні

є ключовими ознаками втрати фінансової безпеки галузі. Достатня наявність основних засобів, їх своєчасне оновлення, модернізація і розширення прямо характеризують стан виробничої безпеки галузі. Впродовж 15 останніх років через відсутність власних фінансових ресурсів у підприємств галузі внаслідок постійного інфляційного знецінення коштів амортизаційного фонду, низького рівня рентабельності виробництва, вкрай несприятливих умов банківського кредитування реального сектора економіки, мізерне державне кредитування на технічне переоснащення та розширення виробництва, невпинно відбувалося щорічне значне фізичне спрацювання (старіння) основних засобів. У 2014 р. ступінь зносу основних засобів на підприємствах промисловості України, зокрема на підприємствах видобувної галузі, сягала загрозливих для здійснення самого ведення господарської діяльності 76,9%. Низька конкурентоспроможність продукції видобувної галузі, виробленої за застарілими технологіями з використанням фізично і морально до межі зношених основних засобів, обумовлює її слабкі позиції на світових ринках, що, у свою чергу, веде до скорочення виробництв, збитковості, відсутності джерел покриття навіть прямих витрат на заробітну плату та навіть до банкрутства.

Якщо у 1990 р. частка збиткових підприємств видобувної галузі становила всього 2%, то починаючи з 2011 р. питома

вага збиткових підприємств досягла 50,6%. Не дивлячись на те, що впродовж 2011 – 2018 рр. питома вага збиткових підприємств знизилась до 36,1%, не можна вважати це позитивним чинником тому, що саме в цей період ми спостерігаємо деградацію цієї галузі промисловості України, яка характеризується наступним:

- заборгованість із виплат заробітної плати підприємствами – банкрутами станом на 01.01.2018 р. склала 23 521 тис.грн.; станом на 01.01.2019 р. – 28 180 тис.грн.; тобто спостерігається стабільна тенденція росту заборгованості, відсутність механізмів вирішення соціально-економічних проблем, що являють собою загрозу втрати економічної безпеки на рівні держави;

- соціальна напруженість в суспільстві (відсутність робочих місць та стабільної заробітної плати) спричиняє відтік вузькопрофесійних кадрів (буровиків), що є вельми актуальним для добувної галузі, а це унеможлиблює необхідне відновлення розвитку цієї галузі промисловості.

Аналогічні кризові явища, що призвели до банкрутства, відбувались на ПАТ «БК «Букрос» впродовж 2002 – 2018 рр. [4]. ПАТ «Бурова компанія «Букрос» є виробничим підприємством по будівництву нафтових і газових свердловин.

Тенденція зміни вартості майна (рис. 2) свідчить про нарощування вартості активів шляхом дооцінки основних засобів без економічного обґрунтування, яке передбачає рекон-

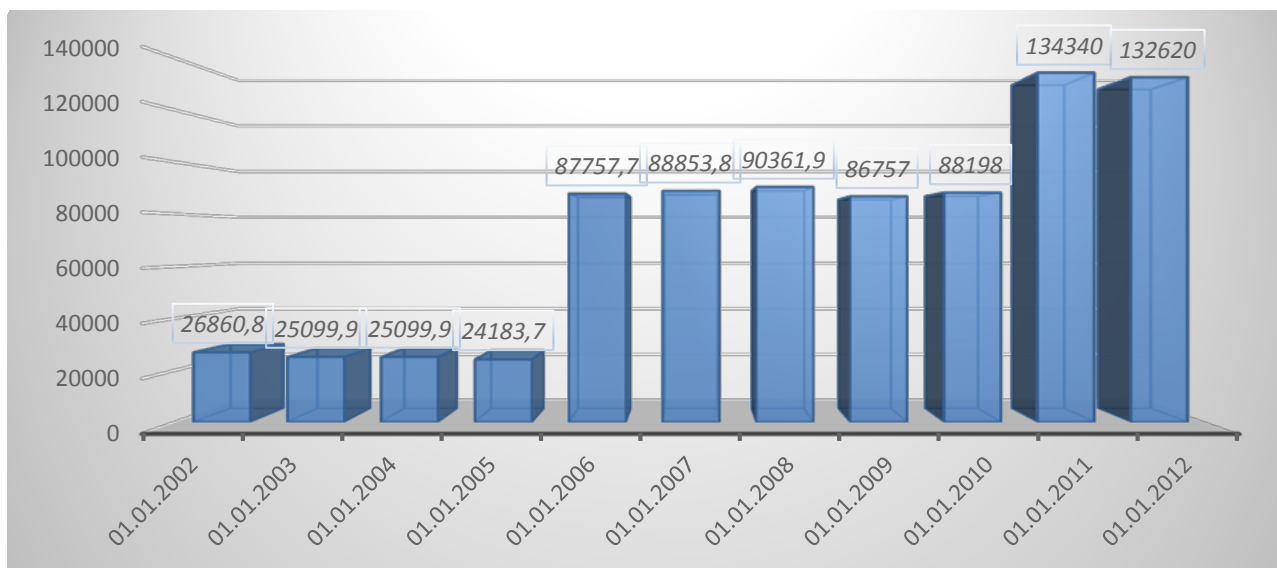

Рис. 2. Динаміка вартості активів ПАТ БК «Букрос» впродовж 2002–2011 рр.

струкцію, модернізацію та інші поліпшення якості основних засобів; також не мають місце видові структурні зміни основних засобів. Окреслена політика дооцінки основних засобів негативно вплинула на результати фінансово-господарської діяльності, зокрема при формуванні цін на продукцію підприємства.

Тенденції зміни співвідношення необоротних та оборотних активів підприємства впродовж аналізованого періоду свідчать про капіталізацію майна, що знижує його мобільність (рис. 3).

Збільшення вартості основних засобів призвело до зростання обсягу власного

капіталу, що при розрахунку коефіцієнтів, розрахунково показує достатній рівень власного капіталу для покриття зобов'язань, але економічно – підприємство не отримало ресурсів для покращення свого фінансового стану з точки зору платоспроможності та фінансової стійкості. Для банківських установ таку процедуру з боку підприємства було використано для обґрунтування платоспроможності при наданні «проблемному» підприємству кредитних ресурсів. Результати експертизи показали, що станом на 01.01.2012 р. більше 60% основних засобів повністю зношені.

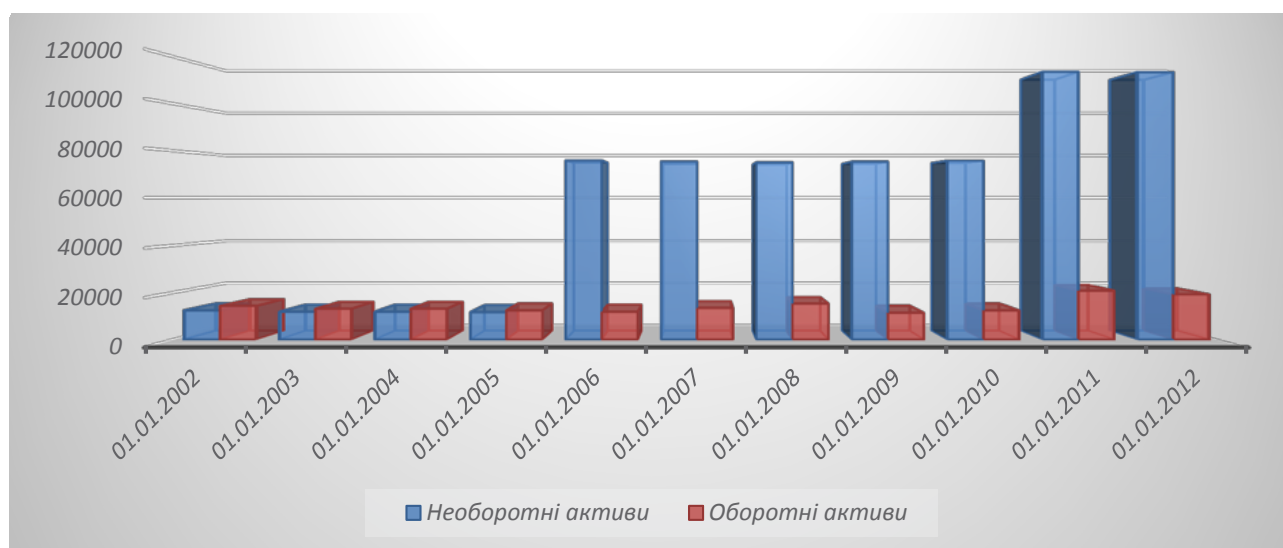

Рис. 3. Динаміка вартості необоротних та оборотних активів ПАТ «БК «Букрос»

Впродовж періоду, що аналізується (2002 – 2011 рр.), питома вага матеріальних оборотних активів у вигляді виробничих запасів та незавершеного виробництва зростає та досягає рівня 56,17% станом на 31.12.2005 р. та 88,6% станом на 01.01.2012 р. Це є системною ознакою «заморожування» обігових коштів в запасах, що веде до зниження їх обіговості та ефективності використання. У цей же період спостерігається значне скорочення господарського обороту. Загальний обсяг матеріальних оборотних активів в сукупних оборотних активах підприємства становить 72,21% станом на 31.12.2002 р. та 89,2% станом на 01.01.2012 р.

Вже у 2003 р., не дивлячись на кризове фінансове становище, керівництво підприємства залучило кредитні ресурси банку (за офіційними даними з електронного джерела емітента цінних паперів smida.gov.ua) в сумі 2300 тис. грн.:

- короткостроковий кредит банку 31.01.2003 р. 1300 тис. грн. (під 22% річних);
- короткостроковий кредит банку від 29.09.2003 р. 1000 тис. грн. (під 21% річних).

У 2010 році підприємством додатково залучено кредитні ресурси у вигляді короткострокового кредиту банку, загальний обсяг заборгованості за кредитами станом на 31.12.2010 р. склав 4302,0 тис. грн. Впродовж періоду, що аналізується, відбулись зміни структури заборгованості, однак загальний обсяг кредиторської заборгованості поступово зростає. Станом на 01.01.2012 р. структура кредиторської заборгованості мала такий вигляд: найбільшу питому вагу має заборгованість зі страхування (ЄСВ) – 43,9%; заборгованість з бюджетом складає 24,4%; заборгованість за кредитами банків – 13,5%; заборгованість з оплати праці – 8,6%; кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги – 6,01%; інша поточна заборгованість – 2,7% та заборгованість за отриманими авансами – 1%. Таким чином, фінансова неспроможність ПАТ «БК «Букрос» проявляється не тільки в комерційній діяльності, а також в несплаті податків та зборів, невиконанні

заробітної плати, неспроможності обслуговувати кредитні ресурси, що у сукупності є фінансовими ознаками банкрутства, які були очевидними вже у 2011 р.

За результатами економічної несудової експертизи, про фінансову неспроможність ПАТ «БК «Букрос» забезпечувати «нормальний» рух фінансово-господарської діяльності впродовж періоду, що аналізується, свідчать:

- зниження вартості власного капіталу за рахунок стійкого систематичного зростання непокритих збитків;
- зростання дефіциту власних оборотних активів;
- «капіталізація активів» шляхом підвищення вартості основних засобів, в результаті чого питома вага необоротних активів станом на 01.01.2012 р. склала 85,5%, що суттєво підвищило складову постійних витрат (амортизаційних відрахувань) в собівартості продукції та привело до неконкурентної цінової політики;
- зниження від'ємного обсягу функціонуючого капіталу;
- накопичення немотивованого виробництвом обсягу складських запасів ТМЦ та низьколіквідних залишків незавершеного виробництва за умов одночасного скорочення обсягу виробництва, що є механізмом «заморожування» оборотних активів в запасах;
- зростання заборгованості із виплат заробітної плати; пропорційне зростання заборгованості зі страхування (ЄСВ);
- зниження продуктивності праці на одну особу.

Необхідно звернути увагу на такі тенденції зміни коефіцієнту фінансової автономії. На 01.01.2002 р. він дорівнював 0,5, на 31.12.2011 р. становив вже 0,8, однак такий його рівень не є фінансово обґрунтованим з боку фінансової стабільності з причини того, що питома вага власного капіталу збільшена за рахунок завищення оцінки основних засобів за рішенням власників, яке здійснено з метою технічного уникнення процедури банкрутства; але підприємство функціонує в ринковій економіці, тому завищена оцінка вартості основних

засобів не є гарантією реалізації майна в процедурі банкрутства за вартістю, що відображена в балансі.

Таким чином, результати економічної експертизи діяльності ПАТ «БК «Букрос» впродовж 2002 – 2011 рр. свідчать про те, що підприємство перебувало в стані стійкої поточної неплатоспроможності та мало чітко виражені ознаки банкрутства. До основних причин фінансової кризи слід віднести:

- низьку ліквідність та фінансову нестійкість, що вбачається із тенденцій зміни структури оборотних активів та короткострокових зобов'язань; тенденцій розрахованих показників ліквідності, фінансової стійкості; тенденції зміни абсолютних показників поточної платоспроможності; не рентабельної діяльності на рівні операційної та звичайної діяльності; стійкої збиткової діяльності з тенденцією накопичення непокритих збитків у власному капіталі;

- інвестиційну та інноваційну пасивність, що пояснюється постійним дефіцитом власних фінансових ресурсів, «старінням» основних засобів; незацікавленістю власників у інвестуванні коштів в збиткову діяльність підприємства, а навпаки – відволікання грошових коштів від основної діяльності;

- фінансово-економічну кризу, яка тривала в державі впродовж аналізованого періоду та мала суттєвий вплив на діяльність підприємства;

- неефективний внутрішній менеджмент, спрямований на «затягування» фінансової кризи шляхом залучення кредитних ресурсів в періодах збиткової діяльності та вживання адміністративних заходів, спрямованих на приховування фінансової кризи.

Економічна несудова експертиза фінансово-господарської діяльності ПАТ «БК «Букрос» у 2012–2018 рр. характеризується такими результатами. Спостерігається виведення частки майна та відсутність грошових коштів від його продажу. З позабалансового рахунку здійснено введення в експлуатацію 97 свердловин вартістю 5258873908,00 грн. без ПДВ (6310648689,00 грн. з ПДВ).

Впродовж періоду 2012–2018 рр. фінансово-господарський стан підприємства не відповідав такому, що характеризує спроможність здійснювати господарську діяльність. Починаючи з 2013 р. керівництво підприємства методично виводило із господарського обороту майно та шляхом переведення спеціалізованих активів з позабалансових рахунків на баланс – усвідомлено відтермінувало процедуру банкрутства. Паралельно відбувався процес накопичення непокритих збитків.

Слід зауважити, що для укриття інформації щодо списання часток майна впродовж всього періоду, що аналізується, керівництво підприємства не здійснювало відображення в бухгалтерському обліку цих операцій та надавало недостовірну інформацію у фінансовій звітності. Станом на 31.12.2015 р. з метою підвищення вартості власного капіталу та майна на балансових рахунках враховано вартість спеціалізованих активів і на 01.01.2016 р. вартість активів становила 5 570 303 тис.грн.

Крім того, про відсутність «нормального» руху фінансово – господарської діяльності впродовж періоду, що аналізується, свідчать такі ключові індикатори:

- відсутність витрат з обслуговування кредитних ресурсів вже починаючи з 2012 р.;

- накопичення непокритих збитків минулих років;

- відсутність власних оборотних активів;

- подальша «капіталізація активів» шляхом підвищення вартості основних засобів та переведення на балансові рахунки спеціалізованих активів, в результаті чого питома вага необоротних активів станом на 31.12.2015 р. склала 95%, що унеможливає формування адекватної цінової політики та подальше здійснення господарської діяльності;

- фінансова неспроможність щодо погашення відсотків та основної суми боргу за кредитними зобов'язаннями, що спричиняє штрафні санкції та спонукає банківську установу до вилучення заставного майна;

- стрімке зростання обсягу кредиторських зобов'язань за такими статтями як:

зобов'язання перед бюджетом; за розрахунками зі страхування; за розрахунками з оплати праці.

Виходячи з економічної несудової експертизи результатів фінансово-господарської діяльності підприємства, що призвели до тривалої неплатоспроможності, можна зробити висновок про те, що підприємство перебувало у стані банкрутства вже з 2006 р.

Економічна несудова експертиза має на меті не тільки здійснення експертного дослідження фінансово-господарської діяльності підприємства за загальноприйнятою методикою, а і встановлення причинно-наслідкових зв'язків між факторами впливу на процеси і результати діяльності підприємства; виявлення прихованих впливів внутрішнього та зовнішнього середовища на результати фінансово-господарської діяльності; врахування фактору часу, що є актуальним для формування масиву аналітичної інформації. На рис. 4 представлено структурно-логічну послідовність та інформаційно-аналітичні

завдання експертного несудового дослідження фінансово-господарської діяльності підприємства, яке здійснюється з метою визначення ознак фіктивного банкрутства; дій з доведення до банкрутства; дій з приховування банкрутства; ознак втрати або відновлення платоспроможності.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, на нашу думку, здійснення економічної несудової експертизи є необхідною та обов'язковою передумовою, яка спрямована на запобігання та упередження кризових фінансових явищ, що призводять до банкрутства. Так, вважаємо, що несвоечасне реагування контролюючих органів на недоброчесне ставлення керівництва підприємства до питання збереження майна та його ефективного використання, призвело банкрутства стратегічно важливого для економіки України підприємства видобувної галузі промисловості.

Також вважаємо, що розвиток промисловості України потребує ретельного

Рис. 4. Структурно-логічна послідовність та інформаційно-аналітичні завдання економічної несудової експертизи фінансово-господарської діяльності підприємства

перегляду системи освіти, зокрема щодо надання технічним закладам вищої освіти організаційно-економічних та правових засад формування платформи Індустрії 4.0, яка ґрунтується на вирішенні триєдиного стратегічного наукового завдання – забезпечення ефективної взаємодії в системі «ЗВО – бізнес (промислові підприємства за галузями) – держава». Не можуть також залишитись поза увагою питання удосконалення інструментарію фінансової підтримки бізнесу за умов участі промислового підприємства у розвитку Індустрії

4.0 з метою удосконалення промислової та інноваційної політики держави. Запорізька область, яка представлена стратегічними галузями промисловості.

Наукова спільнота Інженерного інституту ЗНУ, який готує висококваліфікованих фахівців за багатьма інженерними та економічними спеціальностями, вважає, що саме Запорізька область, яка представлена стратегічними галузями промисловості, має всі підстави для створення регіональної платформи 4.0 за прикладом країн ЄС, яка об'єднувала б державні інституції, бізнес і науковців.

Список літератури:

1. Офіційний сайт Харківського НДІ судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса. URL: <http://www.hniise.gov.ua/13963-ekonomichna-ekspertiza.html> (дата звернення: 08.03.2020).
2. Перевозова І. Економічна експертиза як пріоритетна форма фінансового контролю на підприємствах нафтогазової галузі України при вирішенні питань стосовно проведення природоохоронних заходів. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2013_7_15 (дата звернення: 08.03.2020).
3. Дерій В.А., Дема Д.І. Економічна експертиза діяльності підприємств. URL: http://www.economyand-society.in.ua/journal/11_ukr/82.pdf (дата звернення: 08.03.2020).
4. SMIDA. Фінансова звітність ПАТ «БК «Букрос». URL: <http://smida.gov.ua> (дата звернення: 12.03.2019).

References:

1. Ofitsiyniy sait Kharkivskoho NDI sudovykh ekspertyz im. Zasl. prof. M.S. Bokarius. Available at: <http://www.hniise.gov.ua/13963-ekonomichna-ekspertiza.html> (accessed 08 March 2020).
2. Perevozova I. (2013) Ekonomichna ekspertyza yak priorytetna forma finansovoho kontroliu na pidpriemstvakh naftohazovoi haluzi Ukrainy pry vyrishenni pytan stosovno provedennia pryrodookhoronnykh zakhodiv [Economic expertise as a priority form of financial control at the enterprises of the oil and gas industry of Ukraine in resolving issues related to environmental measures]. *Ekonomist* (electronic journal), no. 7. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2013_7_1 (accessed 08 March 2020).
3. Derij V.A., Dema D.I. (2017) Ekonomichna ekspertyza dijalnosti pidpryjemstv [Economic expertise of enterprises]. *Ekonomika ta suspilstvo* (electronic journal), vol. 11, pp. 508–514. Available at: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/11_ukr/82.pdf (accessed 08 March 2020).
4. SMIDA. Finansova zvitnist PAT «BK «Bukros» Available at: <http://smida.gov.ua> (accessed 12 March 2020).

Наукове періодичне видання

**ВІСНИК ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО
ІНСТИТУТУ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ.
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ**

Випуск 1 (02) / 2020

Коректура • *Світлана Корзун*

Комп'ютерна верстка • *Вікторія Удовиченко*

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 9,77
Підписано до друку: 28.02.2020 р. Замов. № 1320/45. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73021, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
Телефони: +38 (0552) 39-95-80, +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.